

ISSN 2449-7320

CONSILIUM SPÓŁKA Z OGRANICZONĄ ODPOWIEDZIALNOŚCIĄ

Nº 3(10) 2016

European Cooperation

**Scientific Approaches and
Applied Technologies**

WSPÓŁPRACA EUROPEJSKA

**Podejście Naukowe &
Zastosowane Technologie**

Warszawa 2016

RADA NAUKOWA

Przewodniczący Rady Naukowej:
Dr.-Econ. **OLEKSANDR
MELNYCHENKO**, Warszawa, Polska

Członkowie Rady Naukowej:

Dr.-Ing. **BESTOUN S. AHMED**, Erbil,
Kurdistan, Irak

Dr.-Ing. **SALAWU ABDULRAHMAN
ASIPITA**, Minna, Niger State, Nigeria

Dr. hab.-Ing., Prof. **ARTUR BARTOSIK**,
Kielce, Polska

Dr. hab.-Econ., Prof. **LINO BRIGUGLIO**,
Msida, Malta

Dr.-Law **OLEKSANDR DOWGAN**, Kijów,
Ukraina

Dr. hab.-Pol.Sci., Prof. **FERNANDO
FILGUEIRAS**, Belo Horizonte, Brazylia

Dr.-Econ., Prof. **TSVETELINA
ALEXANDROVA GANKOVA-IVANOVA**,
Sofia, Bułgaria

Dr.-Econ., Prof. **SHALVA
GOGIASHVILI**, Tbilisi, Gruzja

Dr. hab.-Econ., Prof. **TETYANA KALNA-
DUBINYUK**, Kijów, Ukraina

Dr.-Ing. **ROMAN KUBRIN**, Dübendorf,
Szwajcaria

Prof. Dr. habil. Dr. h.c. mult. **FRANZ
PETER LANG**, Braunschweig, Niemcy
Prof.dr hab.inż. **KAZIMIERZ LEJDA**,
Rzeszów, Polska

Dr. hab.-Econ., Prof. **IRENA
MAČERINSKIENĖ**, Wilno, Litwa

Dr.-Econ., prof. **ALEXANDER
MASHARSKY**, Ryga, Łotwa

Dr. hab.-Econ., Prof. **BORYS
SAMORODOV**, Charków, Ukraina

Dr. hab.-Ing, Prof. **VADYM
SAMORODOV**, Charków, Ukraina

Dr.-Law **TOMASZ SCHEFFLER**, Wrocław,
Polska

Dr.-Law **OLEKSANDR SHAMARA**, Kijów,
Ukraina

Dr. **FRANKLIN SIMTOWE**, Nairobi,
Kenia

Dr. hab.-Econ., Prof. **LAKHWINDER
SINGH**, Patiala, Indie

Dr.-Ing. **ANDREY VOVK**, Magdeburg,
Niemcy

Dr. hab.-Econ., uhonorowany Economist
Ukrainy **NADIYA YURKIV**, Kijów,
Ukraina

Dr. hab.-Ing., Prof. **DMYTRO ZUBOV**,
Ohrid, Republika Macedonii

Wydawca:

CONSILIUM SPÓŁKA Z
OGRANICZONĄ
ODPOWIEDZIALNOŚCIĄ

WSPÓŁPRACA EUROPEJSKA

NR 3(10) 2016

Czasopismo jest zarejestrowane w Sądzie
Okręgowym w Warszawie za numerem
19258

ISSN (PRINT) 2449-7320

Czasopismo naukowe WSPÓŁPRACA
EUROPEJSKA jest umieszczone i
indeksowane w bazach danych
naukometrycznych:

- Biblioteka Narodowa w Polsce
- Polska Bibliografia Naukowa (PBN)
- Index Copernicus
- Citefactor
- International Institute of Organized
Research (I2OR)
- Google Scholar (GS)

Adres strony internetowej:

www.we.clmconsulting.pl

www.clmconsulting.pl

www.facebook.com/clmctstg

Adres do korespondencji:

Redakcja Czasopisma naukowego
WSPÓŁPRACA EUROPEJSKA
Consilium Sp. z o.o.
ul. Marszałkowska 58
00-545 Warszawa, Polska

Redaktor naczelny –

Zbigniew Wąsik

Tel.: +48 504 944 052

redactor@clmconsulting.pl

Reklama w czasopiśmie:

office@clmconsulting.pl

SCIENTIFIC COUNCIL

Head of Scientific Council:

Dr.-Econ. **OLEKSANDR MELNYCHENKO**, Warsaw, Poland

Members of the Scientific Council:

Dr.-Ing. **BESTOUN S. AHMED**, Erbil, Kurdistan, Iraq

Dr.-Ing. **SALAWU ABDULRAHMAN ASIPITA**, Minna, Niger State, Nigeria

Dr. hab.-Ing., Prof. **ARTUR BARTOSIK**, Kielce, Poland

Dr. hab.-Econ., Prof. **LINO BRIGUGLIO**, Msida, Malta

Dr.-Law **OLEKSANDR DOWGAN**, Kyiv, Ukraine

Dr. hab.-Pol.Sci., Prof. **FERNANDO FILGUEIRAS**, Belo Horizonte, Brazil

Dr.-Econ., Prof. **TSVETELINA ALEXANDROVA GANKOVA-IVANOVA**, Sofia, Bulgaria

Dr.-Econ., Prof. **SHALVA GOGIASHVILI**, Tbilisi, Georgia

Dr. hab.-Econ., Prof. **TETYANA KALNA-DUBINYUK**, Kyiv, Ukraine

Dr.-Ing. **ROMAN KUBRIN**, Dübendorf, Switzerland

Prof. Dr. habil. Dr. h.c. mult. **FRANZ PETER LANG**, Braunschweig, Germany

Prof.dr hab.inż. **KAZIMIERZ LEJDA**, Rzeszow, Poland

Dr. hab.-Econ., Prof. **IRENA MAČERINSKIENĖ**, Vilnius, Lithuania

Dr.-Econ., prof. **ALEXANDER MASHARSKY**, Riga, Latvia

Dr. hab.-Econ., Prof. **BORYS SAMORODOV**, Kharkiv, Ukraine

Dr. hab.-Ing, Prof. **VADYM SAMORODOV**, Kharkiv, Ukraine

Dr.-Law **TOMASZ SCHEFFLER**, Wrocław, Poland

Dr.-Law **OLEKSANDR SHAMARA**, Kyiv, Ukraine

Dr. **FRANKLIN SIMTOWE**, Nairobi, Kenya

Dr. hab.-Econ., Prof. **LAKHWINDER SINGH**, Patiala, India

Dr.-Ing. **ANDREY VOVK**, Magdeburg, Germany

Dr. hab.-Econ., Honored Economist of Ukraine **NADIYA YURKIV**, Kyiv, Ukraine

Dr. hab.-Ing., Prof. **DMYTRO ZUBOV**, Ohrid, Republic of Macedonia

Publisher:

CONSILIUM LIMITED
LIABILITY COMPANY

EUROPEAN COOPERATION Vol. 3(10) 2016
Collection of scientific proceedings is registered in District Court in Warsaw for the number 19258

ISSN (PRINT) 2449-7320

Collection of scientific proceedings EUROPEAN COOPERATION is included and indexed in the international informational and scientometric data bases:

- National Library of Poland
- Polish Scholarly Bibliography (PBN)
- Index Copernicus
- Citefactor
- International Institute of Organized Research (I2OR)
- Google Scholar (GS)

Web on:

www.we.clmconsulting.pl

www.clmconsulting.pl

www.facebook.com/clmctstg

Address for correspondence:

Editorial team of Collection

EUROPEAN COOPERATION

Consilium LLC

Marszałkowska str. 58

00-545 Warsaw, Poland

Chief editor of the Collection –

Zbigniew Wąsik

Tel.: +48 504 944 052

redactor@clmconsulting.pl

Advertising in the collection:

office@clmconsulting.pl

SPIS TREŚCI

Ekonomia, finanse, księgowość, audyt i analiza

WŁAŚCIWOŚCI MODERNIZACJI SFERY PRZEDSIĘBIORCZEJ W
KONTEKŚCIE PAŃSTWOWEJ POLITYKI GOSPODARCZEJ NA UKRAINIE
Sergii Ivanov, Vyacheslav Lyashenko, Anna Tolmachova, Oleksii Kvilinskyi
(POL) 9

ТЕОРЕТИЧНО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЗВЕРШЕННЯ ЗЕМЕЛЬНОЇ
РЕФОРМИ В УКРАЇНІ ЯК НОВА ПАРАДИГМА
Oleksander Kovaliv
(UKR) 35

ІНСТИТУЦІЙНИЙ ТА ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМИ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ
БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА
Elena Illyashenko
(UKR) 48

Zarządzanie i Marketing

МЕТОДИЧНИЙ ПІДХІД ЩОДО РОЗРАХУНКУ ТРИВАЛОСТІ ПРОВЕДЕННЯ
ТУРИСТИЧНИХ ПОДОРОЖЕЙ ПО ВУЗЬКИМ КОЛІЯМ
Larysa Martseniuk
(UKR) 59

БЕЗПЕКА ТУРИЗМУ ЯК ОБ'ЄКТ СУЧАСНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
Andriy Holod
(UKR) 72

SYSTEM FOR THE OPTIMIZATION OF DESIGN AND NC-PROCESSES
Thomas Mücke
(ENG) 81

Nauki techniczne

ОПТИМИЗАЦИОННЫЙ АЛГОРИТМ ПРИ ОПРЕДЕЛЕНИИ ВЗАИМОСВЯЗЕЙ
МЕЖДУ ТЕХНИКО-ЭКОНОМИЧЕСКИМИ ПОКАЗАТЕЛЯМИ МАШИНО-
ТРАКТОРНОГО АГРЕГАТА С ГИДРООБЪЕМНО-МЕХАНИЧЕСКОЙ
ТРАНСМИССИЕЙ
Vadym Samorodov, Mykhailo Burlyga
(RUS) 94

Spoleczno-humanitarne studia

ТИПОЛОГІЯ АЛТЕРНАТИВНОЇ ПРЕСИ НІМЕЧЧИНИ Yulia Bondarenko (UKR)	108
СПЕЦИФІКА МОДЕРНІЗАЦІЇ В АФРИЦІ Yuriy Oliynyk (UKR)	116
PROMOTION OF LUXURY CLOTHING BRANDS IN UKRAINE Anna Sukharevska (ENG)	124

TABLE OF CONTENTS

Economics, Finances, Accounting, Analysis and Audit

FEATURES OF MODERNIZATION OF ENTREPRENEURIAL SPHERE IN THE
CONTEXT OF THE NATIONAL ECONOMIC POLICY IN UKRAINE 9
Sergii Ivanov, Vyacheslav Lyashenko, Anna Tolmachova, Oleksii Kvilinskyi
(POL)

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL FOUNDATIONS OF LAND REFORM
COMPLETION AS A NEW PARADIGM IN UKRAINE 35
Oleksander Kovaliv
(UKR)

INSTITUTIONAL AND LEGAL MECHANISMS OF ENTERPRISE ECONOMIC
SECURITY SYSTEM 48
Elena Ilyashenko
(UKR)

Management and Marketing

METHODOLOGY APPROACH FOR CALCULATION OF TOURIST TIME TRAVEL
ON THE NARROW GAUGE 59
Larysa Martseniuk
(UKR)

SAFETY AND SECURITY OF TOURISM AS AN OBJECT OF MODERN
ECONOMIC RESEARCH 72
Andriy Holod
(UKR)

SYSTEM FOR THE OPTIMIZATION OF DESIGN AND NC-PROCESSES 81
Thomas Mücke
(ENG)

Engineering

THE OPTIMIZATION ALGORITHM IN DETERMINING THE RELATIONSHIP
BETWEEN TECHNICAL AND ECONOMIC INDICES OF MACHINE-TRACTOR
UNIT WITH HYDROVOLUMETRIC-MECHANICAL TRANSMISSION 94
Vadym Samorodov, Mykhailo Burlyga
(RUS)

Humanities and Social Studies

THE TYPOLOGY OF THE ALTERNATIVE PRESS OF GERMANY Yulia Bondarenko (UKR)	108
THE SPECIFICITY OF MODERNIZATION IN AFRICA Yuriy Oliynyk (UKR)	116
PROMOTION OF LUXURY CLOTHING BRANDS IN UKRAINE Anna Sukharevska (ENG)	124

Sergii Ivanov

Dr hab. nauk ekonomicznych,
Asocjacja Społeczna „Międzynarodowe Centrum Badań Społeczno-
Ekonomicznych Problemów Modernizacji i Rozwoju Kooperacji”,
Prezes,
Dniepropietrowsk, Ukraina
ivanovsv@optima.com.ua

Vyacheslav Lyashenko

Akademik Akademii Nauk Ekonomicznych Ukrainy,
Dr hab. nauk ekonomicznych, Profesor,
Instytut Ekonomii Przemysłu NAN Ukrainy,
Kierownik Oddziału Polityki Regulacyjnej i
Rozwoju Przedsiębiorczości,
Kijów, Ukraina
slaval@iep.donetsk.ua

Anna Tolmachova

Doktor nauk ekonomicznych, Starszy pracownik naukowy,
Instytut Ekonomii Przemysłu NAN Ukrainy,
Prowadzący naukowiec Oddziału Polityki Regulacyjnej i Rozwoju
Przedsiębiorczości,
Kijów, Ukraina
anna_iep@mail.ru

Oleksii Kvilinskyi

Członek-korespondent Akademii Nauk Ekonomicznych Ukrainy,
Doktor nauk ekonomicznych,
Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu,
Asystent Katedry Polityki Gospodarczej i Samorządowej,
Poznań, Polska
o.kvilinskyi@yahoo.com

**WŁAŚCIWOŚCI MODERNIZACJI SFERY PRZEDSIĘBIORCZEJ W
KONTEKŚCIE PAŃSTWOWEJ POLITYKI GOSPODARCZEJ NA
UKRAINIE**

Streszczenie. W procesie transformacji gospodarczej pozostają aktualne zagadnienia modernizacji środowiska przedsiębiorczego oraz problemy wsparcia rozwoju biznesu ze strony organów państwowych. W artykule zbadano doświadczenie państwowej polityki gospodarczej na Ukrainie z zakresu wspierania biznesu w porównaniu z innymi krajami. Przedstawiono wyniki analizy dynamiki wskaźników podmiotów małej i średniej przedsiębiorczości na Ukrainie i oceniono wpływ państwowej polityki na kształtowanie aktywności przedsiębiorczej w kraju. Na podstawie przeprowadzonego badania były podane propozycje co do polepszenia klimatu przedsiębiorczego z celem zapewnienia wzrostu sektora małej i średniej przedsiębiorczości.

Słowa kluczowe: państwowa polityka, modernizacja sfery przedsiębiorczej, mały i średni biznes, deregulacja, bariery administracyjne

Formuły: 0, rys.: 0, tab.: 4, bibl.: 55

Sergii Ivanov

Doctor of Science (Economics),
Civic Association „International Center of
Researching Socio-Economic Problems of Modernization and Cooperation
Development”
President,
Dnepropetrowsk, Ukraine
ivanovsv@optima.com.ua

Vyacheslav Lyashenko

Academician of the Academy of Economic Sciences of Ukraine,
Doctor of Science (Economics), Professor,
Institute of Industrial Economics of the NAS of Ukraine,
Head of the Department for Regulatory Policy and Entrepreneurship Development
Kyiv, Ukraine
slaval@iep.donetsk.ua

Anna Tolmachova

Corresponding Member of the Academy of Economic Sciences of Ukraine,
PhD (Economics), Senior Researcher,
Institute of Industrial Economics of the NAS of Ukraine,
Leading Researcher of the Department for Regulatory Policy and
Entrepreneurship Development,
Kyiv, Ukraine
anna_iep@mail.ru

Oleksii Kvilinskyi

Corresponding Member of the Academy of Economic Sciences of Ukraine,
PhD (Economics),
Poznań University of Economics and Business,
Assistent at Department of Economic and Local Government Policy,
Poznań, Poland
o.kvilinskyi@yahoo.com

**FEATURES OF MODERNIZATION OF ENTREPRENEURIAL
SPHERE IN THE CONTEXT OF THE NATIONAL ECONOMIC
POLICY IN UKRAINE**

Abstract. In the process of economic transformation, the issues of modernization of entrepreneurial environment and issues support business development by government agencies are actual. Foreign and home experience of public policy is investigated in relation to doing business. Results over of analysis of dynamics of indexes of small and middle business of Ukraine entities are brought and influence of public policy is estimated on forming of enterprise activity in a country. On the basis of the conducted research suggestions are given in relation to the improvement of enterprise climate with the purpose of providing of height of sector of small and middle enterprises.

Keywords: public policy, modernization of entrepreneurial sphere, small and AV enterprise, deregulation, administrative barriers

Formulas: 0, fig.: 0, tabl.: 4, bibl.: 55

JEL Classification: E62, K20, O11

Wstęp. Rozwój subiektów małej i średniej przedsiębiorczości (MŚP) może mieć bardzo pozytywny efekt dla Ukrainy jak gwarancja wzrostu gospodarki i konkurencji, osiągnięcia stabilności socjalnej i rozwoju demokracji politycznej. Na Ukrainie część małych i średnich przedsiębiorstw w ogólnej ilości przedsiębiorstw składa odpowiednio 95,2 procent i 4,7 procent, co na ogół odpowiada poziomowi rozwiniętych państw świata. Według danych urzędu statystycznego Unii Europejskiej (UE) Eurostat w krajach wspólnoty spośród 20 mln aktywnie czynnych przedsiębiorstw, z wyjątkiem branży finansowej, 67,4% należały do małego i średniego biznesu [EU SMEs... 2012]. A w USA, Japonii, Wielkiej Brytanii, Republice Federalnej Niemiec, Republice Włoskiej, Republice Francuskiej wśród przedsiębiorstw blisko 95 procent są małe i średnie [Konceptcja Zagalnoderzhavnoi... 2014].

Jednocześnie, na Ukrainie w małej i średniej przedsiębiorczości w 2014 roku były zajęte 6,8 mln osób, co składa tylko 36 procent ekonomicznie aktywnej ludności w wieku produkcyjnym. Przy czym, w krajach Unii Europejskiej ten wskaźnik składa bardziej niż 50 procent [Dźwigoł 2009], a w Japonii – blisko 80 procent. W krajach Unii Europejskiej małe i średnie przedsiębiorstwa stwarzają 50-70% produktu krajowego brutto, na Ukrainie taki wskaźnik jest prawie o cztery razy niższy [Konceptcja Zagalnoderzhavnoi... 2014]. Ogólny segment mikro-, małej i średniej przedsiębiorczości zabezpiecza ponad 60% objętości produkcji, co produkuje się w kraju. Również udział mikro-, małej i średniej przedsiębiorczości składa prawie połowę od wszystkich podatkowych wpływów do budżetu państwowego.

Tymczasem, mimo niektórych pozytywnych przesunięć w tym kierunku, mała i średnia przedsiębiorczość na Ukrainie rozwija się powoli i fragmentarycznie, walka konkurencyjna między subiektami gospodarczymi jest mało efektywna, a pozycje konkurencyjne większości ukraińskich przedsiębiorstw są słabe. Analiza porównawcza z odpowiednimi sektorami gospodarki w innych krajach europejskich świadczy o tym, że małe i średnie przedsiębiorstwa Ukrainy są mniej innowacyjne, aniżeli zachodnioeuropejskie. Wśród głównych problemów rozwoju MSP, które zaznaczają eksperci badań i ankietowań, na Ukrainie dziś są: nadmierna regulacja przedsiębiorczości i niemożliwość prowadzić działalność przedsiębiorczą przejrzysto, szeroko zakorzeniona korupcja, ograniczony dostęp do zasobów finansowych [Rozvytok... 2015]. Ingerencja administracyjna, kiedy organy władzy pragną bezpośrednio kontrolować rynek zamiast tego, żeby stworzyć warunki dla jego wolnego i przejrzystego funkcjonowania, dotychczas jest jedną z najbardziej poważnych przeszkód dla rozwoju działalności przedsiębiorczej na Ukrainie. Więc w kraju konieczne jest przyśpieszenie deregulacji działalności gospodarczej, która powinna się skupiać na priorytetowym rozładowaniu sektora małej i średniej przedsiębiorczości od nadmiernej presji administracyjnej, uwzględniając jego wysoki potencjał w stworzeniu nowych etatów i zabezpieczeniu samozatrudnienia.

Analiza badań i formułowanie problemu. Wielu zagranicznych autorów prowadziło badania na temat konieczności rozwoju polityki państwa w sferze prowadzenia biznesu. Badaczami rozważającymi te aspekty w kontekście budowy gospodarki zorientowanej rynkowo są m.in. William J. Baumol, Aymo Brunetti, Michelle J. White, Aleksander Veber, Leora Klapper, Michael E. Porter, Paul D. Reynolds, Raymond Fisman, Joseph Schumpeter. W szczególności W. Baumol badał różne aspekty roli przedsiębiorczości w historii społeczeństwa oraz wpływ reguł gry rynkowej (*the rules of the game*) oraz struktur wypłat (*reward*) w gospodarce na działania przedsiębiorców [Baumol 2015]. Natomiast A. Veber

zajął się wpływem państwa na struktury przedsiębiorcze [Veber 2013, s. 22-36]. Do badań postępu ekonomicznego krajów rozwijających się przyczyniły się również prace L. Klappera poświęcone środowisku biznesowemu i ograniczeniom tworzenia nowego biznesu [Klapper, Laeven, Rajan 2004, s. 7-59], a także dzieła P. Reynoldsa dotyczące globalnego monitoringu przedsiębiorczości [Reynolds 2000, s. 31-59] i H. Dźwigoła odnośnie zarządzanie przedsiębiorstwem w warunkach XXI wieku [Dźwigoł 2004; Dźwigoł 2005; Dźwigoł 2010; Dźwigoł 2013; Dźwigoł 2014; Dźwigoł 2015]. Z kolei R. Fisman opisał regulacje wejścia na rynek małych przedsiębiorstw [Fisman, Virginia 2010, s. 21-38].

Wśród ukraińskich badaczy rozwoju MŚP i regulacji rozwoju sektora przedsiębiorstw można wyróżnić prace Anatolija Butenki [Butenko, Voynarenko, Lyashenko 2011, s. 218-222; Butenko, Saraeva, Nosova 2013, s. 71-97], Zacharija Varnaliya [Varnaliy 2008, s. 123-147], Natalii Galan [Galan 2005, s. 147-154], Dmitrija Lyapina [Lyapin 2010, s. 34-38], Vyacheslava Lyashenki [Butenko, Voynarenko, Lyashenko 2011b s. 171-215; Lyashenko 2007, s. 271-314], Yurija Makogona [Makogon 2014, 94-100] i innych. Jednak mimo szeregu problemów rozpatrywanych przez tych autorów, nie znalazły dostatecznej uwagi kwestie, które dotyczą kompleksowego badania polityki państwa wobec prowadzenia biznesu w krajach rozwiniętych i na Ukrainie. Nie poruszono również wpływu polityki państwa na rozwój małej i średniej przedsiębiorczości.

Celem tego artykułu jest zbadanie właściwości modernizacji sfery przedsiębiorczej wobec prowadzenia biznesu w rozwiniętych krajach i na Ukrainie, wpływ polityki państwowej na rozwój małej i średniej przedsiębiorczości na Ukrainie i uzasadnienie propozycji co do poprawy klimatu przedsiębiorczego w celu zabezpieczenia wzrostu sektora małej i średniej przedsiębiorczości.

Przedstawienie głównego materiału badania. Reformy w sferze regulacji państwowej rozwoju małej i średniej przedsiębiorczości Ukrainy w wielu aspektach odpowiadają światowym tendencjom ewolucji polityki państwowej wobec prowadzenia biznesu i stworzenia sprzyjających warunków dla działalności przedsiębiorczej, przy czym te tendencje nie zależą od poziomu rozwoju gospodarki poszczególnych krajów. W ciągu ostatnich 20 lat przemiany w ustawodawstwie co do uproszczenia stworzenia i rozwoju małego i średniego biznesu mają miejsce jak w krajach rozwiniętych, tak i w krajach z gospodarką przejściową.

Od roku 2003 Bank Światowy w ramach projektu „Prowadzenie biznesu” przeprowadza monitoring reform, skierowanych na stworzenie sprzyjających warunków dla rozwoju małego i średniego biznesu. W ostatniej rundzie badania, w roku 2015, brali udział eksperci ze 189 krajów [Dokład «Vedenie biznesa – 2015: Bolshe, chem effektivnost»... 2015]. Sprawozdanie Banku Światowego pokazuje, że w okresie kryzysu finansowego gwałtownie zrosła liczba reform w sferze państwowej regulacji przedsiębiorczości. Więc w okresie spadku ekonomicznego obserwujemy pragnienie organów państwowych ułagodzić skutki kryzysu przez rozwój biznesu i stworzenie sprzyjających warunków dla działalności przedsiębiorczej, co musi doprowadzić do zwiększenia liczby miejsc pracy i wzrostu dochodów budżetów miejscowych, które zależą od wpływów przedsiębiorców. W latach 2013-2014 w 123 państwach zostały zarejestrowane ponad 230 reform normatywnoprawnych w sferze regulacji działalności przedsiębiorczej, z których grona 145 reform były skierowane na uproszczenie i obniżenie kosztu dotrzymania norm prawnych i 85 reform były skierowane na umocnienie instytucji prawnych [Dokład «Vedenie biznesa – 2015: Bolshe, chem effektivnost»... 2015]. Kraje z bardziej skomplikowanymi procedurami i

nierozwiniętymi instytucjami prawnymi stopniowo przejmują niektóre praktyki, które są stosowane w krajach przewodzących. Szczególnie aktywnie przeprowadzono reformy w regionie Afryki na południe od Sahary.

Na ogół, najbardziej sprzyjające warunki dla prowadzenia biznesu jak wcześniej spostrzegamy w krajach z wysokim poziomem dochodu, które są członkami Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD) – międzynarodowej międzypaństwowej organizacji rozwiniętych ekonomicznie krajów, które uznają zasady demokracji przedstawicielskiej i wolnej gospodarki rynkowej. Najmniej sprzyjające warunki dla prowadzenia biznesu – w krajach Afryki na południe od Sahary i w Azji Południowej. Tak, w krajach Afryki na południe od Sahary stworzenie kompanii kosztuje w wiele razy drożej, aniżeli w krajach OECD, więc wiele przedsiębiorstw po prostu rezygnują z oficjalnej rejestracji i pracują nielegalnie, w szarej strefie gospodarki. W takich państwach przedsiębiorcy nie mają dostępu do zorganizowanego kredytowania i rynków, a ich pracownicy nie otrzymują ulg i pozostają poza ramkami systemów ochrony socjalnej. Oprócz tego zbyt skomplikowane procedury utrudniają działalność przedsiębiorstw legalnych, tak samo, jak i brak instytucji i norm regulacji, zapewniających ochronę własności i pozwalających przedsiębiorcom efektywnie wykorzystać swoje aktywa. W ten sam czas, za ostatnie lata kraje z niskim poziomem dochodu skróciły odległość od czołowych praktyk do dwóch razy więcej w porównaniu z krajami z wysokim poziomem dochodu.

Reformy były skierowane na obniżenie obciążenia administracyjnego i uproszczenie procedury stworzenia nowych przedsiębiorstw. Wiele krajów uprościło procedurę wydania pozwoleń na budownictwo, rejestrację majątku i operacje handli zagranicznych. Więc, przedłużenie reformy deregulacji i obniżenia barier administracyjnych dla małego i średniego biznesu na Ukrainie wpisuje się do kontekstu tendencji światowych.

Przemiany w ustawodawstwie, dotyczące zmniejszenia rodzajów działalności, które muszą być licencjonowane, uproszczenie procedur otrzymania licencji i certyfikatów, skrócenie liczby instancji, które muszą wydawać pozwolenia przy odkryciu nowych przedsiębiorstw, i sprawdzeń z boku organów kontrolujących są przeprowadzana jak w rozwiniętych, tak i w rozwijających się krajach. Nie przeprowadzają reformy w tej dziedzinie tylko najbiedniejsze kraje albo kraje, wciągnięte w różnego rodzaju konflikty zbrojne.

Autorzy przeglądów co do ostatnich sprawozdań „Prowadzenia biznesu” zwracają uwagę na to, że podczas kryzysów rządy szeregu państw przeglądały procedury regulacji w dziedzinie bankructwa, żeby z jednej strony, uprościć przemieszczenie czynników produkcji z nierentownych do rozwijających się sektorów gospodarki, a z drugiej strony – wesprzeć zdolne do życia kompanie i zachować miejsca pracy. Pogorszenie sytuacji ekonomicznej może zażądać od Rządu Ukrainy reform charakteru systemowego, związanych z uproszczeniem przemieszczenia siły roboczej i kapitału między sektorami gospodarki.

Uchwalenie ustaw – to pierwszy etap w przeprowadzeniu reformy, jednak główne problemy powstają przy realizacji tych ustaw. Otóż ważne znać doświadczenie innych krajów, żeby przygotować warunki, przy których reformy przebiegają w najbardziej udany sposób. Empiryczne badania w dziedzinie regulacji małego biznesu w różnych krajach (z reguły, to analiza procedur odkrycia nowych przedsiębiorstw) pokazują, że uproszczenie tych procedur doprowadza do wzrostu aktywności przedsiębiorczej, zwiększeniu wydajności i zmniejsza poziom korupcji.

W pracy L. Klapper przeprowadzona jest analiza ograniczeń na stworzenie

nowego biznesu w krajach europejskich [Klapper, Laeven, Rajan 2004]. Wysoka miara regulacji procesu odkrycia nowych przedsiębiorstw doprowadza do tego, że w branżach, gdzie ona doprowadziła do istotnego obniżenia liczby corocznie rejestrowanych przedsiębiorstw, w porównaniu z naturalnym poziomem dla tej branży średnia ilość rejestrowanych przedsiębiorstw jest istotnie wyższa, a dalsze tempo ich rozwoju jest niższe. Dane ukraińskiej statystyki jednoznacznie wskazują na to, że część małych i średnich przedsiębiorstw w niektórych branżach jest istotnie mniejsza, aniżeli w gospodarkach rynkowych. Częściowo ten problem jest objaśniany spuścizną gospodarki radzieckiej. Chociaż ostatnie 20 lat doprowadziły do wzrostu subiektów małej i średniej przedsiębiorczości w gospodarce, ich wyniki w porównaniu z firmami zagranicznymi są niewysokie. Dlatego bariery administracyjne przy stworzeniu i funkcjonowaniu przedsiębiorstw dotychczas nie pozwalają usunąć dysproporcję w strukturze produkcji, dziedziczoną z gospodarki planowej, i, jak pokazuje doświadczenie innych krajów, mogą doprowadzać do obniżenia tempa rozwoju istniejących przedsiębiorstw.

Problem nadmiernej regulacji wyjścia na rynek małych przedsiębiorstw – to osłabienie miary konkurencji wewnątrz branży, co doprowadza do większej monopolizacji produkcji. R. Fisman i V. Sarria Allende [Fisman, Virginia 2010], wykorzystując dane z 57 krajów, pokazały, że ścisła regulacja wyjścia na rynek w określonych branżach doprowadza do tego, że działa tam mniej dużych przedsiębiorstw, co oznacza mniejszą miarę konkurencji. Ponadto, w tych warunkach przedsiębiorstwa nie są zdolne w pełnej mierze wykorzystać możliwości swojego rozwoju. W krajach, gdzie procedura rejestracji nowych przedsiębiorstw jest skomplikowana, wzrost odbywa się wśród istniejących kompanii, podczas gdy w krajach z prostą procedurą rejestracji mechanizmy w większej mierze są związane z pojawieniem nowych kompanii w perspektywicznych sektorach gospodarki. Ponieważ gospodarka Ukrainy charakteryzuje się niską miarą mobilności czynników produkcji – jak z jednej branży do innej, tak i geograficznie – reformy skierowane na uproszczenie procedury stworzenia nowych przedsiębiorstw muszą czynić efekt jak na mobilność czynników produkcji, tak i na poprawę środowiska konkurencyjnego w różnych sektorach gospodarki. To jest szczególnie ważne w świetle strategii na modernizację gospodarki. Nowe firmy wychodzące na rynek muszą przeprowadzać modernizacyjną strategię rozwoju gospodarki.

R. Fisman i V. Sarria Allende [Fisman, Virginia 2010] również pokazały, że prostsze procedury rejestracji nowych przedsiębiorstw wywierają wpływ na to, które branże będą rozwijały się szybciej. Okazało się, że w krajach, gdzie te procedury są stosunkowo proste, szybciej rozwijają się branże, na których produkcję rośnie popyt światowy, a także sektory, które w obecny moment charakteryzują się istotnymi przemianami technicznymi. Ten wynik szczególnie podkreśla wpływ wydatków, które niosą przedsiębiorstwa, wychodząc na miejscowe rynki, na wzrost konkurencyjności gospodarki na skali rynku światowego.

Mały biznes w Europie stymuluje rozwój konkurencji, wprowadzenie przez duże firmy nowych technologii i ulepszenia efektywności produkcji. Efektywność całej gospodarki UE zależy od sukcesu działalności małego i średniego biznesu. Dlatego w ramach Unii Europejskiej prowadzona jest polityka wsparcia małej przedsiębiorczości, głównym celem której jest zrównoważenie racji stanu i zainteresowań biznesu, zapewnienia optymalnych warunków dla działalności przedsiębiorczej, podwyższenia konkurencyjności małego biznesu.

Zdaniem profesora Y. Makogona przewaga rozwiniętych krajów, która jest wzmacniana przez procesy globalizacji, polega na tym, że wysoki procent PKB, zapewniany przez produkcję małego i średniego biznesu, jest ekonomicznie równoważony siłą nabywczą konsumentów, którzy są pracownikami najemnymi w dużym biznesie. Na Ukrainie, wypierane ze swoich miejsc pracy, dużo pracowników najemnych przemysłowego, naukowego, oświatowego i innych kompleksów rozwiązują problem swojego istnienia, emigrując za granicę. Dziś coraz większa liczba fachowców przechodzi na myśl, że szybkość deindustrializacji kraju (czy szybkość rozpadu niekonkurencyjnych przedsiębiorstw) zbyt znacznie przekracza szybkość stworzenia produkcji w strefie małego i średniego biznesu, co może doprowadzić do wzrostu napięcia socjalnego w społeczeństwie i straty całych segmentów przemysłu ukraińskiego. W związku z tym rozwój małego i średniego biznesu należy rozpatrywać w kontekście ogólnego rozwoju polityki przemysłowej na Ukrainie. Innymi słowy, należy zrównać szybkość likwidacji skutków hipertroficznego industrializacji i pojawienia nowych miejsc pracy w strefie małego i średniego biznesu [Makogon 2014].

Wyniki analizy świadczą, że problem nadmiernej presji administracyjnej leży w podstawie wszystkich ekonomicznych przekształceń, które się odbywały w kraju po przyjęciu Konstytucji Ukrainy w 1996 roku. Oczekiwania wolności rynkowej w końcu lat 1980. i na początku lat 1990. do 1995 roku zmieniły się rozumieniem konieczności państwowej i regionalnej regulacji działalności przedsiębiorczej. Jednak brak doświadczenia doprowadził do kolejnego „przebiegu” – nadmiernej ingerencji pozwoleńczo-kontrolnej państwa do działalności gospodarczej, przede wszystkim, małego i średniego biznesu.

Jedną z przyczyn takiej sytuacji jest to, że biznes, odczuwszy wolność rynkową, zaczął lekceważyć interesami konsumenta. Powstał problem bilansu racji stanu, zainteresowań biznesu i konsumenta w zabezpieczeniu jakości wyrabianych w kraju i wwożonych z zagranicy zasobów. Ten problem jest w całości nierozwiązany dotychczas, a wyrabianie pobudzających mechanizmów regulacji państwowej pozostaje najważniejszym naukowo-stosowanym zadaniem co do obniżenia barier administracyjnych.

Realizacja regulacji państwowej na jakościowo nowym poziomie była określona z uchwałą Ustawy Ukrainy od 11.09.2003 r. № 1160-IV „O zasadach państwowej polityki regulacyjnej w dziedzinie działalności gospodarczej” [Zakon Ukrainy vid 11.09.2003... 2003]. Przez ustawę była wprowadzona obowiązkowość dotrzymania procedur administracyjnych przy przygotowaniu i wprowadzeniu akt regulacyjnych, wpływających na warunki działalności przedsiębiorczej. W razie ujawnienia przez organy władzy wykonawczej albo samorządu miejscowego naruszeń trybu przygotowania i wprowadzenia akt regulacyjnych specjalnie upoważniony organ może podejmować decyzję o konieczności usunięcia naruszeń podstaw państwowej polityki regulacyjnej.

Następnym etapem reformy regulacyjnej w kraju zostało przeprowadzenie w roku 2005 przyspieszonego przeglądu akt regulacyjnych na odpowiedność zasadom państwowej polityki regulacyjnej. Konieczność takiego kroku była uwarunkowana „otwartym ignorowaniem” przez organy regulacyjne oddzielnych zasad Ustawy Ukrainy „O zasadach państwowej polityki regulacyjnej w dziedzinie działalności gospodarczej”, w szczególności co do konieczności przeprowadzenia przez organy regulacyjne w ciągu roku z momentu nabrania mocy prawnej przez Ustawę rewizji własnych akt normatywnoprawnych na odpowiedność zasadom państwowej polityki regulacyjnej. Wynikiem tego etapu, na który w niektórych

krajach z gospodarką przejściową były zużyte lata, stało się poważne oczyszczenie pola prawnego od zbędnej regulacji, uporządkowywanie działalności regulacyjnej organów władzy wykonawczej.

W roku 2005 zaczęła się pełnoskalowa reforma w systemie pozwoleń w Ukrainy, prawną podstawę której stworzyła Ustawa Ukrainy od 6.09.05 № 2806-IV „O systemie pozwoleń w dziedzinie działalności gospodarczej” [Zakon Ukrainy vid 06.09.2005... 2005]. Aktem prawodawczym wyznaczono organizacyjne i prawne zasady polityki państwowej w tej dziedzinie, określono nowe podejścia do procedury wydania zezwoleń. Przezeń również zostało określone konsekwentne wprowadzenie europejskich zasad zakładania biznesu. Wskazany dokument po raz pierwszy była zatwierdzona norma co do ustalenia wyjątkowo przez ustawy konieczności otrzymania tego albo innego zezwolenia, a także osobne wymagania do trybu ich otrzymania (co zmusiło jak centralne organy władzy wykonawczej, tak i organy samorządu miejscowego do rewizji dokumentów pozwalających, wprowadzone zarządzeniami i decyzjami rad miejscowych, w celu ich skasowania).

Po raz pierwszy na poziomie prawodawczym: zatwierdzona została norma co do ustalenia wyjątkowo przez ustawy konieczności otrzymania tego albo innego dokumentu o charakterze pozwoleń, a także osobne wymagania do trybu ich otrzymania; wprowadzona deklaracyjna zasada zakładania biznesu, zasada jedności organizacyjnej otrzymania dokumentów o charakterze pozwoleń; wprowadzone zostało stanowisko administratora, który organizuje procedurę wydania dokumentów pozwoleń bez uczestnictwa w tym procesie subiektów gospodarowania; zaprowadzona została odpowiedzialność administracyjna osób urzędowych organów pozwoleń za naruszenie procedur wydania dokumentów pozwoleń.

Dla podwyższenia poziomu efektywności systemu pozwoleń Rząd Ukrainy prowadzi działania w kierunku deregulacji systemu pozwoleń przez skrócenie ilości dokumentów o charakterze pozwoleń w dziedzinie działalności gospodarczej i uproszczenia procedur podczas otrzymania dokumentów pozwoleń. Tak, Ustawą Ukrainy od 09.04.2014 № 1193-VII „O wprowadzeniu zmian do niektórych akt prawodawczych Ukrainy co do skrócenia ilości dokumentów o charakterze pozwoleń” [Zakon Ukrainy vid 09.04.2014... 2014] założono mechanizmy prawne, skierowane na zwolnienie przedsiębiorców od konieczności przechodzenia zbędnych i uciążliwych procedur administracyjnych. Ustawa zawiera normę, według której obowiązek otrzymania uzgodnień, wniosków i innych dokumentów, które poprzedzają otrzymanie dokumentu o charakterze pozwoleń, nałożono na organ pozwoleń, formalnie załatwiający dokument o charakterze pozwoleń, bez zaangażowania subiektu gospodarowania.

Ustawą Ukrainy od 13.05.2014 № 1252-VII „O wprowadzeniu zmian do Ustawy Ukrainy "O systemie pozwoleń w dziedzinie działalności gospodarczej" co do doskonalenia procedury wydania dokumentów o charakterze pozwoleń, załatwionych formalnie przez organy centralne władzy wykonawczej” [Zakon Ukrainy vid 13.05.2014... 2014] wprowadzono wydanie duplikatów, anulowanie dokumentów o charakterze pozwoleń, wydawanych przez organy centralne władzy wykonawczej, wyjątkowo przez administratora państwowego w centrum pozwoleń, co jest powołane zlikwidować skomplikowaną i nieunifikowaną procedurę otrzymania dokumentów o charakterze pozwoleń, wydawanych wyjątkowo przez centralne organy władzy wykonawczej. To znacznie komplikowało warunki prowadzenia biznesu, w

szczegółności, w części stworzenia dodatkowych czasowych i pieniężnych strat przedsiębiorców na przechodzenie procedur pozwoleńowych, obecności schematów korupcyjnych. Więc stworzono warunki, kiedy założenie przedsiębiorstwa dla większości rodzajów działalności gospodarczej można rozpocząć bez otrzymania dokumentów pozwoleńowych (z 1200 pozwoleń pozostało 84), i znacznie uproszczono procedurę wydania dokumentów o charakterze pozwoleńowym wg rodzajów prac, gdzie takie dokumenty są konieczne. Odpowiednio powiększono listę prac (usług), które mogą być wykonywane na mocy oświadczenia. Pozwolenie jest uważane za nadane, jeśli w porę nie nadano odmowę, lecz przygotowanie do działalności gospodarczej przedsiębiorstwo może rozpocząć i bez jego otrzymania, poprzednio zadeklarowawszy jej odpowiedzialność ustalonym wymaganiom.

Lekkość prowadzenia biznesu bezpośrednio zależy od pomyślności reform w systemie licencjonowania. Fundamentalną dla zapewnienia regulacji działalności gospodarczej stała się Ustawa Ukrainy od 1.06.2000 № 1775-III „O licencjonowaniu pewnych rodzajów działalności gospodarczej” [Zakon Ukrainy vid vid 01.06.2000... 2000], która zaczęła kształtowanie systemu licencjonowania i z przyjęciem której zrealizowana została najbardziej radykalna przemiana systemu licencjonowania. Przez Ustawę jest określona polityka państwowa w dziedzinie licencjonowania, ustalona jest wyczerpująca lista rodzajów działalności, które muszą być licencjonowane, i wyraźnie zarysowane są odpowiednie procedury licencjonowania. Regulacja prawna w dziedzinie licencjonowania spełniana była w kierunku udoskonalenia trybu licencjonowania przez skrócenie rodzajów licencjonowania i uproszczenia procedur otrzymania licencji. Aktem normatywnoprawnym, skierowanym na kompleksowe doskonalenie trybu licencjonowania pewnych rodzajów działalności gospodarczej z pozycji uproszczenia dla biznesu i władzy procedur administrowania w dziedzinie licencjonowania została Ustawa Ukrainy od 02.03.2015 № 222-VIII „O licencjonowaniu rodzajów działalności gospodarczej” [Zakon Ukrainy vid 02.03.2015... 2015], która reguluje stosunki społeczne w dziedzinie licencjonowania rodzajów działalności gospodarczej, wyznacza wyczerpującą listę rodzajów działalności, które muszą być licencjonowane, ustala unifikowany tryb ich licencjonowania, nadzór i kontrolę w dziedzinie licencjonowania, odpowiedzialność za naruszenie ustawodawstwa w dziedzinie licencjonowania rodzajów działalności gospodarczej. W wyniku reformy licencjonowania skrócono ponad 30% ogółu licencji i zmniejszono na 90% ilość licencjonowanych rodzajów prac (od 95 do 52) drogą ich skasowania, i stosowania innych form kontroli państwowej, i szerszego użycia samoregulacji. Ustalono nieograniczony termin ważności pozostałych licencji.

System kontroli państwowej (nadzoru) jest znaczną barierą administracyjną w działalności gospodarczej subiektów przedsiębiorczości. Przeprowadzenie sprawdzeń subiektów gospodarowania na Ukrainie w ciągu wielu lat mało pod sobą dość skomplikowaną podstawę prawną, ponieważ nie istniało jedyne aktu prawodawczego, który by efektywnie regulował tryb przeprowadzenia sprawdzeń i wyznaczał odpowiednie unifikowane procedury. W tym celu w roku 2007 uchwalona została Ustawa Ukrainy od 05.04.2007 № 877-V „O głównych zasadach nadzoru państwowego (kontroli) w dziedzinie działalności gospodarczej” [Zakon Ukrainy vid 05.04.07... 2007], która zaczęła reformę systemu kontroli państwowej na Ukrainie. Ustawa jest ramowa, ustala ogólne założenia i reguły przeprowadzenia nadzoru państwowego (kontroli) w dziedzinie działalności gospodarczej i reguluje tryb przeprowadzenia planowych

i ponadplanowych czynności, daje możliwość organom kontrolującym pracować efektywnie i skutecznie w ramach istniejącej bazy prawnej.

Dla zmniejszenia presji administracyjnej ze strony organów nadzoru państwowego (kontroli) i ich funkcjonariusze na przedsiębiorców jednoosobowych i osoby prawne uchwalona została Ustawa Ukrainy od 23.02.2012 № 4448-VI „O właściwościach spełnienia nadzoru państwowego (kontroli) w dziedzinie działalności gospodarczej co do przedsiębiorców jednoosobowych i osób prawnych, które wykorzystują uproszczony system opodatkowania, ewidencji i sprawozdawczości” [Zakon Ukrainy vid 23.02.2012... 2012]. Ustawa ustala szczegóły spełnienia nadzoru państwowego (kontroli) w dziedzinie działalności gospodarczej co do przedsiębiorców jednoosobowych, które nie są zarejestrowane jako płatnicy podatku od towarów i usług, których działalność nie jest odniesiona do wysokiego stopnia ryzyka wg Ustawy Ukrainy „O głównych zasadach nadzoru państwowego (kontroli) w dziedzinie działalności gospodarczej”, i osób prawnych, które wykorzystują uproszczony system opodatkowania, ewidencji i sprawozdawczości, co przewiduje włączenie podatku od towarów i usług w skład podatku jednolitego, których działalność nie jest odniesiona do wysokiego stopnia ryzyka wg Ustawy Ukrainy „O głównych zasadach nadzoru państwowego (kontroli) w dziedzinie działalności gospodarczej”.

Ustawa Ukrainy od 22 lipca 2014 roku № 1600-VII „O wprowadzeniu zmian do niektórych akt prawodawczych Ukrainy co do ograniczenia ingerencji w działalność subiektów gospodarowania” [Zakon Ukrainy vid 22 lipca 2014... 2014] ustaliła na poziomie prawodawczym zakaz zbędnej ingerencji funkcjonariuszy organów kontrolujących w działalność subiektów gospodarowania przy przeprowadzeniu działań nadzorczych (kontroli), co będzie sprzyjało poprawie warunków dla prowadzenia działalności gospodarczej, efektywności użycia potencjału produkcyjnego, zmniejszeniu presji administracyjnej na subiekty gospodarowania.

W praktyce wciąż znaczna jest presja organów kontrolujących na biznes, ma miejsce dublowanie uprawnień kontrolowo-nadzorczych, a także nadużycie przy prowadzeniu działalności kontrolnej. Więc, udoskonalenie pola prawodawczego w części zmniejszenia presji kontrolnej jest jednym z głównych zadań Rządu Ukrainy.

W latach 2013-2015 wprowadzone zostały przemiany do szeregu ustaw co do zaczynania i wstrzymania działalności subiekta małej przedsiębiorczości. Tak, Ustawą Ukrainy od 05.09.2013 № 441-18 „O wprowadzeniu zmian do Ustawy Ukrainy «O rejestracji państwowej osób prawnych i przedsiębiorców jednoosobowych» co do uproszczenia rejestracji osób jak podatników” [Zakon Ukrainy vid 05.09.2013... 2014] przewidziano możliwość przedstawienia oświadczenia o dobrowolnej rejestracji jak płatnika podatku od towarów i usług i/lub wybranie uproszczonego systemu opodatkowania państwowemu rejestratorowi jak dodatku do kartki rejestracyjnej, podawanej dla przeprowadzenia rejestracji państwowej osoby prawnej albo osoby fizycznej, wykonującej działalność gospodarczą. Do organów państwowej służby podatkowej jednocześnie z wiadomościami kartki rejestracyjnej na przeprowadzenie rejestracji państwowej osoby prawnej i przedsiębiorcy jednoosobowego podawana jest kopia elektroniczna oświadczenia co do wybrania uproszczonego systemu opodatkowania i/lub podania o dobrowolnej rejestracji jak płatnika podatku od towarów i usług, zrobiona przez skanowanie, gdy takie podania są dodane do kartki rejestracyjnej. Ustawa ma na celu uproszczenie

procedur zakładania biznesu i zmniejszenie czasu, koniecznego dla zwrócenia się subiektów gospodarowania do organów państwowej służby podatkowej dla przedstawienia podania co do rejestracji płatnikiem podatku od towarów i usług albo wybranie uproszczonego systemu opodatkowania.

Ustawa Ukrainy od 15 kwietnia 2014 r. № 1206-VII „O wprowadzeniu zmian do niektórych akt prawodawczych Ukrainy co do uproszczenia trybu zakładania biznesu” [Zakon Ukrainy vid 15.04.2014... 2014] skasowała wymogi co do obecności u osoby prawnej pieczęci. W związku z tym, dla uproszczenia kontroli za uprawnieniami osób, które podpisują dokumenty w imieniu przedsiębiorstwa, Państwowa Służba Rejestracyjna Ukrainy otworzyła na swojej stronie internetowej bezpłatny dostęp do znacznego szeregu wiadomości o osobach prawnych i przedsiębiorcach jednoosobowych (w szczególności o fakcie i dacie rejestracji; lista osób, mających prawo działać w imieniu osoby prawnej; informację o wytoczeniu powództwa sądowego i tym podobne). Jednocześnie pozostaje możliwość wykorzystywać pieczęcie i zamawiać nowe, jeśli założyciele albo uczestnicy osoby prawnej uważają to za potrzebne. Przez ustawę skasowano opłatę rejestracyjną, a także ustalono mechanizm dokonania rejestracji państwowej osób prawnych i przedsiębiorców jednoosobowych przez przedstawienie dokumentów elektronicznych bez obowiązkowego użycia elektronicznego podpisu cyfrowego, wykorzystując inne sposoby identyfikacji osoby wnioskodawcy, na przykład, przekazywanie pliku z obrazem, kodu QR i tym podobne z użyciem technologii informacyjnych oraz komunikacji komórkowej.

Ustawa Ukrainy od 7.04.2015 № 285-19 „O wprowadzeniu zmian do Ustawy Ukrainy "O rejestracji państwowej osób prawnych i przedsiębiorców jednoosobowych" co do uproszczenia likwidacji osób prawnych przez zlanie, przyłączenie, podział, przekształcenie (reorganizację)” [Zakon Ukrainy vid 07.04.2015... 2015] ma cel – uproszczenie przeprowadzenia procedury rejestracji państwowej osoby prawnej wskutek zlania, przyłączenia, podziału, przekształcenia (reorganizacji). Według artykułu 33 Ustawy Ukrainy „O rejestracji państwowej osób prawnych i przedsiębiorców jednoosobowych” osoba prawna jest likwidowana wskutek przekazania całego swojego majątku, praw i obowiązków innym osobom prawnym – prawonastępcom w rezultacie zlania, przyłączenia, podziału, przekształcenia (reorganizacji) albo wskutek likwidacji wg decyzji, przyjętej założycielami (uczestnikami) osoby prawnej albo ich pełnomocnikami, wg decyzji sądowej albo wskutek decyzji organów państwowych, przyjętej w przypadkach, przewidzianych prawem.

Oprócz tego, do istotnych reform formalnych należy:

- uproszczenie otrzymania pozwoleń na budownictwo i rejestracji praw własności na majątek nieruchomy, rejestracji praw własności przez optymalizację przekazania praw majątkowych z użyciem zmodernizowanego systemu rejestracji nieruchomości, a także co do uproszczenia mechanizmów dostępu do zasobów kredytowych drogą stworzenia przejrzystych mechanizmów dostępu do informacji kredytowej różnych instytucji finansowych;

- wprowadzenie nowego podejścia do uproszczenia: spłaty podatków i spłat celnych dla przedsiębiorstw przez uproszczenie podatkowych i celnych deklaracji i udoskonalenie systemu elektronicznego ich podania do upoważnionego organu; procedur bankructwa przedsiębiorstw drogą wprowadzenia nowych przejrzystych procedur potwierdzenia niewypłacalności przedsiębiorstw i zapewnienia obrony praw creditorów;

- unifikacja nadania szeregu usług administracyjnych ze wsparcia procedur

pozwoleniowych, na jedną trzecią skrócono ilość płatnych administracyjnych usług centralnych organów władzy wykonawczej. Władzom publicznym zabroniono delegować żadnym przedsiębiorstwom uprawnienia z nadania usług administracyjnych. Usługi nadawane są wyjątkowo według zasady „jedyne okna” w szeregu sformowanych centrów z nadania usług administracyjnych;

- uproszczenie i ułatwienie zakładania i likwidacji przedsiębiorstwa. Skasowano wymagania co do minimalnego rozmiaru kapitału statutowego, wprowadzono „typowy” statut i zniesiono obowiązkowe zaświadczenie notarialne dokumentów założycielskich dla przedsiębiorstw, uregulowano pytanie o akredytowaniu przedstawicielstw (fili) kompanii cudzoziemskich przez deklarowanie początku działalności;

- dokonanie optymalizacji praktyki wstrzymania działalności przedsiębiorstw przez ograniczenie ostatecznych terminów zamknięcia biznesu dla osób prawnych i fizycznych, skrócenia do trzech dni terminu sprawdzenia kontrolnego i do trzech miesięcy trwałości procedur bankructwa, ograniczenia terminów sanacji i likwidacji przedsiębiorstw;

- skasowanie obowiązkowej certyfikacji znacznej ilości produktów i obowiązkowej rejestracji deklaracji producenta o odpowiedności przemysłowej produkcji ustalonym wymaganiom. Stworzenie adaptowanego do norm UE i WTO współczesnego systemu regulacji technicznej, pozwalającego domagać się wzajemnego uznania wyników oceny odpowiedności produkcji z partnerami handlowymi Ukrainy;

- wprowadzenie reformy podatkowej: unifikacja krajowej klasyfikacji małych i średnich przedsiębiorstw z europejską. Zaprowadzono jedyny podatek dla szerokiego koła subiektów gospodarowania – małych i średnich przedsiębiorstw zależnie od ilości zatrudnionych pracowników i objętości produkcji wyprodukowanej. Oprócz tego, od 44 do 23 skrócono ilość podatków i opłat, zmniejszono częstotliwość ich spłaty, skrócono ilość podatków i zaprowadzono Jednolitą opłatę socjalną;

- rozszerzenie możliwości dla prowadzenia zewnętrznej działalności gospodarczej przez nadanie deklarantowi prawa do załatwienia celnych dokumentów w dowolnym organie celnym na terytorium Ukrainy. Przewidziano prowadzenie załatwienia celnego w ciągu czterech godzin od chwili przedstawienia dokumentów wejściowych [Peredumovy ta pryorytety... 2014].

Wyniki analizy świadczą, że pozytywnymi skutkami aktywizacji polityki państwowej wobec regulacji sektora przedsiębiorczego na Ukrainie zostało udoskonalenie procedur pozwoleń i rejestracji (w tym elektronicznej) rzeczowych praw do majątku, uproszczenie procedur zakładania i likwidacji biznesu, otrzymania usług administracyjnych, zwięźszenia bezpośredniej kontroli państwowej za działalnością subiektów gospodarowania i reformowanie sfery nadania usług administracyjnych, zmiękczenia presji podatkowej, rozwój infrastruktury dla nadania subiektom przedsiębiorczości finansowego, materialno-technicznego, informacyjnego, naukowo-technologicznego, doradczego, marketingowego, kadrowego i oświatowego wsparcia.

Reformy pozwoliły Ukrainie podnieść się w rankingu „Doing Business – 2015” ze 112 na 96 pozycję wśród 189 państw świata (tab. 1). Czyli kraj polepszył swój wskaźnik w porównaniu do 2014 r. na 16 pozycji, co świadczy o pewnym postępie w dziedzinie deregulacji gospodarki. W szczególności osiągnięto znaczny sukces wg dwóch kluczowych pozycji – „rejestracja własności” (59 pozycja) i „spłata podatków” (108 pozycja). Jednocześnie istotne, prawie pięciokrotne oderwanie w rankingu od „starych” członków UE i dwukrotne

oderwanie od nowych wymaga kolejnego systemowego postępu polityki deregulacji na Ukrainie [Peredumovy ta pryorytety... 2014].

Tabela 1 – Pozycja Ukrainy w rankingu „Doing Business” w latach 2008-2015

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Trudność prowadzenia biznesu, ocena ogólna	139	145	147	149	152	140	112	96
Według subindeksów:								
rozpoczęcie biznesu	109	128	136	118	116	50	69	76
procedura rejestracji własności	138	140	160	165	168	158	88	59
system podatkowy	177	180	181	181	183	168	157	108
podłączanie prądu	X	X	X	169	170	170	182	185
wywiązywanie się z zobowiązań umownych	46	48	43	44	44	45	44	43
bankructwo	140	143	145	158	158	157	141	142
otrzymanie kredytu	68	28	30	21	23	24	14	17
handel zagraniczny	120	121	139	136	144	148	153	154
system pozwoleń w budownictwie	174	179	181	182	182	186	68	70
obrona praw inwestorów	141	142	108	108	114	127	107	109

Źródło: [Dokład «Vedenie biznesa – 2015: Bolshe, chem effektivnost»... 2015]

Jednak odbyło się pogorszenie w 7 z 10 dziedzin, ogarnianych badaniem. Szereg ważnych wskaźników pozostają na niskim poziomie. W szczególności w ciągu długiego czasu prowadzono na Ukrainie sprzeczne reformy, które, wg wniosków Banku Światowego, demonstrowały to znaczną poprawę warunków prowadzenia biznesu, to przeciwnie – bystre obniżenie porównywanych pozycji.

Wg każdego wskaźnika lekkości prowadzenia biznesu na Ukrainie ilość procedur, koniecznych dla prowadzenia działalności przedsiębiorczej, przekracza wskaźniki rozwiniętych krajów i krajów-sąsiadów o 2-3 razy. Szczególnie ostro ten problem jest widoczny w sferze administrowania podatków, ponieważ tryby sprawozdania i ewidencji bezpośrednio wpływają na szybkość dokonania operacji w działalności gospodarczej przedsiębiorstw. Nadmierna ilość procedur administracyjnych nie tylko w podatkowym sprawozdaniu, ale i w ogóle w trakcie prowadzenia biznesu hamuje proces aktywizacji przedsiębiorczości i wzrostu jej mobilności wobec konkurentów.

Faktycznie, w latach 2013-2015 w dziedzinie pomocy działalności przedsiębiorczej kontynuowano praktykę poprzednich lat, kiedy na Ukrainie realizowano reformy, polepszające międzynarodowe rankingi kraju bez zabezpieczenia realnych procesów aktywizacji przedsiębiorczości i odnowienia gospodarki narodowej. Realizacja prawdziwych reform stopniowo zwolniała i hamowała się, co wywoływało ogólną rujnację pierwszych pozytywnych oczekiwań krajowych i zagranicznych przedsiębiorstw co do perspektyw biznes-klimatu i inwestycyjnej atrakcyjności Ukrainy.

Mimo to, że odbyła się uchwała znacznej liczby akt normatywnoprawnych, które istotnie zmieniły podłoże prawne przedsiębiorczego i inwestycyjnego klimatu w kraju, znaczącej aktywizacji średniej i małej przedsiębiorczości i podniesienia inwestowania nie obserwowano. Efektywność polityki reform ekonomicznych jest istotnie obniżana zbyt powolnym kształtowaniem jednolitego i systemowego środowiska instytucjonalnego, zapewniającego realizację przepisów prawnych w praktycznej działalności administracji publicznej, biznesu i ludności Ukrainy [Peredumovy ta pryorytety... 2014]. Jak uważa profesor

L. Vorotina, możliwości sektora małego biznesu co do stworzenia nowych miejsc pracy, co do strategii stworzenia bazowych warunków zwiększania wagi ekonomicznej małych przedsiębiorstw są zupełnie rujnowane, co potwierdza się, niestety, współczesną praktyką funkcjonowania gospodarki Ukrainy. Obiektywność wymaga gruntownej przemiany subiektywnej presji administracyjnej na mały i średni biznes; stworzenie prawodawczo-normatywnej bazy obrony małych i średnich przedsiębiorstw od samowoli władzy; zaprowadzanie działającego mechanizmu deregulacyjnego małego i średniego sektora narodowej gospodarki Ukrainy [Vorotina 2009].

Sektor MŚP na Ukrainie został sformowany ilościowo i odpowiada poziomowi ogólnoeuropejskiemu. Ilość subiektów małej i średniej przedsiębiorczości łącznie z przedsiębiorcami jednoosobowymi Ukrainy na dzień 1 stycznia 2015 r. osiągała 99,9% od ogólnej ilości subiektów gospodarowania (1931,7 tys. subiektów). Ilość zajętych w subiektach MŚP na Ukrainie składa 6881,6 tys. osób, co w 3,6 razy przekracza ilość zajętych na subiektach dużego biznesu. Objętość zrealizowanej produkcji subiektami MŚP na Ukrainie – 2,7 bln. hrywien, co w półtora raza przekracza objętość realizacji przez subiekty dużego biznesu [Pokaznyky strukturnoi statystyki... 2014].

Tabela 2 – Główne wskaźniki działalności małej i średniej przedsiębiorczości w latach 2007-2014

Wskaźniki	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Liczba przedsiębiorstw średniej wielkości na 10 tys. ludności	5	5	5	5	5	4	4	4
Dynamika (w %)	-	100,0	100,0	100,0	100,0	80,0	100,0	100,0
Liczba małych przedsiębiorstw na 10 tys. ludności	84	79	82	78	77	76	82	75
Dynamika (w %)	-	108,6	108,5	71,4	77,7	94,5	108,7	91,5
Liczba przedsiębiorców jednoosobowych na 10 tys. ludności	477	530	579	394	290	271	292	370
Dynamika (w %)	-	111,1	109,2	68,0	73,6	93,4	107,6	126,7
Liczba pracowników zatrudnionych w średnich przedsiębiorstwach, w tys. osób	3482,7	3137,7	2844,2	3393,3	3252,6	3144,2	3012,1	2646,7
Dynamika (w %)	-	90,1	90,6	119,3	95,9	96,7	95,8	87,9
Liczba pracowników, zatrudnionych w małych przedsiębiorstwach, w tys. osób	2324,7	2319,0	2227,4	2164,6	2091,5	2051,3	2010,7	1675,9
Dynamika (w %)	-	99,8	96,1	97,2	96,6	98,1	98,0	83,3
Liczba pracowników, zatrudnionych u przedsiębiorców jednoosobowych, w tys. osób	3679,0	3989,0	4223,5	2814,5	2371,4	2277,9	2322,6	2498,2
Dynamika (w %)	-	108,4	105,9	66,1	84,1	95,0	102,1	107,6

Źródło: opracowanie własne na podstawie [Statistichniy schorichnik Ukrayini za 2011 rik... 2012] [Statistichniy schorichnik Ukrayini za 2014 rik... 2015]

W okresie przed kryzysem (lata 2007-2008) Ukraina pod względem ilości subiektów małej i średniej przedsiębiorczości z obliczenia na 1000 ludzi, która dorównywała 50-60 jednostek, wychodziła na poziom najbardziej rozwiniętych państw świata (tab. 2). Każdy czwarty czy trzeci pracownik był zatrudniony na przedsiębiorstwach sektora małej i średniej przedsiębiorczości.

Niesprzyjający klimat przedsiębiorczy negatywnie oddziaływał na tempo rozwoju małej i średniej przedsiębiorczości. Tak ilość małych przedsiębiorstw na 10 tys. istniejącej ludności zmniejszyła się od 84 w 2007 r. do 75 w 2014 r., średnich – od 5 do 4, przedsiębiorców jednoosobowych – od 477 do 370. Przy czym, powrotu wskaźników na poziom przedkryzysowy dotychczas się nie stało.

Biorąc pod uwagę wyniki dynamiki wskaźników, przytoczonych w tabeli 2 można dojść wniosków o obecności szeregu tendencji, świadczących o niedoskonałości kształtowania i zapewnienia efektywnej działalności subiektów małej i średniej przedsiębiorczości Ukrainy w okres pokryzysowy w ciągu 2009-2014 lat. Tak liczba pracowników zatrudnionych na małych przedsiębiorstwach stale się obniżała, co w procentach do poprzedniego roku wynosiło odpowiednio 96,1; 97,2; 96,6; 98,1; 98,0; 83,3. Taką samą tendencją, z wyjątkiem niektórych lat, obserwowano i z liczbą zatrudnionych pracowników na średnich przedsiębiorstwach i u przedsiębiorców jednoosobowych, odpowiednio – 90,1; 90,6; 119,3; 95,9; 96,7; 95,8; 87,9 oraz 108,4; 105,9; 66,1; 84,1; 95,0; 102,1; 107,6.

Oprócz tego, dynamika rozwoju przedsiębiorców jednoosobowych, przytoczona w tabeli 2, pokazuje gwałtowne obniżenie wskaźników od 2009 do 2010 lat. Tak liczba przedsiębiorców jednoosobowych za okres od 2009 do 2010 r. zmniejszyła się od 579 na 10 tys. istniejącej ludności do 394 osób, co stanowi 68%; liczba pracowników zatrudnionych u przedsiębiorców jednoosobowych za ten sam okres skróciła się od 4223,5 do 2794 tys. osób, co równa się 66,1%. Ta tendencja jest wyjaśniana tym, że w roku 2009 w gospodarce Ukrainy przejawiały się skutki kryzysu finansowego, a także gwałtownie wzrósł (o 1,6 razy) kurs dolara (od 5 hrn. do 8 hrn.), co niezwykle negatywnie odbiło się na małym biznesie.

Istotny spadek aktywności przedsiębiorczej ujawnił się w 2011 roku, za który była odnotowana najwyższa absolutna liczba przedsiębiorców jednoosobowych, których działalność wstrzymano (tab. 3). Tego roku po raz pierwszy była odnotowana wyższa liczba wyrejestrowanych przedsiębiorców, aniżeli zarejestrowanych – 248 763 przeciw 175 301 przedsiębiorców jednoosobowych.

Tabela 3 – Dynamika rejestracji osób fizycznych – przedsiębiorców na Ukrainie w latach 2007-2014

Wskaźniki	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Liczba zarejestrowanych przedsiębiorców jednoosobowych	327 410	344 711	227 630	248 405	175 301	157 371	160 613	125 076
Dynamika (w %)	-	105,3	66	109,1	70,6	89,8	102,1	77,9
Liczba przedsiębiorców jednoosobowych, w przypadku których wstrzymano działalność	109 086	145 055	168 440	161 470	248 763	179 007	141 228	535 121
Dynamika (w %)	-	133	116,1	95,9	154,1	71,9	78,9	378,9

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych: [Statistichniy schorichnik Ukrayini za 2011 rik... 2012], [Statistichniy schorichnik Ukrayini za 2014 rik... 2015]

Tę negatywną tendencję, która rozpoczęła się w latach 2010-2011, można potłumaczyć tym, że na dzień 1 stycznia 2011 roku przypada wejście w życie nowego Kodeksu Podatkowego, który był startem nowej reformy podatkowej. Następny 2012 rok również nie wyróżnia się wzrostem aktywności przedsiębiorczej, przecież liczba wyrejestrowanych jednak przekraczała liczbę zarejestrowanych (na 21 tys. 636 osób). W roku 2013 odbywa się już znikomy wzrost – liczba zarejestrowanych na 19 385 osób przekroczyła liczbę przedsiębiorców jednoosobowych, których działalność przedsiębiorczą wstrzymano – 160 613 przeciw 141 228 (tab. 3).

I nareszcie, największy spadek przedsiębiorczej aktywności za wszystkie lata rozwoju małego i średniego biznesu zdarzył się w roku 2014, kiedy odnotowana została najwyższa absolutna liczba przedsiębiorców jednoosobowych, których działalność przedsiębiorczą wstrzymano. Tego roku w kraju odbywały się wewnętrzne polityczne i ekonomiczne wstrząsy, związane z reformowaniem wszystkich gałęzi władzy, aneksja Krymu i wojskowe działania na Donbasie. W tym okresie odnotowano prawie o 4 razy więcej wyrejestrowań przedsiębiorców, aniżeli zarejestrowań – 535 121 przeciw 125 076 przedsiębiorców jednoosobowych (tab. 3).

Wyniki badania świadczą, że jednym z problemów, negatywnie wpływających na działalność subiektów małej i średniej przedsiębiorczości będących osobami prawnymi, są nierównomierne obciążenia fiskalne pomiędzy przedsiębiorstwami. Obok wybiórczych ulg podatkowych dla prowadzenia działalności gospodarczej przedsiębiorstwa zachowują znaczną dysproporcję co do pomocy państwowej małym i średnim przedsiębiorstwom, oddzielnie. W szczególności, w ciągu ostatnich lat pokryzysowego wznowienia (lata 2010-2012) średnia część podatkowych potrąceń od objętości całej zrealizowanej produkcji przedsiębiorstw wynosiła dla: dużych przedsiębiorstw – 5% (4,5% w 2012 r.); średnich – 3,2% (3,5%) i małych – 4,8% (4,7%). W skutku waga średnich przedsiębiorstw w gospodarce kraju rośnie bez wzrostu ich wkładu w napełnienie budżetu Ukrainy [Peredumovy ta pryorytety... 2014].

To sprawia podwójne zagrożenie. Z jednej strony, marnowane są możliwości dla małych i zachęty ekonomiczne dla średnich przedsiębiorstw co do zwiększenia skali produkcji i wzrostu potęg przemysłowych. Z innej – duże przedsiębiorstwa ograniczają własną działalność dla zachowania przewag administracyjnych.

I, nareszcie, konflikt wojskowy w 2014 r. negatywnie zaważył na rozwoju średnich i małych przedsiębiorstw: ich ilość w tym roku zmalała znacznie więcej aniżeli w ciągu okresu sprawozdawczego poprzedniego roku, odpowiednio, o 15,7% i 13,2% (tab. 4).

Również obserwowane jest zmniejszenie liczby osób zatrudnionych na średnich i małych przedsiębiorstwach w 2014 r. w porównaniu z analogicznym wskaźnikiem okresu sprawozdawczego w zeszłym roku, odpowiednio, o 12,1% oraz 16,7%. Ilość zatrudnionych u przedsiębiorców jednoosobowych wzrosła w 2014 r. w porównaniu z analogicznym wskaźnikiem 2013 r. – o 7,63%. Na dzień 1.01.2015 ogólna liczba subiektów małej i średniej przedsiębiorczości wynosiła 1 931 664 jednostek, co o 12,2% więcej aniżeli w ciągu okresu sprawozdawczego poprzedniego roku. Jednak przytoczony wskaźnik zwiększył się w porównaniu z analogicznym wskaźnikiem okresu sprawozdawczego w zeszłym roku w związku ze zwiększeniem ilości przedsiębiorców jednoosobowych – o 19,7% (tab. 4).

Tabela 4 - Główne wskaźniki działalności małej i średniej przedsiębiorczości w latach 2013-2014

Wskaźniki	2013	2014	w % do poprzedniego roku
Liczba subiektów MŚP, w tym:	1 721 411	1 931 664	112,2
Liczba średnich przedsiębiorstw	18 859	15 906	84,3
Liczba małych przedsiębiorstw	373 809	324 598	86,8
Liczba osób fizycznych - przedsiębiorców	1 328 743	1 591 160	119,7
Liczba pracowników, zatrudnionych u subiektów MŚP, tys. os., w tym:	7 345,4	6 820,8	92,9
Liczba pracowników, zatrudnionych w średnich przedsiębiorstwach, tys. os	3 012,1	2 646,7	87,9
Liczba pracowników, zatrudnionych w małych przedsiębiorstwach, tys. os	2 010,7	1 675,9	83,3
Liczba pracowników, zatrudnionych u osób fizycznych - przedsiębiorców	2 322,6	2 498,2	107,6

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych: [Derzhavna reyesracyjna...]

Przeanalizowane dane statystyczne pokazują wyraźną tendencję, która wyraża reakcję subiektów małej i średniej przedsiębiorczości na warunki środowiska zewnętrznego: kryzys finansowy 2008 roku, wprowadzenie nowego Kodeksu Podatkowego 2011 roku i nierównomierne fiskalne obciążenia pomiędzy przedsiębiorstwami, spadek kursu hrywny, kryzys ekonomiczny, konflikt wojskowy, co w końcu wpływa na kształtowanie przedsiębiorczej aktywności w kraju. Jeśli do pierwszych lat kształtowania się małego biznesu na Ukrainie, w latach 90., ilość zarejestrowanych subiektów małej przedsiębiorczości rosła za rok o 20 razy, to we współczesnych warunkach obserwowana jest stagnacja, a nawet i zmniejszenie ilości osób zatrudnionych w małej i średniej przedsiębiorczości. Taki stan nie świadczy o pełnym nasyceniu warunków rozwoju małej i średniej przedsiębiorczości, a przeciwnie akcentuje na tym, że obiektywna prawidłowość jego postępu hamowana jest działalnością deregulacyjną instytucji państwowych i w centralnych organach władzy, i w miejscowych organach samorządu [Galan 2005].

Jak świadczą dane statystyczne, największy wpływ na rozwój małej i średniej przedsiębiorczości miało ustawodawstwo podatkowe. Podatkowy system Ukrainy jest jednym z najbardziej skomplikowanych nie tylko wśród krajów regionu europejskiego, ale i w globalnym porównaniu. To jest regularnie potwierdzane przez międzynarodowe rankingi i sprawozdania. Według danych rankingu Banku Światowego i Międzynarodowej Korporacji Finansowej (IFC) „Paying Taxes 2013” Ukraina zajmowała 137 miejsce z 183 państw świata wg warunków spłaty podatków, a wg kryterium „opodatkowania” w wybiórczym rankingu 165 miejsce [Paying taxes... 2013].

Według wyników ankietowania przedstawicieli małej przedsiębiorczości Donieckiego i Ługańskiego obwodów, przeprowadzonego przez uczonych Instytutu gospodarki przemysłu Narodowej Akademii Nauk Ukrainy w końcu 2012 – na początku 2013 lat, wśród największych trudności i administracyjnych barier w działalności przedsiębiorczej respondenci wymienili opodatkowanie i

administrowanie podatków (47%), wydanie pozwoleń albo licencji (23%), państwową kontrolę (25%). Oceniając wpływ Kodeksu Podatkowego i ustaw go uściślających na działalność przedsiębiorstwa, 59% respondentów podkreślili pogorszenie stanu (w tym 5% byli bliskie do bankructwa), 23% uważali, że położenie pozostało bez zmiany, 9% powiedzieli, że są przesłanki do poprawy i tylko 3% odpowiedzieli, że położenie się polepsza. Przy czym 40% respondentów wykorzystywali przed przyjęciem Kodeksu Podatkowego ogólny system opodatkowania i 60% uproszczony. W związku z wprowadzeniem Kodeksu Podatkowego 44% nie przypuszczali w perspektywie rozszerzenia biznesu i tylko 26% gotowe byli do tego.

Niedoskonały system podatkowy wprost wpływa na zwiększenie szarej strefy małej przedsiębiorczości, ukrywanie realnych dochodów przedsiębiorców. Tak według wyników badania tylko do 20% realnego rocznego dochodu deklarują dla celu opodatkowania 19% przedsiębiorców, od 20% do 40% dochodu – 24%, od 40% do 60% – 25% przedsiębiorców, od 60% do 80% – 14%, od 80% do 100% dochodu – tylko 6% przedsiębiorców.

Po wejściu w życie Kodeksu Podatkowego Ukrainy system podatkowy Ukrainy stanowią 17 ogólnopństwowych i 5 miejscowych podatków i opłat. Subiekty małej przedsiębiorczości samodzielnie podejmują decyzję o wyborze trybu płatności podatków – ogólnego albo specjalnego. Specjalny tryb płatności pod postacią „uproszczonego systemu opodatkowania, ewidencji i sprawozdawczości” jest przewidziany w podatkowym systemie Ukrainy dla obniżenia obciążenia podatkowego i stymulacji małej przedsiębiorczości. Według danych Państwowej Służby Finansowej Ukrainy w 2013 r. w specjalnym trybie płatności „uproszczony system opodatkowania, ewidencji i sprawozdawczości” pracowało 1,3 mln przedsiębiorców jednoosobowych (100% czynnych) i 148,7 tys. osób prawnych (40% od wszystkich czynnych).

Koszt dotrzymania ustawodawstwa podatkowego na Ukrainie istotnie wpływa na biznesowe środowisko i jest jedną z przeszkód na drodze rozwoju biznesu, zwłaszcza małych przedsiębiorstw i przedsiębiorców prywatnych. Przy czym małe przedsiębiorstwa o wiele więcej cierpią przez koszty na prowadzenie ewidencji podatkowej. Tak 77% respondentów oświadczyli, że od 1% do 50% rocznego dochodu biznesu oni wydają na opłatę procedur administrowania podatków. Koszt dotrzymania ustawodawstwa podatkowego składa się w zasadzie z kosztów przedsiębiorstw na opłatę czasu pracy pracowników służby księgowej, spędzanego na prowadzenie ewidencji podatkowej i związanych z opodatkowaniem procedur. System administrowania podatków przeszkadza przyciąganiu inwestycji i stworzeniu nowych małych przedsiębiorstw [Rezultaty issledovaniya... 2005].

Według danych Banku Światowego i Międzynarodowej Korporacji Finansowej (IFC) w 2013 r. tymczasowe spędzenia czasu średniego ukraińskiego przedsiębiorstwa na wykonanie ustawodawstwa podatkowego wynosiły 491 godzinę rocznie. Przy czym w krajach WNP trwałość czasu pracy, wykorzystanego na wykonanie głównych zobowiązań podatkowych, wynosiła średnio 266 godzin rocznie. W krajach Europy Zachodniej i Azji Centralnej ogólne średnioroczne spędzenia czasu jednej kompanii składały średnio 260 godzin, w krajach Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD) – 126 godzin.

Koszty na dotrzymanie ustawodawstwa podatkowego zależą od rozmiaru przedsiębiorstwa wg poziomu dochodu (im większe przedsiębiorstwo, tym więcej wydatku), jednak małe przedsiębiorstwa mają największe koszty, jeśli porównać te koszty do dochodu przedsiębiorstwa. Według danych badania Banku

Światowego i Międzynarodowej Korporacji Finansowej (IFC) „Koszt dotrzymania ustawodawstwa podatkowego na Ukrainie”, oni wynoszą 8% rocznego dochodu. Te koszty można porównać do dodatkowego podatku, co szkodzi konkurencyjności małych przedsiębiorstw nawet na wewnętrznym rynku kraju, ponieważ oni okazują się w niekorzystnym stanie w porównaniu z dużymi przedsiębiorstwami, analogiczne koszty których składają tylko 0,03% od ich dochodów. Taka sytuacja nie sprzyja stymulacji przedsiębiorczej inicjatywy, samodzielnemu zatrudnieniu, przyciąganiu inwestycji i może być pewną przeszkodą dla stworzenia nowych małych przedsiębiorstw.

Porównanie spędzanego czasu pracy i kosztów finansowych, związanych z wykonaniem obowiązkowych procedur podatkowych, na przedsiębiorstwach Ukrainy, stosujących różne tryby płatności podatków pokazało, że największe koszty ponoszą przedsiębiorstwa, które płacą podatki w ogólnym systemie opodatkowania. Koszt wykonania podatkowych zobowiązań dla przedsiębiorstw z dochodem do 1 mln hrn. jest największy względem ogólnego rocznego dochodu – 5,3%. Przedsiębiorstwa, które przeszły na specjalny tryb płatności podatków ze spłatą podatku jednolitego, najmniej spędzają na to czasu i wydają zasobów finansowych. Tak koszty firm, które mają dochód roczny do 1 mln hrn., lecz stosują uproszczony system opodatkowania, składają 3%.

Reformy w dziedzinie opodatkowania sprzyjały temu, że w roku 2014 Ukraina podniosła się w rankingu krajów wg prostoty spłaty podatków „Paying Taxes 2015” [Paying taxes... 2013] z 164. na 108. pozycję (rys. 1 [Biznesu stało prostishe...]). Dzięki szybkiemu zrywowi do góry w podatkowej tabeli rang Ukraina podniosła się w „Doing Business 2015” od razu na 16 pozycji i zajęła 96. miejsce wśród 189 państw. Ukraina zademonstrowała poprawę we wszystkich trzech składnikach opodatkowania – ilość podatkowych spłat, czas, spędzany na spłaceniu podatków, ogólna stawka opodatkowania. Jednak skrócenie ilości opłat odbyło się tylko formalnie. To się stało głównie drogą przejścia większości podatników na elektroniczne podanie sprawozdawczości z Jednolitej opłaty socjalnej. Przejście z papierowej na elektroniczną sprawozdawczość stało się po tym, jak od 1 października 2013 administrować Jednolitą opłatą socjalną, zamiast Funduszu Emerytalnego zaczęło Ministerstwo dochodów i opłat. W wyniku, jeśli do października 2013 roku tylko 38% podatników składali sprawozdanie on-line, to do końca roku ich część wzrosła do 77%. A w pierwszym półroczu 2014 roku takich było już ponad 90%.

Również dzięki obniżeniu stawki z podatku na dochód z 21% w 2012 r. do 19% w 2013 r. odbyło się zmniejszenie ogólnej stawki opodatkowania z 54,9% do 52,9%. To „osłabienie” przewidziano jeszcze w przyjętym w 2010 r. Kodeksie Podatkowym [Biznesu stało prostishe...].

Jednak sukcesy Ukrainy w tym rankingu zmniejszają możliwości jej przesuwania w przyszłości. Na dzisiaj już faktycznie jest wyczerpany najbardziej popularny dotychczas zasób dla podwyższenia rankingu – obniżenie ilości opłat. Teraz w badaniu uwzględniane są pięć podatków – dochodowy, rolny, ekologiczny VAT i Jednolita opłata socjalna. Po każdym z nich brana jest najmniejsza wielkość – jedna spłata rocznie. To znaczy, że dalsza poprawa jest możliwa tylko kosztem odmowy od jednego z tych pięciu podatków albo zmniejszenia ich bazy opodatkowania.

Istotny wpływ na rozwój małej i średniej przedsiębiorczości wywiera system pozwoleń. System wydania dokumentów pozwoleń, mimo prawodawczych innowacji, operuje dużym szeregiem zezwoleń, jest charakteryzowany normatywnymi przeciwieństwami i brakiem efektywnie

funkcjonującego organizacyjno-prawnego mechanizmu wydania dokumentów o charakterze pozwoleńowym, nieprzejrzystością i trudnością procedur pozwoleńowych, co stwarza podłoże dla korupcyjnych działań urzędników. Wyniki przeprowadzonego badania świadczą, że ponad połowa respondentów (57%) uważa, że system pozwoleńowy przeszkadza normalnej działalności gospodarczej subiektów małej przedsiębiorczości. 62% ankietowanych w trakcie otrzymania pozwoleń zetknęli się z takim problemem, jak przygotowanie nadmiernej ilości dokumentów i zwłoka biurokratyczna, związana z ich otrzymaniem.

Według wyników ankietowania przedstawiciele małego i średniego biznesu o stanie przeprowadzenia reform w dziedzinie MŚB i walki z korupcją w dziedzinie prowadzenia działalności przedsiębiorczej na Ukrainie (kwiecień-maj 2015 r.) mniej więcej dwie trzecie kierowników MŚP (65%) są niezadowoleni pracą rządu Ukrainy w części wsparcia i obrony interesów MŚP [Golova DRS...]. Składowymi przedsiębiorczej działalności, w których zdaniem kierowników MŚP, najłatwiej wykonywać wymagania regulacyjne są:

- stworzenie i rejestracja przedsiębiorstw (82%);
- zapewnienie wykonania warunków umów (82%);
- dotrzymanie wymagań, dotyczących bezpieczeństwa pracy i lecznictwa (73%);
- dotrzymanie wymagań, dotyczących ubezpieczenia i pomocy społecznej (71%);
- dotrzymanie wymagań co do ochrony środowiska (69%);
- spłata podatków (66%);
- rejestracja praw majątkowych (60%);
- otrzymanie zezwoleń na prowadzenie działalności gospodarczej (53%);
- podłączanie do systemów zasilania energią elektroniczną i usług komunalnych (49%).

Mniej więcej jedna trzecia kierowników MŚP uważa, że w całości wykonywać wymagania ustawodawstwa jest bardzo trudno albo praktycznie niemożliwie. Prawie dwie trzecie uważają, że odpowiadać im jest co najmniej trochę skomplikowane. Wskutek czego, wg szacunków większości respondentów, co najmniej, każde czwarte MŚP, pracuje w szarej strefie. 80% respondentów uważają, że sytuacja w dziedzinie ustawodawstwa pozostała bez przemian albo się skomplikowała [Rezultaty issledovaniya MSP... 2015].

Więc problemy funkcjonowania małej i średniej przedsiębiorczości, negatywnie wpływające na wzrost sektora przedsiębiorczego są nierozstrzygnięte, w szczególności z nich zostają poniższe:

- nieokreśloność i niezabezpieczenie praw własności. Istniejące wady prywatyzacji na Ukrainie sprzyjały powstaniu sytuacji stałego konfliktu interesów w dziedzinie ekonomicznej między nowymi właścicielami. Na dzisiaj najbardziej rozpowszechnionymi przestępstwami ekonomicznymi są przestępstwa przeciw własności – 66,9% od zarejestrowanych przestępstw w kraju, w szczególności ofiarami rajderstwa (bezprawnego wchłaniania firm czy nabycia praw własności) co roku stają się 700 przedsiębiorstw. To pobudza przedsiębiorców do użycia różnych szarych schematów „ubezpieczenia” swojej własności;
- przeładowanie proceduralne prowadzenia działalności gospodarczej. Praktycznie wg każdego wskaźnika lekkości prowadzenia biznesu na Ukrainie ilość procedur, koniecznych dla prowadzenia działalności przedsiębiorczej, przekracza wskaźniki rozwiniętych krajów i krajów-sąsiadów o 2-3 razy. Zwłaszcza ostro ten problem staje w dziedzinie administrowania podatków,

ponieważ tryby sprawozdania i ewidencji bezpośrednio wpływają na szybkość dokonania operacji w gospodarczej działalności przedsiębiorstw. Nadmierna ilość procedur administracyjnych nie tylko w sprawozdaniu podatkowym, ale i w ogóle w trakcie prowadzenia biznesu hamuje proces aktywizacji przedsiębiorczości i wzrostu jego mobilności wobec konkurentów. Powstają wezwania, związane z umocnieniem nie tylko efektywnych, ale i nieefektywnych związków ekonomicznych;

- brak jednolitej administracyjnej wizji rozwoju przedsiębiorczości. Państwo udziela pomocy adresowej dla rozwoju małej i średniej przedsiębiorczości, jednak nie śledzi efekt od wykorzystania takiej pomocy wybranymi subiektami gospodarowania na skali gospodarki krajowej. W szczególności realizacja i rozpowszechnienie praktyki mikrokredytowania są uważane za udane w razie wykorzystania wydzielonych zasobów z budżetu państwowego zgodnie z otrzymanymi zapotrzebowaniami i/lub przeprowadzonymi konkursami na otrzymanie takiej pomocy. W 2013 r. mikrokredyty wydano 40 małym przedsiębiorstwom i przedsiębiorcom jednoosobowym (9,78 mln hrn.), pomoc niefinansową (konsultacje, szkolenia, reakcje na wnioski i skargi) dano ponad 5,68 tys. subiektom działalności gospodarczej z ponad 3,16 mln mikro, małych i średnich przedsiębiorstw, pracujących na Ukrainie (ponad 11 tys. rejestrowano comiesięcznie) [Rezultaty issledovaniya MSP... 2015]. Ten problem ma takie skutki: po pierwsze, nieefektywny podział istniejących zasobów bez należytego wyobrażenia, gdzie taka pomoc przeniesie największy zysk dla gospodarki; po drugie, niezdolność ocenić efektywność dowolnej państwowej pomocy w ogóle w jej adresowej formie;

- nieprzejrzystość działalności rejestracyjnej. Brak unifikowanej bazy informacyjnej z otwartym dostępem do danych co do rejestracji przedsiębiorstw, przynależności własności i śledzenia ich działalności, a także skutki zrealizowanych w latach 2010-2014 działań z uproszczenia zakładania i likwidacji biznesu (przyśpieszenie rozpatrzenia dokumentów rejestracyjnych bez dokonywania sprawdzeń odpowiedniości, radykalne obniżenie poziomu kapitałów statutowych, ograniczenie wymagań w procedurze likwidacji przedsiębiorstw i inne) formują sytuację, przy której sprawdzenie (potwierdzenie) stanu przedsiębiorstwa jest znacznie skomplikowane dla kontrahentów i stron trzecich. W szczególności szybkiemu wyjściu przedsiębiorstwa na rynek towarzyszy niezdolność kredytora ustalić jego rzeczywistą sposobność finansową z pochodzenia tej lub innej własności czy otrzymania niezbędnych dokumentów pozwoleńowych i tym podobne.

- formalność polepszania stanu biznes-klimatu. Prowadzenie reform w środowisku przedsiębiorczym przez władze publiczne, z reguły, wiąże się z osiągnięciem pewnego szacunkowego wskaźnika czy szeregu wskaźników w międzynarodowych rankingach kraju. Jednak wysiłki są wkładane w tych dziedzinach, gdzie nie ma żadnego oporu tego lub innego lobbingu „branżowego”. Główne strukturalne wady gospodarki kraju są zachowywane na tle ulepszenia ocen międzynarodowych. Tak Ukraina w ciągu trzech lat była w grupie krajów-liderów co do przyśpieszenia reform z ulepszenia biznes-środowiska, jednak za te same lata istotnie wzrosła branżowa koncentracja produkcji i ograniczenie środowiska rynkowego [Rezultaty issledovaniya MSP... 2015].

Wnioski. Dla przezwyciężenia kryzysowych zagrożeń dla małej i średniej przedsiębiorczości konieczne jest stworzenie na Ukrainie pobudzającego

środowiska biznesowego i sprzyjających warunków inwestycyjnych funkcjonowania struktur przedsiębiorczych. Dla rozwiązania zaznaczonych problemów konieczne jest skuteczne wsparcie rządowe małej i średniej przedsiębiorczości przez rozszerzenie systemu opodatkowania ulgowego, odszkodowania oprocentowań za kredytami bankowymi, obniżenie ciężaru spłat dzierżawnych, minimalizacja spłat za zużycie ciepła i energii, wyswobodzenie od nadmiernych naliczeń na fundusz płacy zarobkowej. Bez rozwiązania nagłego wsparcia z boku władzy subiekty małej przedsiębiorczości nie są w stanie nawet zachowywać miejsca pracy, nie mówiąc o ich zwiększaniu.

Kluczową rolę w przeglądzie bazy normatywno-prawnej jak na państwowym, tak i na regionalnym poziomie musi odegrać samo państwo, ponieważ wprowadzenie reguł ekonomicznych i konstytucyjnych, które stwarzają bariery administracyjne, jest we władzy państwa. Potrzebne jest przejście do maksymalnie możliwego uproszczenia dostępu subiektów gospodarczych na rynek przy jednoczesnym podwyższeniu odpowiedzialności (przede wszystkim ekonomicznej) wszystkich uczestników rynku, w tym i państwa, za realny wynik działalności.

Pierwszoplanowymi inicjatywami ogólnogospodarczymi w zakresie regulacyjnym wobec systemu podatkowego mogą być następujące:

- zmniejszenie ilości podatków i zebrań i zmniejszenie ilości sprawozdań. Tak, w szczególności, zwolnienie małych przedsiębiorstw od podatków na inwestycje i technologie przywiezione.
- opracowanie trybu podania sprawozdań finansowych, złożonego według standardów międzynarodowych w formie elektronicznej.
- usunięcie bezpodstawnych odmów w odszkodowaniu VAT, w szczególności, uznanie umów za nieważne, zabezpieczenie 100% odszkodowania sum VAT subiektom gospodarowania.
- zaprowadzenie tylko corocznego sprawozdania subiektów małego i średniego biznesu (oprócz VAT w przypadkach konieczności odszkodowania kredytu podatkowego).
- opracowanie i przyjęcie akt normatywno-prawnych co do uproszczenia form sprawozdawczości podatkowej.

Priorytetowymi kierunkami polityki państwowej wobec prowadzenia biznesu i deregulacji na Ukrainie powinny być:

- usunięcie nadmiernej regulacji działalności gospodarczej w sposób zmniejszenia ilości dokumentów pozwalającego charakteru, procedur pozwalająco-uzgadniających i listy produkcji, która podlega obowiązkowej certyfikacji na Ukrainie (w szczególności, w ramach przywiedzenia modelu ilości i funkcji organów kontrolujących w odpowiedniość do standardów UE i Umowy o stowarzyszeniu, na pierwszym etapie przewidziano przez Rząd skrócenie ilości organów kontrolujących – od 56 do 28, funkcji – od 1032 do 680; na drugim etapie – przywiedzenie ilości i funkcji organów kontrolujących w pełną odpowiedniość do standardów europejskich);
- zabezpieczenie istotnej poprawy warunków prowadzenia biznesu na Ukrainie w kierunkach, które są uwzględniane podczas układania rankingu *Doing Business*, przy czym strategicznym celem powinno być wchodzenie Ukrainy do dwudziestki czołowych państw świata według wskaźnika łatwości prowadzenia działalności gospodarczej;
- sumaryczne skrócenie kosztów subiektów gospodarowania na wykonanie obowiązkowych regulacji państwowych na 20% w ciągu pięciu lat. To ma być osiągnięto w sposób pełnowartościowej implementacji do potocznej

działalności władz publicznych normy, określonej Ustawą Ukrainy „O zasadach państwowej polityki regulacyjnej w zakresie działalności gospodarczej” od 11 września 2003 r. № 1160-IV, co do prowadzenia liczebnej analizy korzyści i kosztów podczas realizacji państwowej polityki regulacyjnej wszystkimi jej subiektami bez wyjątku;

- skrócenie ilości regulatorów i organów kontrolnych w sposób ich połączenia albo likwidacji, zabezpieczenie usunięcia dublowania funkcji między organami państwowego nadzoru i kontroli;

- odrzucenie systemu totalnej uciążliwej kontroli za wszystkimi subiektami działalności gospodarczej na podstawie zaprowadzania zorientowanego na ryzyko systemu kontroli państwowej. Po to, w szczególności, konieczna jest należna realizacja akt prawodawczych: Ustawy Ukrainy od 15.01.2015 № 124-19 „O reglamentacjach technicznych i ocenie odpowiedniości”, Ustawy Ukrainy od 05.06.2014 № 1314-18 „O metrologii i działalności metrologicznej”, Ustawy Ukrainy od 05.06.2014 № 1315-VII „O standaryzacji”, przyjęciu 1500 standardów krajowych, zharmonizowanych z odpowiednimi dokumentami UE, skasowania standardów byłego ZSRR, stworzenia pełnej otwartej elektronicznej bazy standardów;

- wsparcie i rozwój małej i średniej przedsiębiorczości w miejscowości wiejskiej poprzez przyjęcie Ustawy Ukrainy „O lokalnych rynkach agrospożywczych” i wprowadzenie programu mikrokredytowania małych gospodarstw rolnych, udoskonalenia procedur otrzymania przez rolnicze przedsiębiorstwa pozwoleń na wykorzystanie wody, wymagań ekologicznych do budowanych obiektów hodowli, liberalizacji regulacji kwarantannowej i fitosanitarnej; uproszczenie procedury użycia ziem przeznaczenia rolniczego dla budownictwa gospodarczych budowli przeznaczenia rolniczego;

- harmonizacja prawa ukraińskiego wobec bezpieczeństwa produkcji spożywczej z ustawodawstwem UE;

- gwarantowanie efektywnej obrony praw własności prywatnej, harmonizacja z ustawodawstwem UE przepisów ukraińskiego ustawodawstwa wobec obrony inwestorów (wewnętrznych i zagranicznych) i kredytorów.

Więc wynikiem polityki państwowej wobec prowadzenia biznesu i deregulacji powinna stać się jakościowa i stała poprawa klimatu biznesowego na Ukrainie, jego stopniowe zbliżenie się do najlepszych praktyk krajów UE. Aktualny jest problem udoskonalenia systemowej strategii rozwoju małej i średniej przedsiębiorczości, która musi budować się na podstawie analizy potocznego stanu subiektów małej i średniej przedsiębiorczości i ich nagłych problemów. Współczesne problemy rozwoju małej i średniej przedsiębiorczości na Ukrainie mają, że tak powiem, „adresowy”, instytucjonalny charakter, zatem drogi rozwiązania tych problemów znajdują się przede wszystkim w instytucjach państwowych i w polityce państwowej.

Literatura \References

Baumol, V. (2015). *Predprinimatelstvo: proizvoditelnoe, neproizvoditelnoe i razrushitelnoe*, „*Ekonomicheskaya teoriya prestupleniy i nakazaniy*”, Seria: *Ekonomicheskaya teoriya prava*, No 6. Retrieved from <http://corruption.rsuh.ru/magazine/6/n6-11.html> (21.12.2015).

Blagodarnyi, O., Tolmachova, G., & Kviiinskyi, O. (2014). *Doslidzhennya vplivu regionalnyh osoblyvostej na rozvytok subjektiv malogo pidpriemnjtstva*, „*Ekonomika ta Pravo*”, No 1, 30-38.

- Blaszczyk, P. (2013). Ocena gospodarki dla potrzeb makroekonomicznej polityki gospodarczej. *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny 2013 nr 3*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. A. Mickiewicza (UAM) w Poznaniu, 123-137.
- Bondareva, I. (2011). Optimizatsia struktury oborotnyh koshtiv. *Zbirnik naukovih prats DonDUU: "Ekonomika ta sotsialna sfera: deyaki pitannya vzaiemozvyazkiv": Seriya "Ekonomika"*. – T. HII, vip. 209. – Donetsk: DonDUU, 35-44.
- Butenko, A., Saraeva, I., & Nosova, N. (2013). *Riven potentsialu malogo pidpriemnitstva v Odeskomu regioni ta napryamki aktivizatsiyi yogo vikoristannya: monografIya*, Institut Problem Rinku ta Ekonomiko-Ekologichnih Doslidzhen NAN Ukrayini, Odesa: Interprint.
- Butenko, A., Voynarenko, M., & Lyashenko, V. (red.). (2011). *Modernizatsia mehanizmiv rozvytku malogo ta serednego biznesu: monografia*, NAN Ukrainy, In-t Ekonomiki Prom-sti, Donetsk.
- Dalevska, N., & Dementiev, V. (2011). Minlyvist ta stalist svitovogo politiko-ekonomichnogo prostoru u konteksti evolyutsii skladnyh system. *Naukovi pratsi Donetskogo natsionalnogo tehnicznego universitetu. Seriya: ekonomichna. Vipusk 39-2*, Donetsk, DonNTU, 50–54.
- Derzhavna reestratsijna sluzhba Ukrayiny*. (2015). Retrieved from <http://infolight.org.ua/content/dinamika-malogo-pidpriemnictva-u-2005-2013-rokah> (21.12.2015).
- Doklad «Vedenie biznesa – 2015: Bolshe, chem effektivnost»*. (2015). Retrieved from <http://russian.doingbusiness.org/reports/global-reports/doing-business-2015> (21.12.2015).
- Dźwigoł, H. (2015). *Business Management*. Oxford: Alpha Science International Ltd.
- Dźwigoł, H. (2014). Menedżerowie przyszłości a zarządzanie strategiczne. *Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej, Organizacja i Zarządzanie*, 70, 93-104. [in Polish].
- Dźwigoł, H. (2009). Model restrukturyzacji organizacyjnej przedsiębiorstwa górniczego. *Organizacja i Zarządzanie: Kwartalnik Naukowy*, 2(6), 25-43. [in Polish].
- Dźwigoł, H. (2010). *Podejście systemowe w procesie restrukturyzacji przedsiębiorstwa*. Gliwice: Wydawnictwo Politechniki Śląskiej. [in Polish].
- Dźwigoł, H. (2005). Projektowanie modelu organizacyjnego przedsiębiorstwa przyszłości. In J. Pyka (Ed.), *Nowoczesność przemysłu i usług. Współczesne koncepcje i metody zarządzania przedsiębiorstwami* (pp. 239-249). Katowice: Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierownictwa. [in Polish].
- Dźwigoł, H. (2013). *Zarządzanie przedsiębiorstwem w warunkach XXI wieku*. Gliwice: Wydawnictwo Politechniki Śląskiej. [in Polish].
- Dźwigoł, H. (2004). Zmiana jako warunek restrukturyzacji przedsiębiorstwa. *Wiadomości Górnicze*, 4, 171-172.
- EU SMEs in 2012: at the crossroads. Annual report on small and medium-sized enterprises in the EU, 2011/12*. – Rotterdam : European Commission, 2012. – 89 pp. Retrieved from http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/facts-figures-analysis/performance-review/files/supportingdocuments/2012/annual-report_en.pdf, p. 15.
- Fisman, R., & Virginia, S. (2010). The regulation of entry and the distortion of industrial organization. *Journal of Applied Economics, forthcoming*.

- Galan, N. (2005). Derzhavna pidtrymka malyh ta serednih pidprijemstv na druga liniijke v Evropeyskomu Soyuzi. *Finansi Ukrayini, No 5 (114)*, 147-154.
- Golova DRS Ksenija Ljapina prokomentovala rezultaty sociologichnogo opytuvannja biznes-spilnoty pro stan provedennja reform. Retrieved from <http://www.dkrp.gov.ua/info/4436.htm>.
- Klapper, L., Luc, L., & Raghuram, G. (2004). *Business Environment and Firm Entry: Evidence from International Data//CEPR Discussion Paper. No. 4366. Doing business.* Retrieved from <https://ideas.repec.org/p/cpr/ceprdp/4366.html>.
- Kravchenko, S. (2009). Klassifikatsia innovatsionnogo potentsiala. *Ekonomist, № 8*, 14-21.
- Kontseptsija Zagalnoderzhavnoi programy rozvytku malogo i serednogo pidpriemnytstva na 2014-2024 roky.* (2013). Retrieved from <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/641-2013-r> (12.11.2015).
- Kvilinskyi, O.S. (2012). Formuvannia dodatkovykh perevah funktsionuvannia ta rozvytku malykh pidprijemstv [Formation of Additional Benefits of Operation and Development of Small Enterprises]. *Economy of Industry, 3-4(59-60)*, 140-147. [in Ukrainian].
- Lyapin, D. (2010). Regionalni osoblivosti derzhavnogo upravlinnya rozvitkom malogo pidpriemnytstva. *Strategichni Prioriteti, No 1*, 34-38.
- Lyashenko, V. (2007). *Regulirovanie razvitiya malogo predprinimatelstva v Ukraine: problemy i puti resheniya: Monografiya*, NAN Ukrayini. In-t Ekonomiki Prom-sti, Donetsk.
- Makogon, Yu. (2014). *Malyiy biznes v Ukraine v usloviyah globalizatsii mirovoy ekonomiki.* Retrieved from <http://yandex.ua/clck/jsredir?from=yandex.ua> (12.12.2015).
- Meshkov, A. (2014). Sovershenstvovanie instrumentov otsenki investitsionnoy privlekatelnosti predpriyatiya v sootvetstvii s sovremennymi problem ryinka i izmeneniyami deystvuyushego zakonodatelstva. *Zhurnal «Problemi ekonomiki»*. Naukovo-doslidniy tsentr industrialnih problem rozvitku NAN Ukrayini. № 4. – Kharkiv, 298 – 304.
- Pajak, K. (2014). *Uwarunkowania rozwoju regionalnego i ich wplyw na ksztalt polityki społecznej w Wielkopolsce* / red. Tomasz Bugajski. [Aut.] Pajak Kazimierz. // W: *Polityka społeczna i jej wplyw na rozwój gospodarczy wojewodztwa wielkopolskiego : zarys problematyki* - Torun: Adam Marszalek, 2014. S. 148-156.
- Paying Taxes 2015: The global picture. The changing face of tax compliance in 189 economies worldwide.* Retrieved from <http://www.pwc.com/gx/en/paying-taxes/pdf/pwc-paying-taxes-2015-low-resolution.pdf>.
- Payonk, K., Lyashenko, V., & Kvilinskyi, O. (2015). Operation of a Business Entity in the Context of Globalization. *Economic Herald of the Donbas, 4(42)*, 18-23.
- Peredumovy ta priorytety reformuvannja derzhavnoi polityky rozvytku pidprijemnytstva v Ukrainy.* (2014), Kyiv: NISD, 73 s.
- Pokaznyky strukturnoi statystyky po subjektah gospodarjuvannja u 2014 roci.* Retrieved from http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/sze.htm#opdmp#opdmp.

- Rozvytok malogo i serednogo pidpryjemnytstva v Ukrainy: problemy, potreby, perspektyvy.* (2015). – Kyiv: Centr gromadskoi ekspertyzy, Centr mizhnarodnogo pryvatnogo pidpryjemnytstva, 44 s.
- Rezultaty issledovanyja MSP: Sostojanye provedenyja reform v sfere MSP i borby s korrupcyej v chasty vedenyja predprynymatelskoj dejatel'nosti v Ukraine, 5 iunia 2015 g.* Retrieved from <http://www.dkrp.gov.ua/info/4436.htm>.
- Reynolds, P. D. (2000). *Global Entrepreneurship Monitor: 2000 Executive Report.* Retrieved from <http://www.gemconsortium.org/docs/2408/gem-2000-global-report>.
- Statistichnij schorichnik Ukrayiny za 2011 rik.* (2012). Retrieved from https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/Arhiv_u/01/Arch_zor_zb.htm (12.12.2015).
- Statistichnij schorichnik Ukrayiny za 2014 rik.* (2015). Retrieved from https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/publ1_u.htm (12.12.2015).
- Tolmachova, G. F., & Kvilnskyi, O. S. (2013). Vzaiemoobumovlenist rozvytku regionalnogo seredovyscha i malogo pidpryjemnytstva. *Strategiya i mehanizmi regulyuvannya promyslovogo rozvitku: zb. nauk. prats NAN Ukrainy*, In-t ekonomiki prom-sti; redkol.: O.I. Amosha (golov. red.), I.P. Buleyev (vidp. red.) ta In. – Donetsk, 151-168.
- Varnaliy, Z. (2008). *Male pidpryjemnytstvo: osnovi teorii i praktyky*, 4-te vyd., ster., Kyiv: T-vo "Znannya", KOO.
- Veber, A. (2013). *Neoliberalnaya globalizatsiya i ee opponenty.* Retrieved from www.rassiaglobalclub.com/gw_02_07b.htm (6.01.2016).
- Vorotina, L. (2009). *Mozhlyvosti zberezheniya pidpryjemstv sektoru malogo biznesu ekonomiky Ukrainy.* Retrieved from http://tppe.econom.univ.kiev.ua/data/2009_19/zb19_05.pdf (12.01.2016).
- Zakon Ukrainy vid 1.06.2000 № 1775-III «Pro licenzuvannya pevnykh vydiv gospodarskoi dijalnosti.* Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=2&nreg=1775-14>.
- Zakon Ukrainy vid 11.09.2003 r. № 1160-IV «Pro zasady derzhavnoi reguljatornoi polityky u sferi gospodarskoi dijalnosti».* Retrieved from <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1160-15>.
- Zakon Ukrainy vid 6.09.2005 № 2806-IV «Pro dozvilnu systemu u sferi gospodarskoi dijalnosti».* Retrieved from: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2806-15>.
- Zakon Ukrainy vid 05.04.07 N 877-V «Pro osnovni zasady derzhavnogo nagljadu (kontrolju) u sferi gospodarskoi dijalnosti».* Retrieved from <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=877-16>.
- Zakon Ukrainy vid 23.02.2012 № 4448-VI «Pro osoblyvosti zdijsnennja derzhavnogo nagljadu (kontrolju) u sferi gospodarskoi dijalnosti shhodo fizychnyh osib - pidpryjemciv ta jurydychnyh osib, jaki zastosovujut sproshhenu systemu opodatkovannja, obliku ta zvitnosti».* Retrieved from <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4448-17>.
- Zakon Ukrainy vid 05.09.2013 № 441-18 «Pro vnesennja zmin do Zakonu Ukrainy «Pro derzhavnu rejestraciju jurydychnyh osib ta fizychnyh osib – pidpryjemciv» shhodo sproshhennja rejestracij' osib jak platnykiv podatkov».* Retrieved from <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/441-18>.
- Zakon Ukrainy vid 9.04.2014 № 1193-VII «Pro vnesennja zmin do dejakyh zakonodavchyh aktiv Ukrainy shhodo skorochennja kil'kosti dokumentiv*

- dozvilnogo harakteru». Retrieved from <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1193-18>.*
- Zakon Ukrainy vid 15.04.2014 № 1206-18 «Pro vnesennja zmin do dejakyh zakonodavchyh aktiv Ukrainy shhodo sproshhennja porjadku vidkryttja biznesu». Retrieved from <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1206-18>.*
- Zakon Ukrainy vid 13.05.2014 № 1252-VII «Pro vnesennja zmin do Zakonu Ukrainy «Pro dozvilnu systemu u sferi gospodarskoi dijalnosti». Retrieved from <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1252-18>.*
- Zakon Ukrainy vid 22 lypnja 2014 roku № 1600-VII «Pro vnesennja zmin do dejakyh zakonodavchyh aktiv Ukrainy shhodo obmezhenja vtruchannja u dijalnist subjektiv gospodarjuvannja». Retrieved from <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1600-18>.*
- Zakon Ukrainy vid 2.03.2015 № 222-VIII «Pro licenzuvannja vydiv gospodarskoi dijalnosti». Retrieved from <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/222-viii>.*
- Zakon Ukrainy vid 7.04.2015 № 285-19 «Pro vnesennja zmin do Zakonu Ukrainy «Pro derzhavnu rejestraciju jurydychnyh osib ta fizychnyh osib – pidpryjemciv» shhodo sproshhennja prypynennja jurydychnyh osib shljahom zlyttja, pryjednannja, podilu, peretvorennja (reorganizacii)». Retrieved from <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/285-19>.*
- Zwierzchlewski, S. (2015). *Stabilnosc Unii Walutowej* / Zwierzchlewski S. - Torun: Wydawnictwo Adam Marszalek, 283 s.*

*Data przesłania artykułu do Redakcji: 12.03.2016
Data akceptacji artykułu przez Redakcję: 16.03.2016*

Ковалів О.І.

к.е.н., старший науковий співробітник,
Інститут агроекології і природокористування НААН України,
завідувач відділу з питань інтелектуальної власності та маркетингу інновацій
Київ, Україна
okovaliv@ukr.net

**ТЕОРЕТИЧНО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЗВЕРШЕННЯ
ЗЕМЕЛЬНОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ ЯК НОВА ПАРАДИГМА**

Анотація. У статті обґрунтовано деякі функціональні властивості землі та її природних ресурсів як об'єкту права власності українського народу й економіки природокористування. Визначено групи основних інтересів та дієві чинники балансування їх на даному етапі. Сформульовано нові теоретично-методологічні засади звершення земельної реформи в Україні, з позицій національних інтересів, як нової парадигми.

Ключові слова: земельна реформа, земельні відносини, інтереси, економіка природокористування, Конституція України, природні ресурси, рента

Формул: 0, рис.: 4, табл.: 0, бібл.: 15

Oleksander Kovaliv

PhD (Economics), Senior scientific researcher,
Institute of Agroecology and Environmental Management of the National
Academy of Agrarian Sciences of Ukraine,
Head of the Intellectual Property and Marketing Innovation Department
okovaliv@ukr.net

**THEORETICAL AND METHODOLOGICAL FOUNDATIONS OF
LAND REFORM COMPLETION AS A NEW PARADIGM IN
UKRAINE**

Abstract. In the article certain functional properties of land and its natural resources as an object of property right of Ukrainian people and environmental economics are substantiated. It is determined the groups of main interests and effective factors of their balancing at this stage. New theoretical and methodological basis of land reform accomplishment in Ukraine from the standpoint of national interests as a new paradigm are formulated.

It is assumed, the proposed mechanisms are also to play a role of the main generator and catalyst for the formation of state and local budgets. A range of the author's scientific views regarding ways of further of economy of nature management in the accomplishment of the land reform was also generalized.

Keywords: land reform, land relations, interests, environmental economics, Constitution of Ukraine, natural resources, rent

Formulas: 0, fig.: 4, tabl.: 0, bibl.: 15

JEL Classification: Q15, Q24, R52

Вступ. Подальші кроки реформування земельних відносин і нормування системи раціонального природокористування в Україні в контексті наближення до вимог ЄС, потребують мотивації заінтересованості

всіх учасників земле- і природокористування на рентній основі. Така діяльність також вимагає вдосконалення інституційної складової стосовно реального укріплення української державності й одночасного прискореного соціально-економічного розвитку, враховуючи чинники зовнішньої агресії та внутрішньої нестабільності.

В процесі пошуку «рецептів» виходу з існуючого стану та подальшого розвитку держави, вимагається, насамперед, здійснити безболісне (для суспільства) виправлення помилок, допущених впродовж останнього чверть століття, а також науково-теоретичне та методологічне осмислення новітньої ідеї стосовно можливого «звершення» земельної реформи, а не просто «завершення» того, - чого фактично не було і що надумано нав'язується суспільству. Важлива роль повинна відводитися врегулюванню рентних відносин і податковій політиці та формуванню бюджетів, в тому числі сімейних.

При цьому, ключова роль має відводитися формуванню механізмів реалізації цілей реформування і конституційних прав громадян України на гідне життя, розвиваючи здорове й демократичне громадянське суспільство, без чого немисливо розглядати будь-які суспільно-економічні, екологічні чи духовні відносини.

Аналіз досліджень та постановка завдання. Розв'язанню проблем реформування земельних відносин і рентній та податковій політиці приділено значну увагу, зокрема [Aleknavičius 2005; Ciaian 2012; Larsson 1997; Masgrave 1959; Oates 1972; Parsova 2012; Черковец 1987; Будзяк 2009; Ковалів 2003, 2011, 2009, 2015; Третяк 2011] та ін. Водночас дані проблеми залишаються досить актуальними і потребують логічного вирішення.

Метою дослідження є обґрунтування шляхів і механізмів формулювання нових теоретично-методологічних засади звершення земельної реформи в Україні як нової парадигми.

Результати дослідження. Стратегічне розв'язання національних інтересів в процесі звершення земельної реформи в Україні на національному, регіональному і місцевому рівнях має цільовий характер щодо формування мети подальшого здійснення землекористування і природокористування та передбачає постановку завдань з науково-обґрунтованого визначених шляхів і механізмів їх досягнення. Надважливим рушієм в цьому виступає заінтересованість учасників даного процесу. Адже інтерес - це єдина мотивація, що здатна зробити відповідну роботу приємним зайняттям протягом великого відрізка часу. Він повністю необхідний в особливо непростих умовах державотворення й реформування суспільно-економічних відносин в конкретних природних і просторово-часових вимірах української дійсності.

Збалансована заінтересованість як головна передумова до мотивації покращення стосунків громадян України із природним середовищем, і як наслідок функціонування економіки природокористування, може відбуватись за умов і лише в процесі життєдіяльності людини в природному середовищі (рис. 1).

При цьому демографічний стан, баланс інтересів і взаємно-відповідальна свобода дій, як головні передумови звершення земельної реформи в Україні, мають:

– засновуватись на двох конституційних засадах нашого буття: «громадяни України» і «земля та її природні ресурси - основне національне багатство»;

– базуватись, виходячи з національних інтересів, на трьох основних правилах: «інтересів багато, - а держава й природа одна», «кожному своє - у єдиній рідній державі», «діяти в інтересах всіх інших громадян - краще ніж у своїх власних»;

– функціонувати за основним принципом двох умов заінтересованості: «комфортніша і безпечніша моя і наша життєдіяльність, якщо комфортніше і безпечніше відчувається земля та її природні ресурси в чистоті біосфери» і «чим комфортніше і безпечніше проживає, працює і відпочиває кожен мій сусід, - там краще кожному мені, громаді та державі в цілому».

Рисунок 1 – Логічна схема функціонування економіки природокористування за умов життєдіяльності людини в природному середовищі

Джерело: розроблено автором

Оскільки, земля та її природні ресурси за їхніми функціональними властивостями, особливо у відносинах із життєдіяльністю людини на конкретній території, є об'єктом економіки природокористування та охорони навколишнього середовища і складає еколого-економічні та соціально-господарські різнопланові і різномасштабні системи, які водночас взаємно залежні і нерозривні в просторі й часі, вони можуть групуватись за основними напрямками природокористування (рис. 2).

В інтересах та у відносинах із життєдіяльністю людини на конкретній території, такі системи об'єднують чотири основні групи за їхніми функціональними властивостями, а саме:

- суспільне виробництво;
- задоволення потреб населення;
- відтворення відновних ресурсів;
- оздоровлення природного середовища.

Дані групи взаємно пов'язані між собою і виконують роль як об'єктів економіки природокористування та охорони навколишнього середовища, так і складають еколого-економічні та соціально-господарські функціональні системи.

Рисунок 2 – Логічна схема функціональних властивостей землі та її природних ресурсів як об'єктів економіки природокористування та охорони навколишнього середовища

Джерело: розроблено автором

Існуючі законодавчі вимоги (Земельний Кодекс України), а також наміри із реалізації земельної політики у сфері економічного стимулювання раціонального використання та охорони земель (ст. 205-206 Земельного Кодексу України) і відшкодування втрат сільськогосподарського і лісгосподарського виробництва (ст. 207 - 209 Земельного Кодексу України), з позиції «завершення земельної реформи», сприяють втіленню окреслених норм та намагаються бути достатніми щодо їх адміністрування.

Базуючись на аналізі стану аграрних реформувальних та конституційних вимогах стосовно можливої подальшої трансформації земельних відносин і природокористування та формування збалансованого господарського простору, нами визначено групи основних інтересів (рис. 3), з акцентом на врегулювання і балансування їх в процесі виправлення становища в сільській місцевості та в сільському господарстві як основних передумов проведених земельних реформувальних на даному етапі [Ковалів 2009].

Основна їхня сутність для розвитку сільських територій зводиться до таких головних функціональних норм:

Баланс інтересів в Україні і взаємно відповідальна свобода дій громадян на основі національних інтересів вимагає однозначного функціонування чіткої, узгодженої й відкритої державної регуляторної політики стосовно реального:

- підсилення функції загальнонаціональних інститутів;
- створення умов повної свободи розвитку місцевого самоврядування;
- створення умов повної свободи розвитку сімейного господарювання та підприємництва, особливо малого й середнього;
- посилення зовнішньоекономічної діяльності;

- впорядкування регламентів стандартизації і сертифікації продукції і продуктів та дієвого контролю за їх якістю;
- впровадження стимулюючих механізмів і умов для монополізації внутрішніх та зовнішніх ринків українською конкурентоспроможною готовою продукцією і продуктами, в яких беруть участь національні природні багатства.

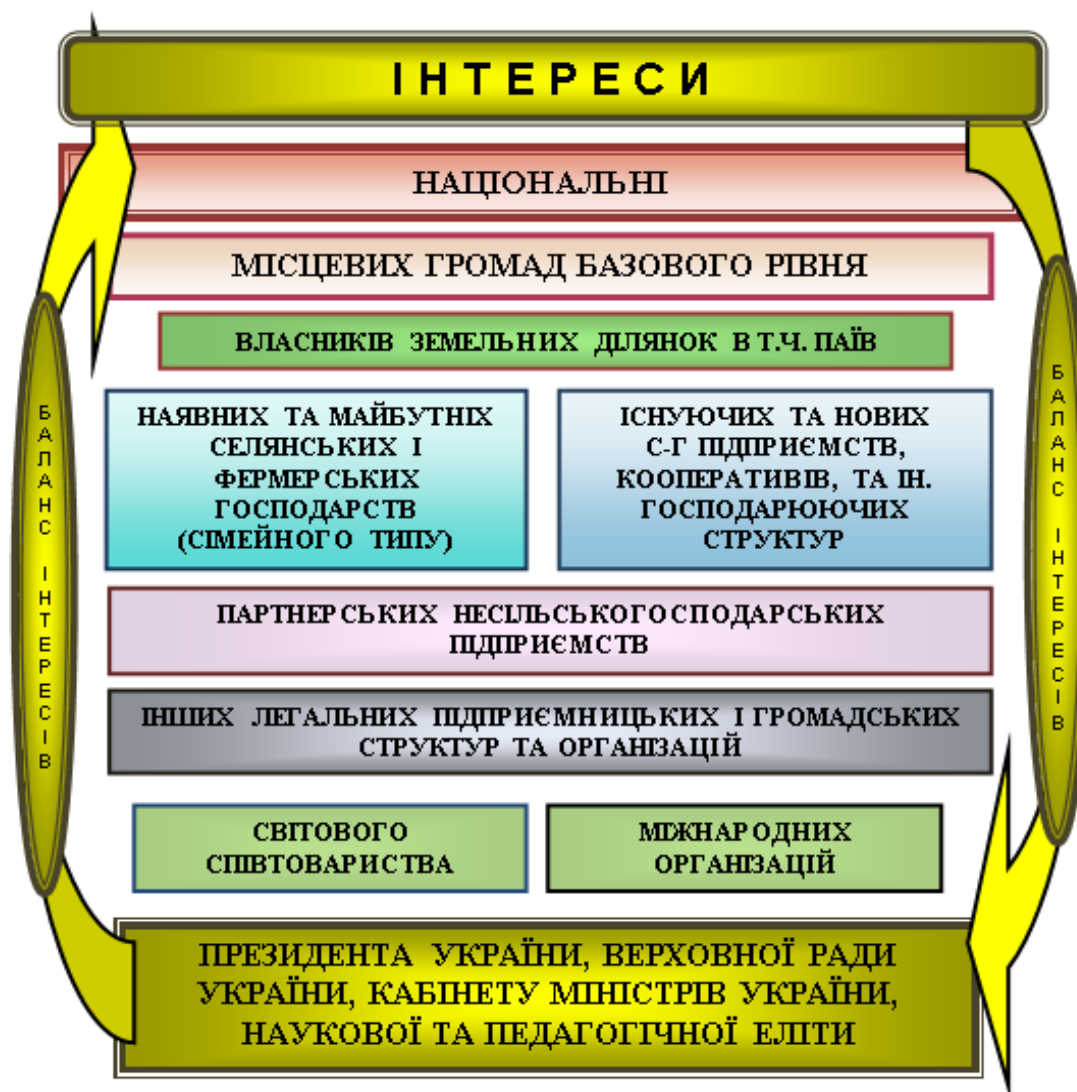

Рисунок 3 – Логічна схема балансування основних інтересів в процесі звершення земельної реформи в Україні

Джерело: розроблено автором

Такі чинники і правові форми реалізації земельних інтересів носять динамічний характер, тому вони повинні постійно вдосконалюватися в напрямку найбільш оптимального відображення всіх інших інтересів відповідних суб'єктів. Ці положення мають враховуватися не лише при формуванні земельно-правової основи, але й при здійсненні аграрної і земельної реформ.

В основі інституалізації та економіко-правових відносин має лежати земля та її природні ресурси - власність Українського народу виражена в грошовому еквіваленті національної валюти, величина яких сягає умовно із розрахунку на кожного громадянина України приблизно по 2 мільйонів доларів США і в середньому на кожний умовний гектар всієї території

держави, також, приблизно по 2 мільйонів доларів США [Рентні відносини в системі модернізації національного господарства 2007]. Беручи до уваги також інші наявні розрахунки, де переважно фігурує «національне багатство», основними складовими якого є: суспільне, тобто створене працею, речове багатство; вилучені людиною із застосуванням знарядь та засобів з природного середовища матеріальні ресурси природного походження; нематеріальне багатство (освітній, кваліфікаційний, науковий, культурний, організаційний потенціали) тощо, ми не вправі ставити знак рівності із «основним національним багатством». Основними показниками економіки держави є також валовий внутрішній продукт (ВВП, чи GIP) та валовий національний продукт (ВНП, чи GNP). Дані валові продукти, які включають природні ресурси, часто визначається із розрахунку на душу населення і порівнюється подібними показниками інших країн. Не заперечуючи такому макроекономічному аналізу, прогнозуванню і плануванню, ми вважаємо за доцільність, також, враховувати розмір частки «основного національного багатства», яка відіграє велику (якщо - не основну) роль в одержанні благ життєдіяльності людини і складає значну питому вагу в порівнянні з оцінюваною величиною затрат праці людини із застосуванням знарядь та засобів на вилучення матеріальних природних ресурсів з природного середовища, що задіяні у процесі виробництва. Особливий підхід має застосовуватись при обліку і використанні родючих земель як відновлюваного засобу виробництва в сільському, лісовому та інших господарствах [Swedish Land and Cadastral Legislation 1998].

Не відкидаючи твердження ринкової економіки, де основною метою будь-якої діяльності є отримання прибутку, комерціалізація внутрішньої державної політики в Україні повинна ґрунтуватися на такій же основі, за умов дотримання вимог загальнонаціональних інтересів, держава має бути безпосереднім учасником цієї діяльності в інтересах громадян України на національному, регіональних та місцевих рівнях. За таких умов і, сповідуючи філософські категорії гармонії і мір, ми спробували здійснити пошук можливого балансування економічно-обґрунтованих інтересів, не лише до аграрного виробництва, архітектурно-будівельного освоєння територій та інших процесів, але й стосовно оздоровчих, рекреаційних, естетичних та інших чинників, що задіяні і мають безпосереднє відношення до земле(природо) користування і повноцінного життя в умовах українських реалій і викликів глобалізації. При цьому ми вважаємо, що механізми отримання всіх збалансованих прибутків (доходів), в тому числі в інтересах суспільства, внаслідок життєдіяльності людини в конкретних умовах мають носити рендо-узгоджувальний характер і базуватись на пропонованій нами вдосконаленій рентній основі [Ковалів 2003, 2015]. Запропоноване розмежування в одержанні прибутків (доходів) за власність на земельні ділянки і за власність на основне національне багатство підсилює головну аксіому пропонованої нами парадигми.

Для цього важливо усвідомити не лише економічну, але й юридичну природу значення норм «право власності на землю» і «право власності на земельну ділянку». Конституційне делегування (Від імені Українського народу права власника здійснюють органи державної влади та органи місцевого самоврядування в межах, визначених цією Конституцією.) права власника (Українського народу) землі та її природних ресурсів¹ нічого не може мати спільного з набуттям і реалізацією громадянами і юридичними особами права

¹ Стаття 13. Конституції України

власності на земельну ділянку. Адже, відповідно до закону, органи державної влади та органи місцевого самоврядування від імені Українського народу не можуть передати право власності Українського народу будь-кому, позбавляючи Український народ свого права, тому що такої процедури не визначає Конституція України. Це означало б, що Український народ втратив свою державність на території еквівалентній сумарній площі приватизованих земельних ділянок в Україні.

Необхідно акцентувати увагу на тому, що підміна конституційної норми стосовно прав власності Українського народу, як норми прямої дії, нормою права власності на конкретну земельну ділянку, і нівелювання та ототожнення її із правами окремих громадян, чи їх груп, або окремих громад через будь-які законодавчі акти, не дає змоги Українському народу повноцінно виконувати свою загальнонаціональну роль та конституційні права і робити реальні кроки з реалізації також засадничих конституційних норм щодо:

- суверенності й незалежності демократичної, соціальної і правової держави;
- унітарності, цілісності й недоторканості території України в межах існуючого кордону;
- визнання в Україні людини, її життя і здоров'я, честі й гідності, недоторканності й безпеки найвищою соціальною цінністю;
- визначення змісту і спрямованості діяльності держави на гарантування прав і свобод людини;
- відповідальності держави перед людиною за свою діяльність;
- утвердження і забезпечення прав і свобод людини як головного обов'язку держави.

Ці логічні вимоги забезпечення реальних прав власності Українського народу на свою землю як на ключовий об'єкт життєдіяльності, спонукали нас переглянути здійснювані заходи під видом «земельно-аграрної реформи» і сформулювати нові теоретично-методологічні засади «звершення» земельної реформи в Україні як нової парадигми, а не просто «завершення» того, - чого логічно і прогнозовано не відбулося.

За таких вимог стає доведеним те, що набуття прав власності на окремі земельні ділянки, аж ніяк не може замінити інституту права власності всього Українського народу, а тим більше їх неможна ототожнювати. Ця ключова вимога розмежування інтересів власників земельних ділянок і власників основного національного багатства стала головною аксіомою нашого дослідження [Ковалів 2015]. Такі вимоги і надане право лише на використання землі, також, в умовах права власності, підтверджуються нормою щодо сплати на користь суспільства втрат сільськогосподарського й лісогосподарського виробництва (природний об'єкт права власності народу), а власнику відшкодовуються лише завдані збитки за понесені затрати в процесі користування.

Даний стан потребує кардинальних реформ і негайної реанімації, застосовуючи принцип «натуральної сорочки»², шляхом прийняття і реалізації обов'язкових до виконання законодавчих актів України лише в межах, визначених Конституцією України, розкриваючи роль інтересів Українського народу, які не можуть підмінятися інтересами з реалізації лише прав приватної, державної чи комунальної власності на окремі земельні

² Натуральна сорочка набирає форму тіла, а в гамівній – тіло – форму сорочки.

ділянки. В цьому взаємозв'язку невідворотну відповідальність за майбутнє країни, особливо за становлення комфортних умов життєдіяльності для всіх сільських сімей (основи генофонду української наці) як господарюючих суб'єктів на власній землі та безпосередніх учасників реалізації пропонованої державної політики, несуть представники органів влади всіх рівнів, включно з правоохоронними органами і судами процесі. Для цього в Україні має діяти правило «зеленого світлофора»³.

За таких імовірних вимог, всі ми - громадяни України, як єдині де-юре володарі свого основного національного багатства, повинні розглядати своє право на землю та її природні ресурси не лише у віртуальному (декларативному) юридичному та в економічному ракурсі, але й реально сприймати та сприяти запровадженню інституалізації таких правовідносин.

Основні чинники такого звершення земельної реформи як нової парадигми, наглядно скомпоновано в структурно-логічній матриці (рис. 4).

Центральним чинником такого звершення визначається досяжність рівня комфортної життєдіяльності людини-громадянина, її сім'ї, родини і громади, в процесі якої (життєдіяльності) забезпечується раціональне земле- і природокористування та збереження довкілля [Kovaliv 2003]. Для цього, також, вимагається реформувати існуючі державні інститути з питань землі та її природних ресурсів, утворивши на їх базі, запропоновану нами позавідомчу Національну земельну установу на подібні Національного банку України як центральний чинник комплексності й однозначності національної регуляторної земельної політики. У цьому зв'язку мають діяти також, визначені й обґрунтовані нами, такі основні інституціонально функціонуючі фактори:

- державного регулювання земельних та інших відносин в частині реалізації національних інтересів і забезпечення збалансованої різко зростаючої інноваційної та інтелектуальної діяльності громадян України;

- гарантованого одержання основних ренто-узгоджувальних прибутків (доходів) у вигляді чотирьох інтересів (R), пов'язаних із здійснення раціонального земле- і природокористування, а саме за:

- I (R_Н) - право на загальнонаціональну власність (природні властивості землі);

- II (R_д) - право власності на земельну ділянку як нерухомість;

- III (R_п) - додатково вкладену працю (інтелект) і засоби (за господарське ставлення до землі);

- IV (R_м) - монопольну (регуляторну) діяльності (стимулювання виробництва і реалізації, в рому числі на експорт).

- присутності дієвої позавідомчої Національної земельної установи (на подібні Національного банку України) як утримувача землі та її природних ресурсів – основного національного багатства і оператора грошових надходжень до її (установи) Бюджету, внаслідок його (багатства) використання та прозорих і прогнозованих видатків;

- повсюдного державного землевпорядного і архітектурно-будівельного планування, прогнозування та нормування в межах загальнонаціональних вимог як інтересів Українського народу, особливо стосовно територій рад базового рівня та екосистем елементарних водозборів і басейнів малих річок;

- формування комфортного простору і умов життєдіяльності;

- вільного розвитку приватної ініціативи та підприємництва;

³ Без зайвої бюрократичної тяганини в інтересах громадян.

- експансії вітчизняними товарами внутрішніх та зовнішніх ринків;
- вигідного кредитно-фінансового забезпечення лише учасників реалізації заходів нової парадигми звершення земельної реформи в Україні;
- сплати поміркованих податків, включаючи податок на нерухомість;
- збалансованості формування платоспроможних сімейних бюджетів, в першу чергу учасників приватної ініціативи та підприємництва і бюджетів громад базового рівня, які активно формують та реалізують нову парадигму звершення земельної реформи в Україні та Державного бюджету;
- гарантованості безпеки громадян і їхньої законної діяльності та правовідносин;
- обов'язковості виконання інституціонально і реально визначених конституційних вимог та здійснюваних завдань, як функціонуючих факторів, всіма суб'єктами земле- і природокористування та споживачами компонентів довкілля в межах території України та невідворотності відповідальності за не дотримання конституційних норм і за не виконання здійснюваних завдань в процесі звершення земельної реформи в Україні як нової парадигми.

Невід'ємною складовою впровадження всіх заходів має бути повсюдне і комплексне інформування та пропагування цілей і кроків реалізації даних факторів серед всіх учасників та суспільства.

В основі функціонування даної структурно-логічної матриці знаходиться безперешкодна і повноцінна реалізація пав власності на:

- землю та її природні ресурси як об'єкт права власності всього Українського народу;
- земельну ділянку як на об'єкт нерухомого майна;
- працю (розумову і фізичну) і приватну ініціативу та її продукти, включаючи інноваційні та інтелектуальні;
- знаряддя, засоби й предмети, що приймають участь у виробництві, наданні послуг, культурно-естетичній, духовній та іншій діяльності громадянина тощо.

Всі означені та інші права власності як головні чинники заінтересованості повинні давати їхнім власникам відповідні збалансовані прибутки (доходи), особливо ренто-узгоджувальні (R_n ; R_d ; R_p ; R_m) [Ковалів 2015].

При цьому чинники (фактори) даної матриці спрацьовуватимуть бездоганно за умов прозорого і збалансованого функціонування різноманітних комбінацій складових права: володіння, користування і розпорядження (подібно до греко-латинського квадрату, чи інших систем). Наприклад, володіючи трактором, чи земельною ділянкою, можна не здійснювати їх користування. Або, здійснюючи користування чужим майном, чи об'єктом, не маючи права власності, - неможливо розпоряджатися ним. Зате, прикладаючи власну працю (розумову, фізичну) можна бути власником такого продукту і розпоряджатися ним як власним, або – ні. Таких варіантів може бути багато і вони потребую не природних відносин.

Проте, в сільськогосподарській, лісогосподарській, водогосподарській (рибній) тощо діяльності настає ідеальний варіант, коли в одній особі (громадянин України) одночасно виступає співвласник землі та її природних ресурсів (об'єкту права власності всього Українського народу), власник земельної ділянки як на об'єкт нерухомого майна, власником застосованої праці (розумової і фізичної) та приватної ініціативи, власник продукції і вироблених ним же продуктів, включаючи інноваційні та інтелектуальні, власник знарядь, засобів і предметів, що приймають участь в життєдіяльності

на відповідній території його самого (громадянина) та його сім'ї, а також повноцінний член громади.

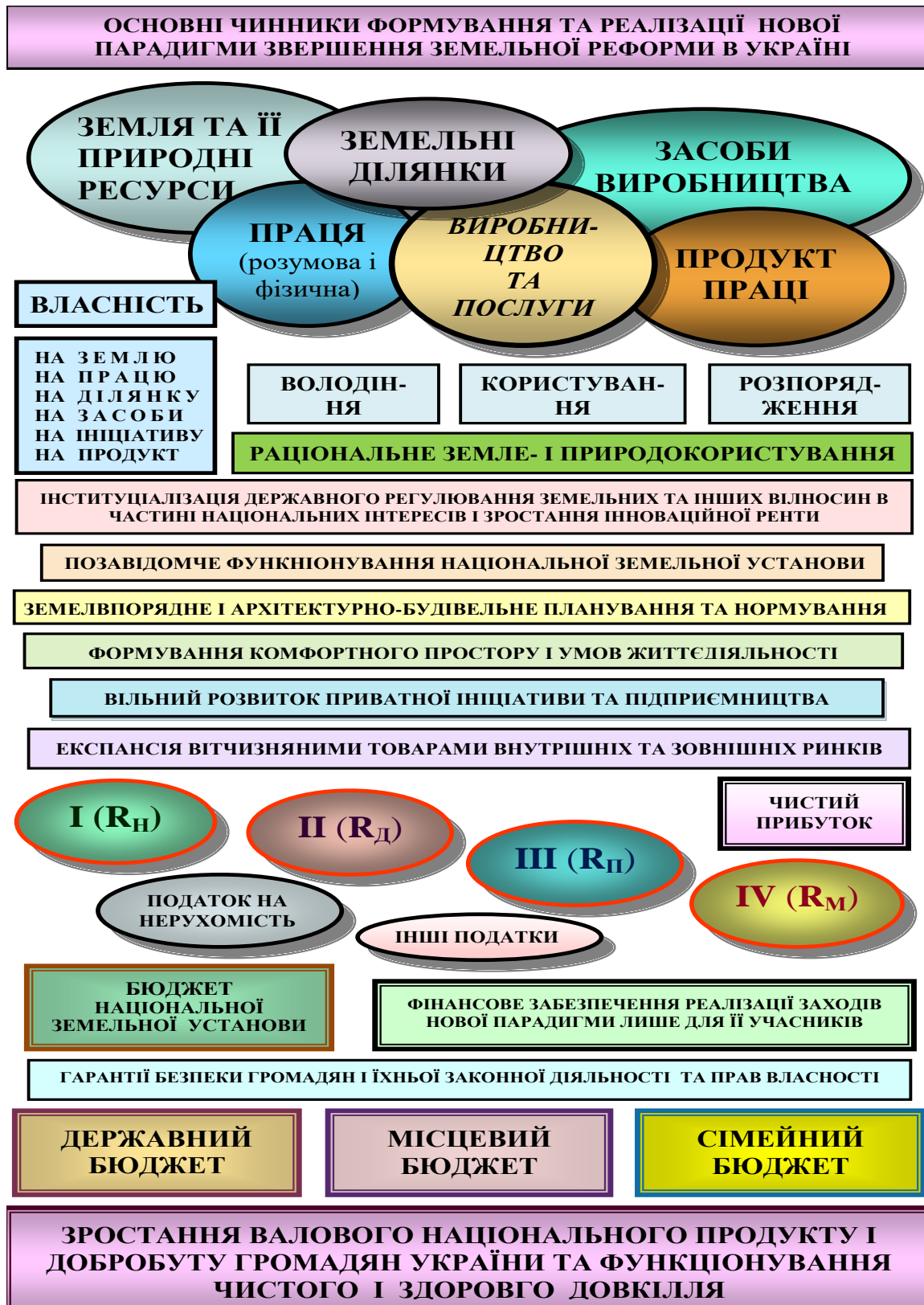

Рисунок 4 – Структурно-логічна матриця основних чинників нової парадигми звершення земельної реформи в Україні

Джерело: розроблено автором

Однак, власник конкретної земельної ділянки, здійснюючи повноцінне право власності по відношенню до неї (ділянки) як до об'єкту нерухомого майна, в межах якої знаходиться певна частка природних ресурсів (ґрунт, вода повітря, ліс, надра та інші природні ресурси) як об'єкт права власності Українського народу, має право здійснювати лише користування такими природними об'єктами права власності народу (ст. 13 Конституції України), відповідно до закону. За таких умов, повноцінний власник-господар, сплачуватиме за використання об'єкту права власності Українського народу лише «єдиний земельний податок» в розмірі ренто-узгоджувальної величини (R_n), а орендар такої ділянки здійснює тільки користування цими двома різними об'єктами права власності і сплачує всі передбачувані податки, включаючи орендну плату орендодавцю – власнику земельної ділянки, яка включатиме податок на дане нерухоме майно, а також земельний податок в розмірі ренто-узгоджувальної величини (R_n) – за основне національне багатство України.

Досить важливо визначити вартість основного національного багатства України. Зокрема, розрахунковий нами розмір уявно-можливих втрат сільськогосподарського виробництва (стосовно сільськогосподарських угідь) по Україні, що може ототожнюватись із розміром оцінюваного основного національного багатства України в цій частині, та підлягає відшкодуванню відповідно нормативів, затверджених Постановою Кабінету Міністрів України «Про розміри та Порядок визначення втрат сільськогосподарського і лісогосподарського виробництва, які підлягають відшкодуванню» № 1279 від 17 листопада 1997 року та проіндексований станом на кінець 2015 року (кумулятивне значення коефіцієнта індексації нормативної грошової оцінки сільськогосподарських угідь з 1997 року до 1 січня 2016 року - 2,8162) становить 10 трильйонів 143 мільярди гривень. ($3\ 601,684$ млрд. грн. \times 2,8162 = 10 143,062 млрд. грн.). Аналогічно визначаються втрати лісогосподарського виробництва. Нажаль дані параметри поки що знаходяться поза увагою владних структур та поза межами національних інтересів.

За умов виправлення даного становища та врегулювання інших вимог, вбачається, що поряд і ліквідацією наявних проблем у земельній сфері, нова національна регуляторна політика, відіграватиме роль генератора і стимулятора зростання державного, місцевих і сімейних бюджетів, що наблизить українців до стандартів ЄС, зберігаючи національні традиції на власній землі.

Висновки. Зважаючи на багатогранність інтересів на одній і тій самій території, в процесі дослідження встановлено, що найважливішим кроком в досягненні успіху (насамперед на користь всіх громадян України) має стати впровадження нових механізмів отримання збалансованих прибутків (доходів) на користь всіх учасників такого земле- та природокористування, що базується на новій рентній основі. Пропоновані всі чотири складових прибутків (доходів) як виразники певних інтересів є невід'ємними, ренто-утворювальними, взаємопов'язаними між собою, всіма учасниками, які використовують і споживають природні ресурси і державою.

Передбачається, що окреслені основні чинники звершення земельної реформи як нової парадигми і реалізація пропонованої комплексної національної регуляторної земельної політики на основі алгоритму функціонування земельних інтересів як чотирьох головних передумов досягнення успіху, також, відіграватимуть роль основного генератора і

стимулятора зростання валового національного продукту і добробуту громадян України та забезпечуватимуть функціонування чистого і здорового довкілля, що наблизатиме українців до цивілізованих сучасних стандартів, зберігаючи національні традиції на власній землі.

Література

- Будзяк, В. М., Будзяк О. С. (2009). Пріоритети розвитку рентної політики в сільському господарстві // *Економіка АПК, № 4*, с. 12-16.
- Данилишин, Б. М. (2007). *Рентні відносини в системі модернізації національного господарства* / За редакцією д.е.н., проф., чл.-кор. НАН України Б.М. Данилишина - К.: РВПС України НАН України, 518 с.
- Ковалів, О. І. (2011). Балансування інтересів та впорядкування ринкових земельних відносин - основний інструмент цивілізованих механізмів природокористування / О.І. Ковалів // *Науковий вісник НУБіП, Київ, ВЦ НУБіП*. – К., випуск 163, ч. 3, с. 252–259.
- Ковалів, О. І. (2009). Національна регуляторна політика на новій рентній основі / О.І. Ковалів // *Економіка АПК, № 3*, с. 94-102.
- Ковалів, О. І. (2003). Земля та її природні ресурси — основа подальшої внутрішньої політики в Україні на рентній основі (реальна програма дій) / О.І. Ковалів // *Землепорядкування, № 3*, с. 16-20.
- Ковалів, О. І. (2015). Алгоритм земельних інтересів як головна передумова звершення земельної реформи в Україні / Ковалів О.І // *Збалансоване природокористування, № 4*, с. 96-105.
- Третьяк, А. М. (2011). *Земельний капітал: теоретико-методологічні основи формування та функціонування: [монографія]* – Львів: СПОЛОМ, 520 с.
- Черковец, В. Н. (1987). *Всемирная история экономической мысли*. В 6 т. Т.1. – М.: Мысль.
- Aleknavičius, Pranas, & Aleknavičius, Marius. (2005). *Factors affecting the land use and land privatization in Lithuania* / Baltic surveying' 05: proceedings: the international scientific-methodical conference of agricultural universities in the Baltic states, 12-13 May, 2005. Jelgava, p. 58-66.
- Ciaian, P. (2012). *Institutional Factors Affecting Agricultural Land Markets* / P. Ciaian, d'Artis Kancs, J. Swinnen, K. Herck, L. Vranken. – Brussels: Centre for European Policy Studies, 22 p.
- Larsson, G. (1997). *Land Management: Public Policy, Control and Participation* / G. Larsson. – Stockholm: SCBR, 232 p.
- Masgrave, R. A. (1959). *The Theory of Public Finance* / R.A. Masgrave. – McGraw-HillBookCompany, Inc., – 628 p.
- Oates, W. E. (1972). *Fiscal Federalism* / W.E. Oates. – New York, 318 p.
- Parsova, V. (2012). *Real Property Cadastre in Baltic Countries* / V. Parsova, V. Gurskiene, M. Kaing. – Jelgava, 138 p.
- Swedish Land and Cadastral Legislation*. – Stockholm: KTH, 1998. – 330 p.

References

- Aleknavičius, Pranas, & Aleknavičius, Marius. (2005). *Factors affecting the land use and land privatization in Lithuania* / Baltic surveying' 05: proceedings: the international scientific-methodical conference of agricultural universities in the Baltic states, 12-13 May, 2005. Jelgava, p. 58-66.
- Budziak, V. M., & Budziak, O. S. (2009). Development priorities of rent policies in the agricultural sector, *Ekonomika APK, No. 4*, pp. 12-16.
- Cherkovec, V. N. (1987). *Vsemirnaia istorija jekonomichskoj mysli [The world*

- history of Economic Thought*], Mysl, Moscow, Vol.1.
- Ciaian, P. (2012). *Institutional Factors Affecting Agricultural Land Markets* / P. Ciaian, d'Artis Kancs, J. Swinnen, K. Herck, L. Vranken. – Brussels: Centre for European Policy Studies, 22 p.
- Danylyshyn, B. M. (2007). *Rent relations in the modernization of the national economy*. Edited by Dotstor of Etsonomitss, Professor., Tsorr. NAS of Ukraine B.M.Danylyshyna, RVPS Ukraine National Atsademyy of Stsientsses of Ukraine, 518 p.
- Kovaliv, O. I. (2011). Balancing interests and streamline land market relations - the main instrument of civilized mechanisms of nature [Balansuvannya interesiv ta vporyadkuvannya rynkovykh zemelnykh vidnosyn - osnovnyy instrument tsyvilizovanykh mekhanizmiv pryrodokorystuvannya], *Naukovyy visnyk NUBiP*, 163 (3), 252–259.
- Kovaliv, O. I. (2009). National regulatory policy based on the new rental [Natsionalna rehulyatorna polityka na noviy rentniy osnovi], *Ekonomika APK*, 3, 94–102.
- Kovaliv, O. I. (2003). The land and its natural resources - the basis for further domestic politics in Ukraine on rental basis (real program action) [Zemlya ta ii pryrodni resursy — osnova podalshoi vnutrishnoi polityky v Ukraini na rentnio osnovi (realna prohrama dij)], *Zemlevporiadkuvannya*, 3, 16–20.
- Kovaliv, O. I (2015). Algorithm land interests as the main precondition for the completion of land reform in Ukraine [Alhorytm zemelnykh interesiv iak holovna peredumova zvershennya zemelnoyi reformy v Ukraini], *Zbalansovane pryrodokorystuvannya*, 4, 96–105.
- Larsson, G. (1997). *Land Management: Public Policy, Control and Participation* / G. Larsson. – Stockholm: SCBR, 232 p.
- Masgrave, R. A. (1959). *The Theory of Public Finance* / R.A. Masgrave. – McGraw-HillBookCompany, Inc., – 628 p.
- Oates, W. E. (1972). *Fiscal Federalism* / W.E. Oates. – New York, 318 p.
- Parsova, V. (2012). *Real Property Cadastre in Baltic Countries* / V. Parsova, V. Gurskiene, M. Kaing. – Jelgava, 138 p.
- Swedish Land and Cadastral Legislation*. – Stockholm: KTH, 1998. – 330 p.
- Tretyak, A. M. (2011). *Land Capital: theoretical and methodological bases of formation and functioning [monograph]* [Zemelnyy kapital: teoretyko-metodolohichni osnovy formuvannya ta funktsionuvannya:], Lviv, 520 p.

Data przesłania artykułu do Redakcji: 04.03.2016
Data akceptacji artykułu przez Redakcję: 17.03.2016

Ілляшенко О.В.

к.е.н., доцент,
Інститут хімічних технологій,
Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля,
доцент кафедри економіки підприємства та прикладної статистики,
Северодонецьк, Україна
evi/1972@mail.ru

ІНСТИТУЦІЙНИЙ ТА ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМИ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Анотація. У статті показано призначення інституційного та правового механізмів системи економічної безпеки підприємства, визначено узагальнені властивості досліджуваних механізмів та їхню ієрархічну позицію. Визначено сутність інституційного механізму системи економічної безпеки підприємства. Структуру інституційного механізму системи економічної безпеки підприємства визначено з використанням суб'єктно-об'єктного підходу. Надано функції інституційного механізму. Правовий механізм системи економічної безпеки підприємства надано як складову інституційного механізму в частині реалізації формальних інституцій, тобто норм, правил, законів тощо. Показано значення правового механізму системи економічної безпеки підприємства, його структуру та способи дії.

Ключові слова: підприємство, економічна безпека, система, інституційний механізм, правовий механізм, призначення, структура, взаємодія

Формул: 0, рис.: 3, табл.: 0, бібл.: 14

Elena Ilyashenko

PhD (Economics)
Institute of chemical technologies
East Ukrainian Volodimir Dahl National University
Assistant Professor at Department of Enterprise Economy and Applied Statistics
Severodonetsk, Ukraine
evi/1972@mail.ru

INSTITUTIONAL AND LEGAL MECHANISMS OF ENTERPRISE ECONOMIC SECURITY SYSTEM

Abstract. Economic security nowadays is one of the dominant conditions of enterprise activity. To provide economic security of the enterprise is possible only by system basis. Functioning of system of enterprise economic security is provided by two mechanisms – mechanism of system functioning and mechanism of system managing. Those mechanisms contain some mono mechanisms with complex hierarchy. Monomechanisms that are used both in mechanism of system functioning and mechanism of system managing are institutional and legal ones.

The purpose of institutional and legal mechanisms of enterprise economic security system is considered. Generalized features of such mechanisms and their hierarchical position are defined. Institutional mechanism of enterprise economic security system is considered as instrument of making interconnection between enterprise partners inside and outside. Basing on results of analysis of

institutional mechanisms comprehension and their logical generalization essence of institutional mechanism in system of enterprise economic security is considered. Structure of institutional mechanism of enterprise economic security system is defined using subject-object approach. Functions of institutional mechanism are considered. Legal mechanism of enterprise economic security system is shown as element of institutional mechanism in the part of implementation of formal institutions, i.e. norms, rules, laws. The meaning of legal mechanism of enterprise economic security system, its structure and ways of action are shown.

Keywords: enterprise, economic security, system, institutional mechanism, legal mechanism, purpose, structure, interaction

Formulas: 0, fig.: 3, tabl.: 0, bibl.: 14

JEL Classification: A12, M20, O17

Вступ. Економічна безпека у наш час є однією з вирішальних умов діяльності підприємства. Економічна безпека як фундаментальна категорія нової галузі науки – економічної безпекології – розглядається як результативність динамічної взаємодії підприємства з суб'єктами зовнішнього середовища. Адже саме процеси, явища, матеріалізовані інтереси і цілі суб'єктів зовнішнього середовища несуть загрози діяльності підприємства. Якщо підприємство здатне своєчасно виявляти загрози, уникати їх, пом'якшувати або долати наслідки їхньої реалізації, то воно може знаходитися в економічній безпеці. А перебування в економічній безпеці надає підприємству можливість здійснювати діяльність, укріплювати свої позиції на ринку і розвиватися.

Забезпечити економічну безпеку підприємства можна лише на системній основі. Саме виходячи з цього, в економічній безпекології актуалізувалася тематика системотворення, яка сьогодні активно досліджується у пострадянських країнах (Україна, Росія, Білорусь) [Адаменко 2014, Живко 2012, Овчаренко 2015, Козаченко 2014].

Поняття "система економічної безпеки підприємства" поряд з поняттям "економічна безпека підприємства" складає фундамент понятійно-категоріального апарата економічної безпекології, дозволяє описати феномен її системності, надати практичні рекомендації щодо побудови системи, її функціонування та управління нею.

У проблематиці системотворення в економічній безпекології відносно вивченими сьогодні є підстави вважати питання створення системи економічної безпеки підприємства, тоді як питання її функціонування досліджені поки що явно недостатньо. Система економічної безпеки підприємства функціонує (тобто виконує свої функції) завдяки дії відповідних механізмів системи. Залежно від складності системи економічної безпеки підприємства її функціонування та управління нею забезпечує дія кількох механізмів. Одні з них описані у сучасній науковій літературі, а дію інших, більш складних, поки ще мало досліджено. До останніх належать інституційний та правовий механізми системи економічної безпеки підприємства. Вони уособлюють та відображають вплив інституційного та правового середовища на забезпечення економічної безпеки підприємства.

Аналіз досліджень та постановка завдання. Поняття "інституційний механізм" часто згадується у науковій літературі, але усталеного тлумачення не має. Тлумачення цього поняття наводять у контекстуальному аспекті, тобто залежно від сфери застосування. Поняття

"інституційний механізм" найчастіше використовується на макрорівні, тобто стосовно умов діяльності сукупності економічних агентів.

В умовній хронології використання поняття "інституційний механізм" почати слід з К. Поланьї [Поланьї 2002], який визначив інституційний механізм для ринкової економіки через механізм обміну (взаємний, на натуральній основі). К. Ерроу [Эрроу 1993, с. 59] ототожнював інституційний механізм з механізмом розподілу ресурсів і вважав, що ґрунтуватися він має на ефективності за В. Парето. У подальшому Д. Коммонс [Commons 1931] дійшов висновку, що саме інституційний механізм надає змогу реалізовувати очікування шляхом визначення цінності. Натомість К. Менар [Менар 1996, с. 49] розглядав інституційний механізм у звуженому розумінні (як об'єднання партнерів для створення організації), основу якого складають контрактні відносини, що виникають між партнерами, згрупованими в ієрархічну координаційну структуру з метою досягнення спільної мети. Вперше інституційний механізм як особливий вид механізму виокремив Д. Норт [North 1990, с. 34]. За Д. Нортом, функціонування інституційного механізму надає змогу забезпечувати як створення правил, так і відстеження наслідків їхнього застосування.

Значно менше поняття "інституційний механізм" застосовується у дослідженнях діяльності підприємств. Концепт "інституційний механізм" в управлінні підприємствами пов'язаний зі стрімко зростаючим як науковим, так і практичним інтересом до інституцій та їхньої ролі у регулюванні діяльності підприємств.

Стосовно функціонування системи економічної безпеки підприємства вдалим можна вважати таке визначення інституційного механізму: сукупність інституційних важелів, стимулів і заходів, спрямованих на забезпечення ефективного розвитку підприємства, який ґрунтується на поєднанні чинників мікро- та макроекономічного середовища з урахуванням елементів як державного, так і ринкового регулювання" [Кифяк 2013].

Поняття "правовий механізм" широко використовується у правознавстві та економічних науках. Правові механізми у юридичній діяльності підприємства реалізуються через формування правовідносин з державними органами влади з приводу правил його діяльності у ринковому середовищі, формування правовідносин у господарській діяльності та правовідносин при розгляді господарських спорів. Область застосування правових механізмів досить широка, починаючи від реєстрації підприємств до проведення арбітражних судів і процедури банкрутства [Пермичев 2002, с. 183].

В економіці та управлінні поняття "правовий механізм" є похідним від поняття "сукупність правових відносин", а саме з державою щодо правил та обмежень діяльності; з власними працівниками, контрагентами та суб'єктами зовнішнього середовища щодо межі законності діяльності підприємства; з потенційними та реальними суб'єктами злочинних дій відносно підприємства щодо межі правової терпимості підприємства.

Таким чином, інституційний та правовий механізми певною мірою сьогодні застосовуються до діяльності підприємства, а от у контексті створення найважливішої умови його діяльності – економічної безпеки – ще потребують відповідних досліджень. Адже саме вони розкривають зміст функціонування системи економічної безпеки підприємства, забезпечують безпечну взаємодію підприємства шляхом врахування різноманітних зовнішніх стосовно підприємства обмежень. Визначення складу, структури взаємодії цих механізмів є важливим науковим завданням, вирішення якого

дозволить удосконалити організацію функціонування системи економічної безпеки підприємства.

Метою статті є визначення змісту, складу, призначення та аспектів взаємодії інституційного і правового механізмів системи економічної безпеки підприємства.

Результати дослідження. Призначенням системи економічної безпеки підприємства є захист його діяльності, її убезпечення від реалізації численних різноманітних загроз, що формуються у зовнішньому та внутрішньому середовищі діяльності підприємства. Реалізація загроз негативно впливає на діяльність підприємства, її результати, не дозволяє підприємству не те, щоб розвиватися, а й існувати як суб'єкт господарювання.

Складність системи економічної безпеки підприємства залежить від врахування в її формуванні визначених детермінант системи та результатів оцінювання необхідної складності системи.

Функціонування системи економічної безпеки підприємства забезпечує дія двох механізмів – функціонування системи та управління системою. Механізм функціонування системи економічної безпеки підприємства складається з кількох мономеханізмів, ієрархія яких є досить складною. Така складність зумовлена можливістю включення кожного з мономеханізмів до складу механізму функціонування системи та механізму управління системою економічної безпеки підприємства. Вирішальною мірою це стосується інституційного та правового механізмів системи.

Система економічної безпеки підприємства за суттю є інформаційною системою. Тому механізми, що забезпечують функціонування системи та управління нею, за характером також є інформаційними. Саме рух інформації та її надання у відповідному форматі є основою поєднання алгоритмів, прийомів, методів, способів і засобів, що використовуються у механізмах системи економічної безпеки підприємства. Усі ці алгоритми, прийоми, методи, способи і засоби використовуються для отримання, оброблення і представлення в заданому форматі інформації, що служить для ухвалення рішень щодо забезпечення економічної безпеки, їхньої реалізації, контролю і коригування.

Інституційний механізм системи економічної безпеки підприємства є інструментом налагодження взаємозв'язку з контрагентами підприємства як всередині підприємства, так і за його межами. Тобто за допомогою інституційного механізму відбувається рух інформації (нормативної, неофіційної тощо), формується корпоративна культура підприємства, а у сфері економічної безпеки інституційний механізм виступає як інформаційна база для формування управлінських рішень у безпекозабезпечувальній діяльності (діяльності щодо забезпечення економічної безпеки підприємства).

Отже, дія інституційного механізму спрямована не стільки на внутрішнє середовище підприємства, скільки на налагодження взаємозв'язку із зовнішнім середовищем, що відіграє важливу роль. Адже більшість загроз, попередження яких є одним з видів безпекозабезпечувальної діяльності, котрі є причиною виникнення внутрішніх загроз, надходять саме із зовнішнього середовища. Безпекозабезпечувальну діяльність здійснює підприємство, але керівництво нею, контроль за реалізацією ухвалених рішень щодо забезпечення економічної безпеки зосереджено в одному зі структурних підрозділів підприємства (служба або відділ економічної безпеки). Створення такого підрозділу в організаційній структурі

підприємства є результатом об'єктивізації системи економічної безпеки, тобто результатом переведення системи економічної безпеки як певної абстрактної моделі у площину її практичного функціонування.

Система економічної безпеки підприємства належить до описових абстрактних систем і є системою понять та визначень про структуру системи та основні закономірності її функціонування. Тому функціонування такої системи слід розглядати як дії людини (працівника підприємства), що виконуються на підставі певних уявлень та образів. Система економічної безпеки підприємства є антропоною системою, причому системою, що є породженням людської думки та праці. А звідси випливає, що у такій системі людина є не просто елементом, а системоутворювальним елементом. Тому за сучасних наукових поглядів в економічній безпекології увагу акцентовано на суб'єктах економічної безпеки підприємства, а це, перш за все, людина, що є "... наріжним каменем пізнання сутності безпекозабезпечувальних процесів на підприємстві і головною "цеглиною", з якої будується система економічної безпеки підприємства, здатна до реального функціонування" [Овчаренко 2015, с. 256].

Безпекозабезпечувальна діяльність на підприємстві не в останню чергу пов'язана із взаємодією численних формальних та неформальних інституцій підприємства. Інституціоналізм виходить з того, що саме інституції та інституційна взаємодія є регуляторами діяльності підприємства, а не механізми управління.

Інституціоналізація є основним напрямом формування і функціонування системи економічної безпеки на всіх рівнях - від держави до підприємства. Формування інституційного середовища безпекозабезпечувальної діяльності є основною стратегією досягнення стабільності на будь-якому підприємстві. При цьому інституційна система підприємства, обслуговуючи увесь комплекс економічних відносин, виступає формою реалізації системи економічних інтересів підприємства. Ефективна інституційна система, реалізуючи економічні інтереси, організовує та гармонізує їх з метою забезпечення інтересів власників підприємств вищого порядку, завдяки чому досягається ефективність розвитку підприємства та його повний та всебічний (достатній) захист [Матвійчук 2012].

Отже, за результатами аналізу тлумачень інституційного механізму та їхнього логічного узагальнення сутність інституційного механізму системи економічної безпеки підприємства визначено в такий спосіб: це складна система інституційних заходів, інструментів, важелів, спрямованих на захист діяльності підприємства від внутрішніх та зовнішніх загроз за рахунок поєднання формальних та неформальних інституцій, що дозволяють реалізувати економічні інтереси суспільства і підприємства і забезпечити безпеку суб'єктів захисту.

Для вивчення інституційного механізму системі економічної безпеки підприємства важливо визначитися з позицією стосовно структури системи.

Сьогодні є підстави говорити про функціональний, суб'єктно-об'єктний та процесний підходи до визначення структури системи економічної безпеки підприємства. Найрозповсюдженішим з них є функціональний підхід, відповідно до якого у системі економічної безпеки за ознакою однорідності виділяють її функціональні складові. Їхній перелік в цілому є однаковим. Цей підхід має як переваги, так і недоліки. Процесний підхід перебуває у стадії становлення. Найпридатнішим з точки зору практичного використання, тобто діяльності служби (відділу) економічної безпеки підприємства, є суб'єктно-

об'єктний підхід.

Об'єктно-суб'єктний підхід до визначення структури системи економічної безпеки підприємства не є принципово новим. Але у наявних описаних у науковій літературі спробах використати його відсутні більш-менш логічні визначення змісту елементів тріади "об'єкти - суб'єкти - способи", через що складно скласти уявлення про їхній зміст. Більш того, навіть відсутня термінологічна визначеність підходу.

За суб'єктно-об'єктною структурою інституційний механізм системи економічної безпеки підприємства становить собою сукупність, що містить три складові: суб'єкт та об'єкт інституційного механізму і методи впорядкування відносин, що виникають у безпекозабезпечувальній діяльності підприємства.

Суб'єктом інституційного механізму системи економічної безпеки підприємства є складна система взаємодії власників підприємства, акціонерів, партнерів, конкурентів, держави тощо, які вступили в ієрархічну систему функціональних обмежень заради просування і закріплення серед господарських суб'єктів обмежень і переваг, пропонувані інституцією економічної безпеки підприємства.

Відносини між суб'єктами інституційного механізму системи економічної безпеки підприємства виникають у межах певної інституції. Інституційний механізм системи, виходячи з положень [Гришаєва 2009], формуючи межі взаємодії між суб'єктами захисту економічної безпеки, виконує такі основні функції:

- зниження ступеня невизначеності та полегшення координації суб'єктів економічної безпеки підприємства;
- законодавче закріплення відносин, що складаються системі економічної безпеки підприємства;
- контроль відповідності нормам безпекозабезпечувальної поведінки з метою підвищення ефективності заходів стосовно захисту діяльності підприємства;
- визначення ролі основних суб'єктів захисту діяльності підприємства у взаємодії між ними;
- погодження та субординація інтересів суб'єктів забезпечення економічної безпеки при вступі до інституційних структур;
- обмеження дій суб'єктів економічної безпеки;
- виявлення інституційних протиріч і пасток у реалізації інституційного механізму системи економічної безпеки підприємства;
- забезпечення модифікації інституту економічної безпеки за допомогою специфічних методів, інструментів, засобів та форм.

Об'єктом інституційного механізму системи економічної безпеки підприємства є інституція економічної безпеки підприємства, що розглядається як сукупність формальних і неформальних норм і правил, використання яких у діяльності підприємства впорядковує і стратегічно орієнтує суб'єктів інституційного механізму системи (власників підприємства, акціонерів, партнерів, конкурентів і держави тощо) при встановленні взаємних зв'язків, що виникають у процесі захисту діяльності підприємства від зовнішніх та внутрішніх загроз.

За результатами з'ясування природи інституційного механізму системи економічної безпеки підприємства визначено структуру цього механізму, яка є основою дослідження принципів дії механізму та ефективності його застосування. У визначенні структури інституційного механізму системи економічної безпеки підприємства необхідно виходити з того, що у ньому

поєднуються формальні та неформальні інституції, які дозволяють реалізувати економічні інтереси як суспільства, так і підприємства і забезпечити умову безпеки діяльності та розвитку всіх суб'єктів економічної безпеки. Узявши за основу дослідження Т.Г. Васильціва [Васильців 2008, с. 263], доопрацьовано структуру функцій інституційного механізму системи економічної безпеки підприємства (рис. 1). Звичайно ж, зображені на рис. 1 функції інституційного механізму системи економічної безпеки підприємства не відображають достатньо усю глибину та широту дії цього механізму.

Рисунок 1 - Інституції інституційного механізму системи економічної безпеки підприємства

Джерело: власна розробка автора

Дія інституційного механізму системи економічної безпеки характеризується надзвичайною складністю тому, що в ній беруть участь численні суб'єкти, формальні та неформальні інституції. Проте системність категорії "економічна безпека" виправдовує використання такого складного

інструментарію забезпечення економічної безпеки підприємства.

Інституційний напрям у забезпеченні економічної безпеки підприємства потребує значного поглиблення правової складової такого забезпечення. Правова складова завжди присутня в управлінні підприємством навіть у тих випадках, коли інституційні аспекти діяльності з якихось причин ігноруються його керівництвом. Правова складова діяльності підприємства, зокрема у сфері забезпеченні економічної безпеки реалізується шляхом дії правового механізму системи економічної безпеки підприємства.

Місце правового механізму у складній ієрархії мономеханізмів функціонування системи економічної безпеки підприємства визначити достатньо складно. Адже потреба у правовій підтримці виникає при дії будь-якого механізму функціонування системи (а їх кілька). Базуючись на отриманих результатах досліджень механізмів, їхніх видів, складових, принципів дії, на нашу думку, правовий механізм, доцільно розглядати як складову інституційного механізму в частині реалізації формальних інституцій, тобто норм, правил, законів тощо. Правовий механізм може існувати як самостійний у ситуації, коли інституційний механізм не використовується або його роль другорядна (залежно від безпекозабезпечувальних заходів). На рис. 2 спрощено показано співвідношення інституційного та правового механізмів системи економічної безпеки підприємства.

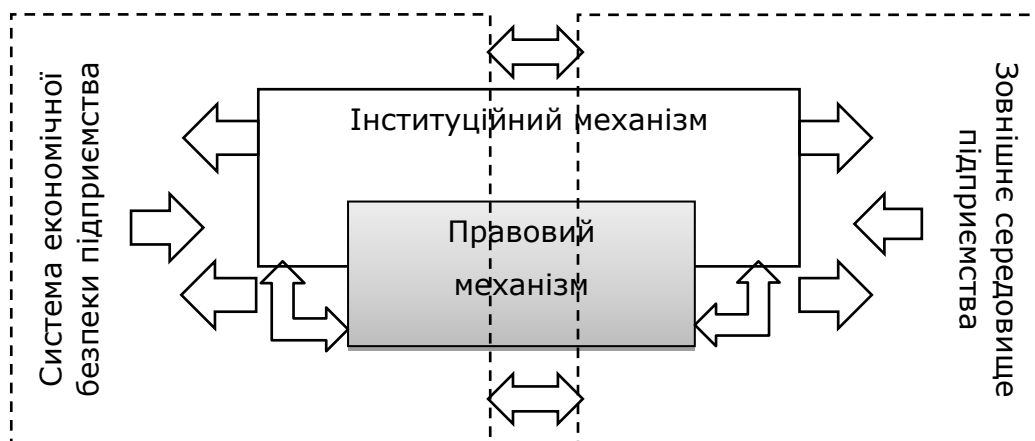

Рисунок 2 – Співвідношення інституційного і правового механізмів системи економічної безпеки підприємства

Джерело: власна розробка автора

Значення правового механізму та його місця у системі економічної безпеки підприємства полягає у такому.

Забезпечення економічної безпеки підприємства потребує регулювання правовідносин між суб'єктами господарювання, завдяки чому вони набувають форми господарських правовідносин і формують власний правовий механізм системи економічної безпеки підприємства. Правовий механізм системи економічної безпеки підприємства розглядається як сукупність норм та інститутів права, що динамічно розвиваються та регулюють господарські взаємовідносини суб'єктів господарювання у межах чинного законодавства для забезпечення економічної безпеки підприємства.

Правовий механізм системи економічної безпеки підприємства діє шляхом формування правових відносин підприємства (рис. 3). Дія правового

механізму системи економічної безпеки підприємства дозволяє сформувати відносини з державою щодо правил та обмежень безпекозабезпечувальних заходів, з працівниками підприємства, контрагентами та суб'єктами зовнішнього середовища щодо межі законності безпекозабезпечувальної діяльності підприємства, з потенційними та реальними суб'єктами злочинних дій відносно підприємства щодо межі правової терпимості підприємства. Ці сукупності правових відносин породжують конкретні робочі механізми нижчого рівня у складі правового механізму.

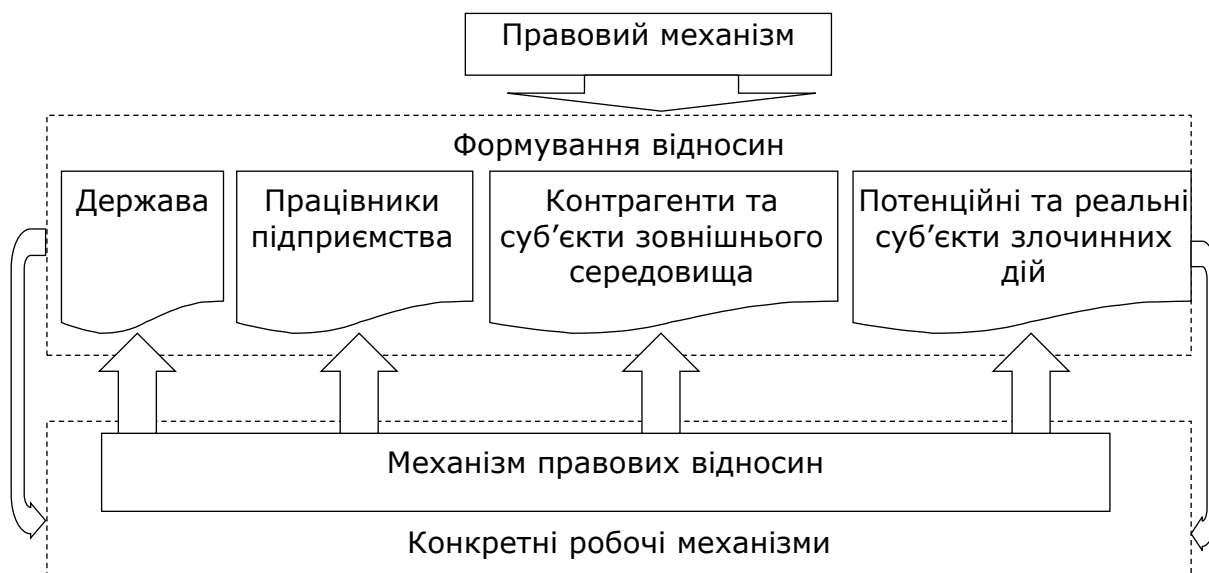

Рисунок 3 - Формування правових відносин у межах дії правового механізму системи економічної безпеки підприємства

Джерело: власна розробка автора

Зі структурної точки зору правовий механізм системи економічної безпеки підприємства становить собою організовану сукупність правових інституцій та норм господарського, адміністративного та кримінального характеру або є системою правових засобів (способів і форм), за допомогою яких забезпечується впорядкування суспільних відносин, їхня відповідність вимогам правових норм.

Отже, базуючись на класичних юридичних тлумаченнях, елементи правового механізму системи економічної безпеки підприємства синтезовано та визначено у такий спосіб:

- основа правового механізму - норми та принципи права. Саме зі сформульованих у них правил поведінки починається правовий вплив на соціальні відносини;
- породжують, змінюють та припиняють суб'єктивні юридичні права та обов'язки конкретних суб'єктів, і, відповідно, конкретні правовідносини юридичні факти;
- взаємні права та обов'язки конкретних суб'єктів конкретизують правовідносини;
- акти тлумачення права, застосування норм права, акти реалізації суб'єктивних прав та юридичних обов'язків суб'єктів правовідносин.

Висновки. Інституційний механізм системи економічної безпеки підприємства спрямований на координацію взаємодії всередині підприємства між внутрішніми інституціями, між підприємством та зовнішніми інституціями на основі норм, правил, законів (формальні та неформальні інституції) з

метою забезпечення економічної безпеки підприємства шляхом захисту його діяльності від реалізації загроз.

Правовий механізм системи економічної безпеки підприємства розглядається як частина інституційного механізму. Його дію спрямовано на забезпечення правових відносин підприємства з державою, учасниками зовнішнього та внутрішнього середовища діяльності підприємства, елементами зовнішнього та внутрішнього середовища, що мають або реалізують злочинні наміри відносно діяльності підприємства. Складна структура правового механізму зумовлена чинниками, під впливом яких відбувається його імплементація, цілями та завданнями.

Інституційне та правове навантаження однаково виражене як для механізму функціонування, так і механізму управління системою економічної безпеки підприємства. Тому інституційний та правовий механізми потребують більш докладного вивчення, ніж інші механізми, кінематична схема дії яких стосовно системи економічної безпеки підприємства суттєво не змінюється порівняно з іншими сферами їхнього застосування.

Література

- Адаменко, Т. М. (2014). Природа економічної безпеки підприємства в межах сучасних організаційних концепцій / Т. М. Адаменко // *Економіка. Менеджмент. Підприємництво. Зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. Вип. 26. Ч. II. — Луганськ: СНУ ім. В. Даля, с. 192 – 201.
- Васильців, Т. Г. (2008). *Економічна безпека підприємництва України: стратегія та механізми зміцнення : [монографія]* / Т. Г. Васильців. — Львів : Арал, 384 с.
- Гришаева, Л. В. (2009). Структура інституціонального механізму земельної ренти / Л. В. Гришаева, О. Б. Іваненко // *Економическая теория. Экономические науки, №10(59)*, с. 126–129.
- Живко, З. Б. (2012). *Економічна безпека підприємства: сутність, механізми забезпечення, управління : [монографія]* / З. Б. Живко. — Львів: "Ліга-Прес", 256 с.
- Кифяк, В. І. (2013). Інституційний механізм налагодження суб'єктної взаємодії аграрного сектора / В. І. Кифяк // *Інвестиції: практика та досвід, №12*, с. 19–22.
- Козаченко, Г. В. (2014). Екосесент: зміст, предмет та структура / Г. В. Козаченко, Л. Є. Шульженко // *Бизнес-Информ, № 2*, с. 8–12.
- Матвійчук, О. І. (2012). Інституціоналізація управління економічною безпекою держави / О. І. Матвійчук // *Вісник Академії митної служби України, № 2*, с. 131–141.
- Менар, К. (1996). *Економіка організацій* / К. Менар; пер с франц.; под ред. А. Г. Худокормова. — М. : Инфра-М, 160 с.
- Овчаренко, Є. І. (2015). *Система економічної безпеки підприємства: формування та цілепокладання : [монографія]* / Є. І. Овчаренко. — Лисичанськ: ПромЕнерго, 483 с.
- Пермичев, Н. Ф. (2002). *Механизмы стратегического управления предприятием : [монографія]* / Н.Ф. Пермичев. — Нижний Новгород: ВВАГС, 251 с.
- Поланьи, К. (2002). *Економіка как институционально оформленный процесс* / К. Поланьи // *Экономическая социология, Т. 3, № 2*, с. 62–73.
- Эрроу, К. (1993). *Возможности и пределы рынка как механизма*

- распределения ресурсов / К. Эрроу // *THESIS, Вып. 2, Т. 1, с. 53-67.*
- Commons, R. J. (1931). Institutional Economics / R. J. Commons // *American Economic Review, Vol. 21, pp. 648–657.*
- North, D. (1990). *Institutions, Institutional Change and Economic Performance* / D. North. — Cambridge: Cambridge University Press, 152 p.

References

- Adamenko, T. M. (2014). Pryroda ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva v mezhakh suchasnykh orhanizatsijnykh kontseptsij. *Ekonomika. Menedzhment. Pidpriemnytstvo, 26/II, 192–201.*
- Commons, R. J. (1931). Institutional Economics. *American Economic Review, 21, 648–657.*
- Errou, K. (1993). Vozmozhnosti i predely rynku kak mehanizma raspredelenia resursov. *THESIS. 2. T. 1, 53–67.*
- Grishaeva, L. V., & Ivanenko, O. B. (2009) Struktura institutsionalnogo mehanizma zemelnoj renty. *Ekonomicheskaja teorija. Ekonomicheskie nauki, 10(59), 126–129.*
- Kozachenko, H. V., & Shulzhenko, L. Ye. (2014). Ekosesent: zmist, predmet ta struktura. *Biznes-Inform, 2, 8–12.*
- Kyfyak, V. I. (2013). Instytutsiynny mekhanizm nalahodzhennya subiektnoi vzaiemodii aharnoho sektora. *Investytsiyi: praktyka ta dosvid, 12, 19–22.*
- Matviychuk, O. I. (2012). Instytutsionalizatsiya upravlinnya ekonomichnoiu bezpekoiu derzhavy. *Visnyk Akademii mytnoi sluzhby Ukrainy, 2, 131–141.*
- Menar, K. (1996). *Ekonomika organizatsiy.* Moskow: Infra-M.
- North, D. (1990). *Institutions, Institutional Change and Economic Performance.* Cambridge: Cambridge University Press.
- Ovcharenko, E. N. (2015). *Systema ekonovichnoy bezpeky pidpriemstva: formuvania ta cilepokladania.* Lysychansk, PromEnego.
- Permichev, N. F. (2002). *Mekhanizmy strategicheskogo upravlenia predpriatiem.* Nizhnij Novgorod: VVAGS.
- Polani, K. (2002). Ekonomika kak institutsionalno oformlennyi protsess. *Ekonomicheskaja sotsiologia, T. 3. 2, 62–73.*
- Vasylytsiv, T. H. (2008). *Ekonomichna bezpeka pidpriemnytstva Ukrainy: stratehia ta mekhanizmy zmitsnennia.* Lviv: Aral.
- Zhyvko, Z. B. (2012). *Ekonomichna bezpeka pidpriemstva: sutnist, mekhanizmy zabezpechennia, upravlinnia.* Lviv: Liha-Pres.

*Data przesłania artykułu do Redakcji: 26.02.2016
Data akceptacji artykułu przez Redakcję: 17.03.2016*

Марценюк Л.В.

к.е.н.,

Дніпропетровський національний університет
залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна,

доцент кафедри «Економіка та менеджмент»

Дніпропетровськ, Україна

rwinform1@rambler.ru

МЕТОДИЧНИЙ ПІДХІД ЩОДО РОЗРАХУНКУ ТРИВАЛОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ТУРИСТИЧНИХ ПОДОРОЖЕЙ ПО ВУЗЬКИМ КОЛІЯМ

Анотація. Автором проведені дослідження з організації різних видів туристичних перевезень з використання сучасного рухомого складу, що буде працювати на вузьких коліях залізниць. Розроблено методичний підхід щодо розрахунку тривалості проведення туристичних подорожей по вузьким коліям, який базується на врахуванні часу руху залізничного поїзда на маршруті, кількості екскурсій та часу перебування туристів на них, терміну перебування в готелях та ресторанах, що дозволить заздалегідь планувати різні види туристичних подорожей по вузькоколійній залізниці та мінімізувати витрати на їх організацію.

Рационально застосовані заходи за запропонованими автором напрямками управління туристичними потоками дозволять підвищити надходження до бюджету країни від внутрішнього туризму.

Ключові слова: залізничний транспорт, залізничний туризм, вузькоколійна залізниця, туристичний поїзд, екскурсія, економічне обґрунтування

Формул: 3, рис.: 2, табл.: 0, бібл.: 31

Larysa Martseniuk

PhD (Economics),

Dnipropetrovsk National University

of Railway Transport named after academician V. Lazaryan

Associate Professor at Economics and Management Department

Dnipropetrovsk, Ukraine

rwinform1@rambler.ru

METHODOLOGY APPROACH FOR CALCULATION OF TOURIST TIME TRAVEL ON THE NARROW GAUGE

Abstract. The author conducted a study of different types of tourist traffic with the use of modern rolling stock will run on narrow gauge railways. The methodical approach for calculating the duration of tourist trips on narrow gauge, which is based on considering time traffic railway train on the route, the number of trips and the stay of tourists on them, stay in hotels and restaurants that will advance to schedule different types of tourist trips on narrow-gauge railway and minimize the costs of their organization.

Rationally applied measures proposed by the author directions managing tourist flows will increase revenues to the budget from domestic tourism.

Keywords: railway transport, railway tourism, narrow-gauge railway, tourist train, excursion, economic justification

Formulas: 3, fig.: 2, tabl.: 0, bibl.: 31

JEL Classification: C50, C63, L83, L92

Вступ. Залізничний туризм – подорож, що здійснюється по залізниці на спеціалізованому залізничному транспортному засобі фізичними особами з тривалістю від 24 годин до 1 року, або менше 24 годин, але з ночівлею, в оздоровчих, пізнавальних, професійно-ділових, релігійних і інших цілях, не пов'язаних з оплачуваною діяльністю [Дергоусова 2012].

Поки що в Україні залізничний туризм ще не набув бажаної популярності, у більшості він асоціюється лише з приватними туристичними поїздками або з орендою висококомфортабельних вагонів для приватних подорожей.

В розвинених країнах багато уваги як з боку держави, так і приватних інвесторів приділяється відновленню і розвитку залізниць. Так, добродійна організація New Europe Railway Heritage Trust допомагає відроджувати історичні залізниці у колишніх радянських країнах Центральної і Східної Європи. В Україні один із перспективних напрямків вкладання коштів – це комплексне відновлення історичних пам'яток та вузькоколіїних залізниць. Саме підтримка з боку бізнес-структур дозволить розвинути залізничний туризм.

Як свідчить світовий досвід організації залізничних туристичних перевезень, більшість туристів віддають перевагу подорожі по вузькоколіїній залізниці. Наприклад, в Австрії великим попитом користується маршрут через мальовничі Альпи, в Румунії туристи за допомогою вузькоколійки добираються до замку Дракули, в Словенії їздять на солоні озера.

В Україні вузькоколіїні маршрути прокладені на Рівненщині, Львівщині, Закарпатті та Івано-Франківщині. Однак мало хто з українців, не кажучи вже про іноземців, знають про них. Тому створення позитивного іміджу нашої країни, активізація подорожей залізничним транспортом, приведення до ладу інфраструктури та підвищення рівня сервісу – першочергові завдання. Тільки після цього цей вид бізнесу стане прибутковим.

Сьогодні професійні залізничники говорять про вузькоколіїнку як про складну інженерну транспортну систему та про відсутність коштів на її утримання та обслуговування. Як не дивно, але міжнародні фахівці та їхній досвід зауважують протилежне. Адже набагато вигідніше відновити вузькоколіїнку, створити нові робочі місця, активізувати залізничний туризм, аніж сплачувати компенсацію безробітним або втрачати працеспроможне населення України із західних регіонів, більшість з якого виїжджає за кордон на заробітки.

Ще років півстоліття вузькоколіїнок в Україні були десятки: ними возили сировину для цукрових заводів на Поділлі, ліс в Карпатах, торф до Полісся, і, звичайно, пасажирів. Зараз діючих вузькоколіїнок в Україні залишилось всього дві – в Івано-Франківській і Закарпатській області.

Тим не менш Україні є чим пишатися. Найбільший інтерес викликає одна з найдовших в Європі існуючих вузькоколіїних залізниць, яка перебуває в Рівненській області на Україні [Алексіук 2009; Вузькоколіїнка по Рівненщині; Дем'янчук 2009; Кузнецов, Пшінько, Кліменко, Гуменюк, Загорулько 2015; Марценюк 2015; Марценюк 2014; Марценюк 2013; Нагорнюк 2008].

Відновлення вузькоколіїних залізниць в Карпатському регіоні – економічно і соціально необхідний проект. Його впровадження дасть поштовх розвитку машинобудування, будівництва й енергетики та дозволить здійснити протипаводкові заходи.

І найголовніше: проект надасть можливість територіальним громадам гірських районів наблизити до кожної оселі всі принади цивілізації і, як

наслідок, зупинити міграційні процеси, викликані безробіттям.

У світі є немало позитивних прикладів розвитку залізничного туризму [American-rails.com; Bekhet 2010; *European Tourism 2013: Trends & Prospects*; Brida, Deidda, Pulina 2014; Khanal 2014; Overview International Tourism; Pratt 2011; Rail routes in France; The impacts of Australia's departure tax: Tourism versus the economy?].

Зважаючи на зазначене, розвиток залізничної галузі в Україні можливий через підвищення конкурентоспроможності пасажирських перевезень залізничним транспортом за рахунок надання нового виду послуг, тобто, впровадження залізничного туризму. В цій країні є історико-культурні та рекреаційні ресурси, на порядку денному стоїть питання визначення оптимальної тривалості туристичних подорожей залізницею та залучення вітчизняних та іноземних інвесторів.

Аналіз останніх досліджень та постановка завдання. Питаннями розвитку залізничного транспорту у контексті відновлення вузькоколіїних залізниць в Карпатському регіоні України, а також питаннями розвитку та реформування транспорту та туристичної галузі займалися багато українських вчених, серед них: В. Абрамов [Абрамов 2010], Т. Алексіук [Алексіук 2009], Н. Алешугіна [Алешугіна 2009], Ю. Бараш [Бараш 2014], В. Гуляєв [Гуляєв 2001], О. Дем'янчук [Балака, Сіваконева 2014], А. Дергоусова [Дергоусова 2012], О. Дейнека [Дейнека 2012], О. Нагорнюк [Нагорнюк 2008], І. Писаревський [Писаревський 2010], П. Пшінько [Кузнецов, Пшінько, Кліменко, Гуменюк, Загорулько 2015], В. Стрілець [Стрілець 2011], С. Тишковець [Тишковець 2009], Н. Чорненська [Чорненська 2006] та інші автори.

Можна розкрити стисло напрямки досліджень вказаних вище вчених. Так, Дергоусова А.О. у своїй роботі багато уваги приділила класифікації видів туризму, серед яких окремо виділено залізничний туризм. За думкою автора, нова сутність поняття «залізничний туризм», розкриває галузеві відмінності від існуючих видів організації туристичних подорожей, умови та економічну пріоритетність, що дає можливість визначити галузеві особливості і напрямки формування стратегії розвитку залізничного туризму. Також автором запропоновано методичний підхід до визначення доцільності організації та конкурентоспроможності залізничних подорожей за різними напрямками, що базується на визначенні і використанні коефіцієнтів насиченості напрямку, привабливості туру та ефективної туристичної вартості та дає можливість організації більш конкурентоспроможних залізничних подорожей порівняно з іншими. Крім того, у роботі визначені фактори конкурентоспроможності туристичних подорожей, які враховують особливості організації залізничного туризму, що найбільше впливають на задоволення потреб потенційних споживачів за рахунок виділення найвагоміших факторів [Дергоусова 2012].

Балака Є.І. та Сіваконева Г.О. пропонують впровадити розвиток залізничного туризму на основі кластеризації. Вони вважають, що розвиток залізничного туризму в Україні неможливий без диверсифікації діяльності залізничного транспорту у суміжний сегмент господарювання – туризм. Авторами запропоновано провести диверсифікацію за рахунок створення транспортно-туристичного кластеру, який очолить Міністерство інфраструктури. При цьому автори пропонують провести диверсифікацію пасажирського господарства у три етапи: спочатку визначити учасників кластеру, потім об'єднати асоціативні товариства в акціонерні товариства і на заключному етапі створити організацію холдингових компаній [Балака,

Сіваконева 2014].

Дейнека О.Г. теж наполягає на диверсифікації залізничного транспорту. Зокрема, у сфері пасажирських перевезень задля отримання прибутку автор пропонує розширити коло послуг на вокзалах та станціях. Він звертає увагу на те, що досі в Україні немає достатнього практичного та теоретичного досвіду для успішної диверсифікації підприємств залізничного транспорту. Автор звертає увагу на те, що спочатку потрібно визначити стратегічну мету діяльності залізничного транспорту, потім розробити критерії диверсифікації, спираючись на позитивний досвід закордонних компаній [Дейнека 2012].

Автори Кузнецов В.Г., Пшінько П.О., Кліменко І.В., Гуменюк А.В., Загорулько С.М. у своїй науковій роботі визначили перспективи розвитку залізничного туризму України на вузькоколіїних лініях Закарпаття. Зокрема, робочою групою було зроблено аналіз технічного стану Боржавської вузькоколіїної залізниці для реалізації проекту відновлення ефективного функціонування гірських залізниць шириною колії 750 мм в Карпатському регіоні з подальшою можливістю їх приєднання до розгалуженої міжнародної туристичної мережі. У рамках виїзних оглядів експертною групою встановлено, що об'єкти колійного господарства, пасажирської інфраструктури, рухомого складу та допоміжних виробництв, задіяних у функціонуванні вузькоколіїної залізниці, знаходяться в занедбаному стані та потребують значних оновлень і капітального ремонту. Але маршрути проходження пасажирських поїздів залишаються придатними для участі в проекті розвитку залізничного туризму України [Кузнецов, Пшінько, Кліменко, Гуменюк, Загорулько 2015].

Алешугіна Н.О. аналізуючи транспортну інфраструктуру, зробила висновок, що транспортна складова туристичного потенціалу України в сучасних умовах сприяє його зміцненню лише в тому сенсі, що система транспортних мереж має яскраво виражений транзитний характер. Отже, велика кількість територій, забезпечених різноманітними рекреаційними ресурсами, має хорошу транспортну доступність для туристів та екскурсантів, як вітчизняних, так і зарубіжних. Щодо стану транспортної інфраструктури, то для того, щоб вона сприяла ефективному використанню та нарощуванню туристичного потенціалу, необхідне удосконалення усіх її складових як у кількісному, так і, особливо, в якісному плані. Крім того, активне залучення різних видів транспорту до туристичного обслуговування дозволить ефективно розвивати різноманітні сфери та види туристичного бізнесу, диверсифікувати спектр надаваних туристичних послуг [Алешугіна 2009].

Коробйова Р.Г. у своїх наукових працях наполягає, що для розвитку туристичної галузі в Україні потрібно розвивати транспортну складову. Автор робить акцент на відродженні залізничного транспорту, а саме: оновлення інфраструктури та рухомого складу за рахунок приватних інвесторів [Коробйова 2015].

Хаустова В.Є., Горбатова Є.Ф. у своїй науковій роботі відзначають, що туристичні об'єкти все ще залишаються незатребуваними із-за низького рівня розвитку інфраструктури туристичних послуг, а інфраструктура не відновлюється із-за незацікавленості інвесторів, адже держава жодним чином не стимулює їх. Серед напрямів покращення ситуації на українському ринку туристичних послуг автор пропонує наступні кроки: відновлення інфраструктури, розвиток соціальних туристичних програм, удосконалення інформаційної політики, реконструкцію туристичних об'єктів та інші [Хаустова, Горбатова 2010].

Новіцька І.В. вважає розвиток туристичних маршрутів одним з ефективних перспективних напрямків діяльності залізниць України. При цьому автор наполягає на дотриманні європейських стандартів якості послуг, адже тільки завдяки високому сервісу вдасться підвищити конкурентоспроможність залізничного транспорту та туристичної галузі і, як наслідок, привабити велику кількість туристів [Новіцька 2013].

Безумовно, кожен зі згаданих вчених вніс свій істотний вклад у дослідження з вищевказаних питань, але потрібно відзначити, що жоден з них задля ефективної організації туристичних перевезень не запропонував методичний підхід для розрахунку тривалості туристичних подорожей по вузьким залізницям.

Результати дослідження. Автором були проведені дослідження з організації різних видів туристичних перевезень з використання сучасного рухомого складу, що буде працювати на вузьких коліях залізниць.

Організація руху туристських поїздів при обслуговуванні короткострокових екскурсій

Будь-які туристичні подорожі по залізницям передбачають комфортні умови, до яких слід віднести: загальну тривалість одноденної екскурсії, яка не повинна перевищувати – 15 годин; кількість зупинок поїзда для огляду визначних пам'яток, заповідників, мальовничих озер, зон відпочинку та харчування повинна розраховуватися з урахуванням загального терміну подорожі, середньої швидкості руху поїзда, необхідного часу на проведення кожної екскурсії; в першій половині подорожі кількість екскурсій мусить бути більшою ніж у другій половині, оскільки після обіду та 15 годин дня туристи почивають себе втомленими і менш активні; швидкість руху поїзда у зворотному напрямку може бути більшою ніж у прямому русі і досягати 40 км/год. (може і більше залежно від профілю колії); якщо подорож триває два дні, то у кінці маршруту першого дня мусить бути запланована зупинка, яка передбачає відпочинок туристів у готелі та безкоштовна вечеря.

Для подальших розрахунків часу туристичної подорожі залізничним транспортом розроблено схему організації туристичних оглядових перевезень по вузьким коліям за умови одноденної поїздки (рис. 1).

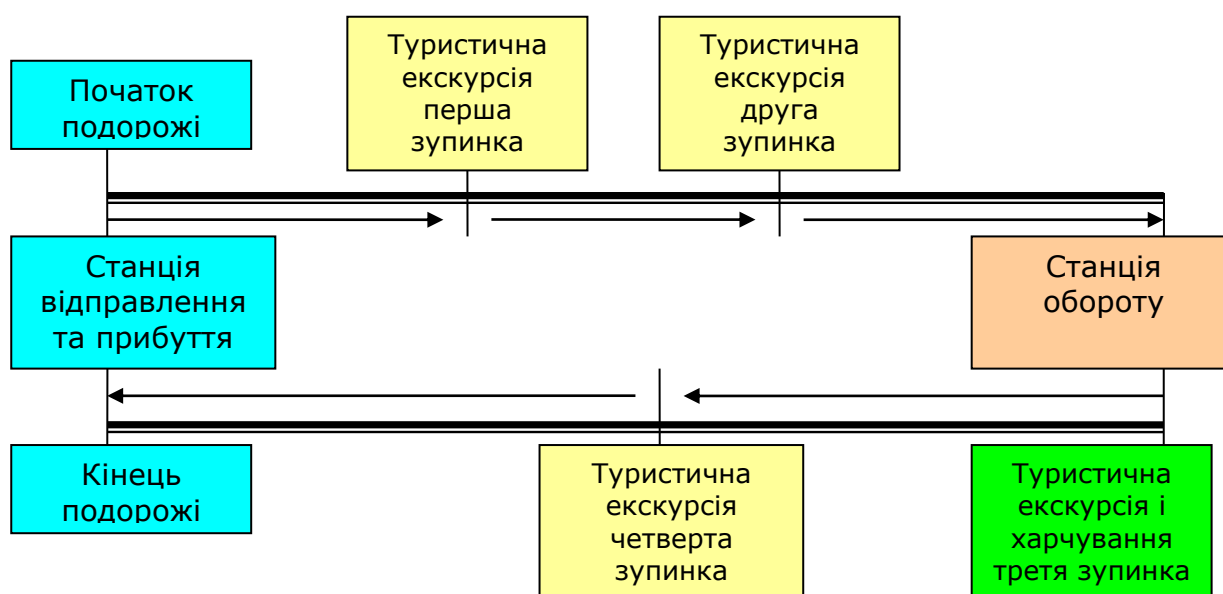

Рисунок 1 – Схема організації туристичних оглядових перевезень по вузьким коліям за умови одноденної поїздки

Джерело: Розробка автора

Раніш вважалося, що довжина вузькоколіїних залізниць має бути як можна більшою щоб за один тур туристичної подорожі оглянути більше визначних пам'яток, заповідників, об'єктів відпочинку та ін. Але при організації одноденних та дводенних екскурсій загальна довжина маршруту в обидва кінці не може бути більшою ніж 120 та 240 км відповідно [Алексіук 2009].

Для обґрунтування вказаних даних проведемо розрахунки за формулами (1 та 2).

$$t_{заг}^{одн} = \frac{S^{np}}{V_c^{np}} + \frac{S^{зв}}{V_c^{зв}} + \sum_{k=1}^n t_{екск}^k + \sum_{l=1}^b t_{харч}^l \leq 14, \quad (1)$$

$$t_{заг}^{ддв} = \frac{S^{np}}{V_c^{np}} + \frac{S^{зв}}{V_c^{зв}} + \sum_{k=1}^n t_{екск}^k + \sum_{l=1}^b t_{харч}^l + t_{прз} \leq 38, \quad (2)$$

де $t_{заг}^{одн}$ – розрахунковий час туристичної подорожі при організації одноденних екскурсій по вузькоколіїній залізниці, год.;

$t_{заг}^{ддв}$ – розрахунковий час туристичної подорожі при організації дводенних екскурсій по вузькоколіїній залізниці, год.;

S^{np} – протяжність туристичного маршруту в прямому сполученні, км;

$S^{зв}$ – протяжність туристичного маршруту в зворотному сполученні, км;

V_c^{np} – середня швидкість руху поїзду по вузькоколіїній залізниці в прямому русі, км/год.;

$V_c^{зв}$ – середня швидкість руху поїзду по вузькоколіїній залізниці в зворотному русі, км/год.;

$\sum_{k=1}^n t_{екск}^k$ – загальний час екскурсій упродовж проведення туристичних подорожей по вузькоколіїній залізниці в прямому та зворотному русі, год.;

$\sum_{l=1}^b t_{харч}^l$ – загальний час харчування туристів в ресторанах та колибах під час проведення туристичних подорожей по вузькоколіїній залізниці в прямому та зворотному русі, год.;

$t_{прз}$ – загальний час проживання туристів в готелі при дводенній подорожі по вузькоколіїній залізниці, год.

Для подальших розрахунків часу туристичної подорожі залізничним транспортом розроблено схему організації туристичних оглядових перевезень по вузьким коліям за умови дводенної поїздки (рис. 2).

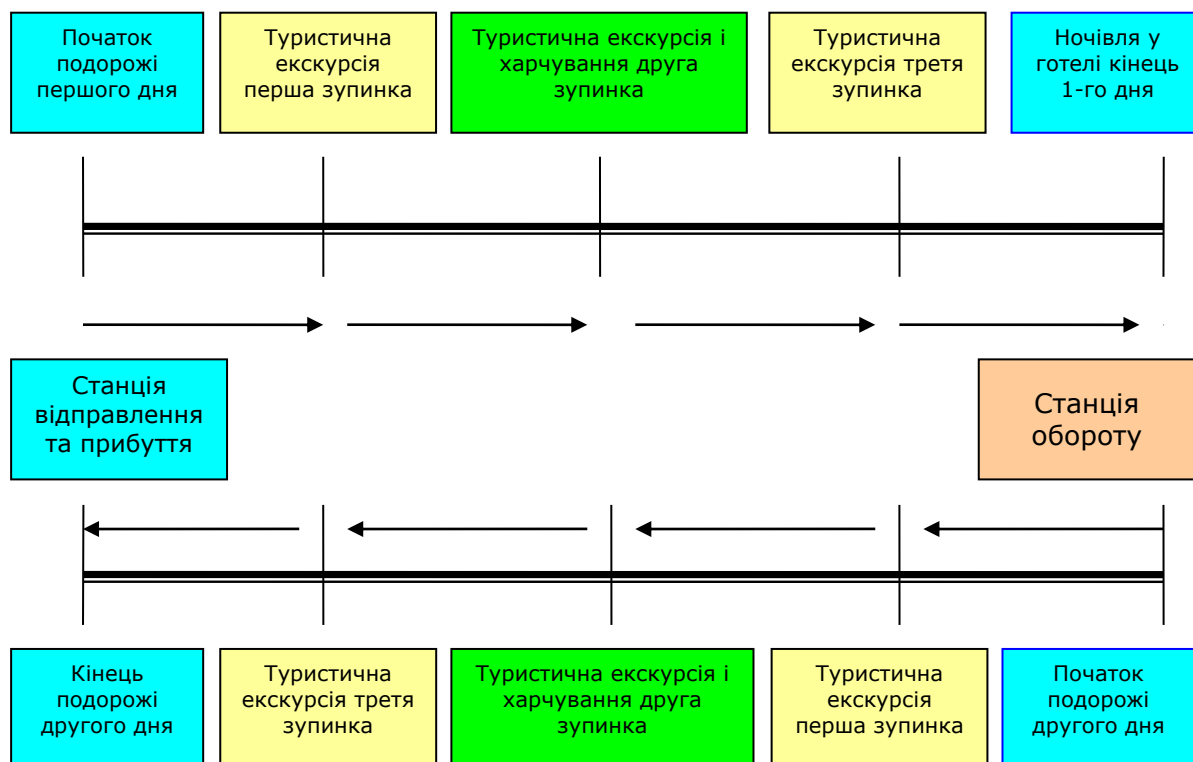

Рисунок 2 – Схема організації туристичних оглядових перевезень по вузьким коліям за умови дводенної поїздки (кількість зупинок показана умовно)
Джерело: Розробка автора

Організація руху туристських поїздів при організації багатоденних туристичних подорожей

При організації багатоденних туристичних подорожей по вузькоколійній залізниці та плановому відпочинку у різних готелях в окремих місцях туристичної інфраструктури конкретного регіону залізничний транспорт виконує функції туристичного трансферу, мета якого не тільки знайомство з мальовничою природою навколишнього середовища, а й перевезення туристів з однієї місцевості до іншої, де туристи проживають певний час, активно відпочивають знайомляться з культурою, заповідниками та пам'ятками за планами конкретної путівки.

В цьому разі розподіл загального часу по конкретній путівки можна визначити за формулою (3)

$$t_{заг}^{ддн} = \frac{S^{np}}{V_c^{np}} + \frac{S^{зв}}{V_c^{зв}} + \sum_{c=1}^d t_{план}^c + \sum_{k=1}^n t_{декск}^k + \sum_{l=1}^b t_{дохарч}^l + t_{опрг} + t_{онер}, \quad (3)$$

де $\sum_{c=1}^d t_{план}^d$ – час відпочинку туристів в готелях тимчасового відпочинку в місцях, що передбачені путівкою, день;

$\sum_{k=1}^n t_{декск}^k$ – час додаткових позапланових екскурсій (за межами

вартості путівки) підчас проведення туристичних подорожей по вузькоколіній залізниці в прямому та зворотному русі, год.;

$$\sum_{l=1}^b t_{\text{дохарч}}^l - \text{час додаткового позапланового харчування туристів в}$$

ресторанах та колибах (за межами вартості путівки) підчас проведення туристичних подорожей по вузькоколіній залізниці в прямому та зворотному русі, год.;

$t_{\text{днпрг}}$ – додатковий час проживання туристів в готелі (за межами вартості путівки) при подорожі по вузькоколіній залізниці, год.;

$t_{\text{днпр}}$ – додатковий час подорожі по вузькоколіній залізниці (за межами вартості путівки), год.

Висновки. Україна займає одне з провідних місць в Європі за рівнем забезпеченості цінними природними та культурними ресурсами. Зокрема в Україні знаходяться такі об'єкти Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО як Собор Святої Софії та прилеглі монастирські споруди, Києво-Печерська Лавра у м. Києві, ансамбль історичного центру м. Львова, пункти Геодезичної дуги Струве, дерев'яні церкви Карпатського регіону Польщі та України, природний об'єкт – Букові праліси Карпат, давні букові ліси Німеччини, Біосферний заповідник «Асканія-Нова» та ін.

Поряд із об'єктами Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, Україна має величезну кількість інших культурних та історичних пам'яток, що безумовно будуть привертати увагу, як українських, так й іноземних туристів та сприятиме сталому розвитку держави, створенню нових робочих місць та фінансовій підтримці туристичних об'єктів у належному стані. Створення системних і комплексних умов для розвитку туризму та курортів має стати одним з пріоритетів забезпечення сталого розвитку як регіонів, так і держави в цілому.

Для Закарпаття одною із п'яти стратегічних цілей, визначених Державною стратегією регіонального розвитку є використання природно-ресурсного потенціалу та розвиток туризму і курортно-рекреаційної сфери, які є традиційно провідною діяльністю регіону в Україні. В той же час, незважаючи на те, що сьогодні закарпатські туристичні об'єкти можуть прийняти більше двадцяти тисяч відпочивальників одночасно, конкурентні переваги туристичного потенціалу регіону, а саме: багаті природно-рекреаційні ресурси регіону – лікувальні мінеральні води, лісові, ландшафтні, гідрологічні, спелеоресурси, об'єкти природного заповідного фонду, залишаються використаними далеко не в повній мірі через слабку комунікаційну доступність перспективних для освоєння в туристично-рекреаційних цілях територій та незадовільний стан виробничо-транспортної інфраструктури туристично-рекреаційного комплексу в гірських районах області, що спричиняє гальмування розвитку закладів та об'єктів туристично-рекреаційної галузі.

Тому одним із головних завдань у ефективному використанні конкурентних переваг в туристичній галузі Карпатського регіону є забезпечення доступності до мережі спеціалізованих об'єктів туристичної інфраструктури, універсальним інструментом чого є розвиток залізничного

туризму, який у перевезенні організованих груп має пріоритет перед іншими видами транспортних туристичних перевезень завдяки розвинутій інфраструктурі та можливості перевезення великої кількості туристів будь-яких категорій, в тому числі і людей з обмеженими можливостями, на значні відстані з забезпеченням високого рівня комфортності та безпеки подорожування.

Вирішення вищезазначених завдань та тісна співпраця з місцевими і загальнодержавними органами влади України, громадськими організаціями та підприємствами різної форми власності, дозволить залучати кошти як вітчизняних, так й закордонних інвесторів у розбудову туристичної інфраструктури України та сприяти розвитку регіонів і Української держави у цілому.

На національному рівні вже створена Асоціація Збереження Історії Залізниць України, яка об'єднала як професійних залізничників, так і громадян інших професій. На сьогодні важливо, щоб місцеві та іноземні інвестори повірили в перспективне майбутнє залізничного туризму та приєдналися до існуючого руху за збереження історичної технічної спадщини.

Розвиток залізничного туризму в цілому буде сприятиме підвищенню іміджу залізниць та забезпечить підвищення обсягів перевезень, і як наслідок – поповнення бюджетів усіх рівнів. Серед соціальних переваг залізничного туризму – паралельно із відбудовою залізниць відновлення історичних пам'яток, розбудова інфраструктури, збереження та створення нових робочих місць, забезпечення населення доступним та цікавим видом відпочинку.

Туристи можуть використовувати залізничну подорож для знайомства з природою та видатними пам'ятниками та відпочинку у різних точках маршруту як додатково до планової путівки так і самостійно. При цьому вони можуть придбати відкриті квитки на визначену ними тривалість поїздки з видачею персональних годинників для контролю загального часу подорожі саме по вузькоколіній залізниці. Така система контролю використовується в деяких країнах Європи у курортних містечках. Наприклад, в Угорщині для контролю часу перебування в лікувальних озерах та термальних джерелах.

Для контролю загального часу поїздки на усіх станціях вузькоколіній залізниці встановлюються пункти контролю часу, де кожен пасажир може перевірити термін використаного часу поїздки та заплатити за необхідністю додаткові кошти.

Наукова новизна та практична значимість. Вперше в Україні розроблено методичний підхід щодо розрахунку тривалості проведення туристичних подорожей по вузьким коліям, який базується на врахуванні часу в русі залізничного поїзда на маршруті, кількості екскурсій та часу перебування туристів на них, терміну перебування в готелях, в ресторанах та колибах, що дозволило заздалегідь планувати різні види туристичних подорожей по вузькоколіній залізниці та мінімізувати витрати на їх організацію.

Розроблена методика визначення оптимальних параметрів різних видів туристичних подорожей по вузькоколіїним залізницям, яка дозволила планувати на маршруті кількість туристичних екскурсій, відпочинок у готелях, харчування в ресторанах, загальний час туристичної подорожі та ін.

Література

- Абрамов, В. В. (2010). *Історія туризму : підручник* / В. В. Абрамов, М. В. Тонокошкур. – Харків : ХНАМГ, 294 с.
- Алексіук, Т. (2009). Може хтось допоможе: Заріченщина туристична: [Про розробку інноваційного туристичного продукту «Поліський трамвай» щодо вузькоколійної залізниці «Антонівка-Зарічне»] / Т. Алексіук // *Полісся*, №4 /29січня/, с. 2.
- Алешугіна, Н. О. (2009). Транспортна інфраструктура як складова туристичного потенціалу України. – «Ефективна економіка». – *Вісник Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету*, №3.
- Балака, Є. І., Сіваконева, Г. О. (2014). Організаційний аспект відродження та розвитку залізничного туризму на основі кластеризації. – *Технологічний аудит та резерви виробництва*, № 15.
- Бараш, Ю. С. (2014). Розвиток залізничного туризму в Україні / Ю. С. Бараш, А. О. Кравченко, О. С. Яснецов // *Зб. наук. праць Дніпропетр. нац. ун-ту зал. трансп. ім. акад. В. Лазаряна «Проблеми економіки трансп.»*. – Дніпропетровськ, Вип. 8, с. 7–11.
- Вузькоколійка по Рівненщині: [про найдовшу (стошестикілометрову) вузькоколійну залізницю в Європі, яка діє в Заріченському та Володимирецькому районах на Рівненщині] (2009). // *Урядовий кур'єр*, №214/18 листоп./ – С. 6.
- Гуляев, В. Г. (2001). *Організація туристичних перевозок* / В. Г. Гуляев. – Москва : Фінанси і статистика, 512 с.
- Дейнека, О. Г. (2012). Наукові підходи до диверсифікації підприємств залізничного транспорту. – *Вісник економіки транспорту і промисловості*, № 38, с. 163-165.
- Дем'янчук, О. (2009). Туристична галузь [області] – мішок для наповнення бюджету / О. Дем'янчук // *Вісті Рівненщини*, №39/24 верес./, с. 7.
- Дергоусова, А. О. (2012). *Формування стратегії розвитку залізничного туризму* [Текст] : дис. к.е.н.: спец. 08.00.04. – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності) / А.О. Дергоусова. – Х. : УкрДАЗТ, 216 с.
- Коробйова, Р. Г. (2015). Потенціал розвитку залізничного туризму в Україні. – *Збірник наукових праць ДНУЗТ ім. акад. В. Лазаряна* № 20, с. 70-74.
- Кузнецов, В. Г., Пшінько, П. О., Кліменко, І. В., Гуменюк, А. В., Загорулько С. М. (2015). Перспективи розвитку залізничного туризму України на вузькоколійних лініях Закарпаття. – *Наука та прогрес транспорту*. – *Вісник Дніпропетровського національного університету залізничного транспорту*, №4(58), с. 23-33.
- Марценюк, Л. В. (2015). Збереження історичної залізничної спадщини в контексті захисту національних інтересів України. «Економіка та держава». *Міжнародний науково-практичний журнал*, м. Київ. – №9, с. 28 – 32.
- Марценюк, Л. В. (2014). Напрямки розвитку внутрішнього туризму в Україні. – *Наука та прогрес транспорту*. – *Вісник Дніпропетровського національного університету залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна*. – № 6(54), с. 41 – 52.
- Марценюк, Л. В. (2013). Основні засади розвитку транспортного туризму в Україні / Л. В. Марценюк // *Вісн. Дніпропетр. нац. у-ту залізн. трансп. ім. акад. В. Лазаряна*. – Д., Вип. 47, с. 24-32.

- Нагорнюк, О. (2008). *Вузькоколіяка. 106 кілометрів Полісся*. – Рівне,. – 60 с.
- Новіцька, І. В. (2013). Європейський досвід у розвитку залізничного транспорту і туристичної галузі України. – *Вісник економіки транспорту і промисловості, № 41*, с. 114-117.
- Писаревський, І. М. (2010). Туризм як національний пріоритет : монографія / І. М. Писаревський. – Харків : ХНАМГ, 284 с.
- Стрілець, В. І. (2011). Організація залізничного туризму в Україні як чинник підвищення прибутковості галузі / В. І. Стрілець, О. Ф. Ялбуган // *Зб. наук. праць. Дніпропетр. нац. ун-ту зал. трансп. ім. акад. В. Лазаряна «Проблеми економіки трансп.»*. – Дніпропетровськ, Вип. 2, с. 114-117.
- Тишковець, С. (2009). Туристична подорож Зарічненщиною / С. Тишковець // *Полісся, N 28/23 лип./*, с. 2.
- Хаустова, В. Є., Горбатова, Є. Ф. (2010). Проблеми розвитку туристичної галузі в Україні. – *Проблеми економіки, №2*, с. 28-33.
- Чорненька, Н. В. (2006). *Організація туристичної індустрії: Навчальний посібник*. – К.: Атіка, 264 с.
- American-rails.com*. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.american-rails.com/gcry.html>.
- Bekhet, H. A. (2010). Ranking sector changes of the Malaysian economy: Input output approach. / H. A. Bekhet // *International Business Research*, 3 (1), p. 107-130.
- European Tourism 2013: Trends & Prospects*. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://abouttourism.wordpress.com>.
- Juan Gabriel, Brida, Manuela, Deidda, Manuela, Pulina. (2014). «Tourism and transport systems in mountain environments: analysis of the economic efficiency of cableways in South Tyrol». – *Journal of Transport Geography. Volume 36*, pages 1-11.
- Khanal, B. R. (2014). Tourism inter-industry linkages in the Lao PDR economy: An input-output analysis / B. R. Khanal, C. Gan, S. Becken // *Tourism Economics*, 20 (1), p. 171-194.
- Overview International Tourism*. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://tourlib.net/wto/WTO_highlights_2009.pdf.
- Pratt, S. (2011). *Economic linkages and impacts across the Talc.* / S. Pratt // *Annals of Tourism Research*, 38 (2), p. 630-650.
- Rail routes in France*. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://about-france.com/scenic-railways.htm>.
- The impacts of Australia's departure tax: Tourism versus the economy?* (2014). / Forsyth P., Dwyer L., Spurr R., Pham T. // *Tourism Management*, 40, p. 126-136.

References

- Abramov, V. V. (2010). *Istorija turizmu : pidruchnik* / V. V. Abramov, M. V. Tonokoshkur. – Harkiv : HNAMEG, 294 s.
- Aleksijuk, T. (2009). *Mozhe htos dopomozhe: Zarichnenshhina turystychna*: [Pro rozrobku innovacijnogo turystychnogo produktu «Poliskij tramvaj» shhodo vuzkokolijnoi zaliznici «Antonivka-Zarichne»] / T. Aleksijuk // *Polissja, N4 /29sichnja/*, s. 2.
- Alieshugina, N. O. (2009). Transportna infrastruktura jak skladova turystychnogo potencialu Ukrainy. – «Efektivna ekonomika». – *Visnik Dnipropetrovskogo derzhavnogo agrarno-ekonomichnogo universytetu, №3*.
- American-rails.com*. Retrieved from <http://www.american-rails.com/gcry.html>.

- Balaka, E. I., Sivakoneva, G. O. (2014). Organizacijnij aspekt vidrozhennja ta rozvytku zaliznynogo turyzmu na osnovi klasterizacii – *Tehnologichnij audit ta rezervi vyrobnictva*, № 15.
- Barash, Ju. S. (2014). Rozvytok zaliznynogo turyzmu v Ukraini / Ju. S. Barash, A. O. Kravchenko, O. S. Jasnečov // *Zb. nauk. prac Dnipropetr. nac. un-tu zal. transp. im. akad. V. Lazarjana «Problemy ekonomiky transp.»*. – Dnipropetrovsk, Vip. 8, s. 7–11.
- Bekhet, H. A. (2010). Ranking sector changes of the Malaysian economy: Input output approach. / H. A. Bekhet // *International Business Research*, 3 (1), p. 107-130.
- Chornenka, N. V. (2006). *Organizacija turystychnoi industrii: Navchalnyj posibnik*. – Kyiv: Atika, 264 s.
- Guljaiev, V. G. (2001). *Organizacija turystychnyh perevozok* / V. G. Guljaiev. – Moskva : Finansy i statystyka, 512 s.
- Dejneka, O. G. (2012). Naukovi pidhody do diversifikacii pidprijemstv zaliznynogo transportu. – *Visnyk ekonomiky transportu i promislovosti*, № 38, s. 163-165.
- Demjančuk, O. (2009). Turystyčna galuz [oblasti] – mishok dlja napovnennja bjudzhetu / O. Demjančuk // *Visti Rivnensshyny*, №39/24 veres./, s. 7.
- Dergousova, A. O. (2012). *Formuvannja strategii rozvytku zaliznynogo turyzmu* [Tekst] : dis. k.e.n.: spec. 08.00.04. – ekonomika ta upravlinnja pidprijemstvamy (za vidami ekonomichnoi dijalnosti) / A.O. Dergousova. – Harkiv : UkrDAZT, 216 s.
- European Tourism 2013: Trends & Prospects*. - Retrieved from <https://abouttourism.wordpress.com>.
- Haustova, V. E., Gorbatova, E. F. (2010). Problemy rozvytku turistichnoi galuzi v Ukraini. – *Problemy ekonomiky*, №2, s. 28-33.
- Juan Gabriel, Brida, Manuela, Deidda, Manuela, Pulina. (2014). «Tourism and transport systems in mountain environments: analysis of the economic efficiency of cableways in South Tyrol». – *Journal of Transport Geography*. Volume 36, pages 1–11.
- Khanal, B. R. (2014). Tourism inter-industry linkages in the Lao PDR economy: An input-output analysis / B. R. Khanal, C. Gan, S. Becken // *Tourism Economics*, 20 (1), p. 171-194.
- Korobjova, R. G. (2015). Potencial rozvytku zaliznynogo turyzmu v Ukrainy. – *Zbirnyk naukovih prac DNUZT im. akad. V. Lazarjana*, № 20, s. 70-74.
- Kuznecov, V. G., Pshinko, P. O., Klymenko, I. V., Gumenjuk, A. V., Zagorulko, S. M. (2015). Perspektyvy rozvytku zaliznynogo turyzmu Ukrainy na vuzkokolijnyh linijah Zakarpattja. – *Nauka ta progres transportu*. – *Visnik Dnipropetrovskogo nacionalnogo universitetu zaliznynogo transportu*, №4(58), s. 23-33.
- Marcenjuk, L. V. (2015). Zberezhennja istorichnoi zaliznynoi spadshhyny v konteksti zahystu nacionalnyh interesiv Ukrainy. «*Ekonomika ta derzhava*». *Mizhnarodnij naukovo-praktichnij zhurnal*, m. Kiïv. – №9, s. 28 – 32.
- Marcenjuk, L. V. (2014). Naprjamky rozvytku vnutrishnogo turyzmu v Ukraini. – *Nauka ta progres transportu*. – *Visnik Dnipropetrovskogo nacionalnogo universitetu zaliznynogo transportu imeni akademika V. Lazarjana*. – № 6(54), s. 41 – 52.
- Marcenjuk, L. V. (2013). Osnovni zasady rozvytku transportnogo turyzmu v Ukraini / L. V. Marcenjuk // *Visn. Dnipropetr. nac. u-tu zalizn. transp. im.*

- akad. V. Lazarjana*. – Dnipropetrovsk, Vip. 47, s. 24-32.
- Nagornjuk, O. (2008). *Vuzkokolijka. 106 kilometriv Polissja*. – Rivne,. – 60 s.
- Novicka, I. V. (2013). Ievropejskij dosvid u rozvytku zaliznichnogo transportu i turystichnoi galuzi Ukrainy. – *Visnik ekonomiky transportu i promislovosti*, № 41, s. 114-117.
- Overview *International Tourism*. Retrieved from http://tourlib.net/wto/WTO_highlights_2009.pdf.
- Pisarevskij, I. M. (2010). *Turyzm jak nacionalnyj prioritet : monografija* / I. M. Pisarevskij. – Harkiv : HNAMG, 284 s.
- Pratt, S. (2011). *Economic linkages and impacts across the Talc.* / S. Pratt // *Annals of Tourism Research*, 38 (2), p. 630-650.
- Rail routes in France*. Retrieved from <http://about-france.com/scenic-railways.htm>.
- Strilec, V. I. (2011). Organizacija zaliznichnogo turyzmu v Ukraini jak chynnyk pidvishhennja prybutkovosti galuzi / V. I. Strilec, O. F. Jalbugan // *Zb. nauk. prac. Dnipropetr. nac. un-tu zal. transp. im. akad. V. Lazarjana «Problemi ekonomiki transp.»*. – Dnipropetrovsk, Vip. 2, s. 114-117.
- The impacts of Australia's departure tax: Tourism versus the economy?* (2014). / Forsyth P., Dwyer L., Spurr R., Pham T. // *Tourism Management*, 40, p. 126-136.
- Tyshkovec, S. (2009). Turystychna podorozh Zarichnenshinoju / S. Tyshkovec // *Polissja*, N 28/23 lip./, s. 2.
- Vuzkokolijka po Rivnenshhini: [pro najdovshu (stoshestikilometrovu) vuzkokolijnu zaliznicju v Evropi, jaka die v Zarichnenskomu ta Volodymyreckomu rajonah na Rivnenshhiny] (2009). // *Urjadovij kurier*, №214/18 listop./ – S. 6.

Data przesłania artykułu do Redakcji: 28.02.2016
Data akceptacji artykułu przez Redakcję: 03.03.2016

Голод А.П.

к.геогр.н., доцент,
Львівський державний університет фізичної культури,
доцент кафедри туризму
Львів, Україна
aholod2012@gmail.com

**БЕЗПЕКА ТУРИЗМУ ЯК ОБ'ЄКТ СУЧАСНИХ ЕКОНОМІЧНИХ
ДОСЛІДЖЕНЬ**

Анотація. Метою статті є обґрунтування підходів до вивчення безпеки туризму у рамках економічної науки. Результати дослідження показали, що безпека туризму є універсальною категорією, яка має як економічний і соціальний, так і екологічний зміст. Безпека туризму поєднує в собі забезпечення інтересів як виробників, так і споживачів туристичних послуг, а також об'єктів, на які спрямована туристична діяльність. Сформульовано авторське визначення безпеки туризму та запропоновано виділяти три її складові: безпека туристичного бізнесу, безпека туристичних об'єктів; безпека в туризмі. Охарактеризовано три основні підходи до дослідження безпеки туризму у світовій економічній науці – ризикологічний, кризовий і безпекознавчий.

Ключові слова: безпека туризму, концепція, визначення, класифікація, структура, регіон

Формул: 0, рис.: 1, табл.: 1, бібл.: 12

Andriy Holod

PhD (Geography),
Lviv State University of Physical Culture,
Associate Professor at Department of Tourism
Lviv, Ukraine
aholod2012@gmail.com

**SAFETY AND SECURITY OF TOURISM AS AN OBJECT OF
MODERN ECONOMIC RESEARCH**

Abstract. The purpose of the paper is to substantiate approaches to the study of tourism safety and security within economics. The main tasks of research: synthesis approaches in Ukrainian and foreign science to definition of safety and security of tourism, and development of the author's definition; selection and analysis of modern directions of economic studies of safety and security of tourism in the global science; consideration of problems of tourism safety and security classification, and development of author's scheme; formulation of conclusions and outlining prospects for further research.

Results of the research showed that safety and security of tourism is an universal category that has both economic and social, and environmental essence. Safety and security of tourism combines the interests of both producers and consumers of tourism services and objects of tourism activities.

Among the common approaches to tourism safety and security analysis in global economic science the most promising is securological that has reasons for successful application in the research of safety and security of regional tourism systems. The main components of safety and security of tourism in a region in terms of securological direction have not probabilistic but continual nature.

Keywords: safety and security of tourism, concept, definition, classification, structure, region

Formulas: 0, fig.: 1, tabl.: 1, bibl.: 12

JEL Classification: Z39, R10, B40

Вступ. Стрімка зміна способу життя та пріоритетів сучасного суспільства в останні десятиліття зумовила трансформацію підходів і до організації дозвілля. Популяризація активного відпочинку та підвищення рівня життя населення економічно розвинених країн світу закономірно призвели до зростання масовості різних видів рекреаційної та туристичної діяльності.

Водночас, із розвитком масового туризму суттєво загострилися проблеми безпеки туристів, потреба наукового обґрунтування підходів до вирішення яких привернула увагу багатьох вчених. Дослідження, що стосуються цієї проблематики, головним чином, зосереджені на трьох напрямках – теоретичному, прикладному та власне безпековому. Як зазначають окремі автори, такі дослідження на сучасному етапі потребують як розширення, так і поглиблення [Zheng, Song 2005].

В українській економічній науці теоретико-методичні та прикладні аспекти безпеки туризму розглядаються у працях низки вчених [Галла 2009; Корж, Заноско 2011; Маркіна, 2012 та ін.], які зосереджують свою увагу на економічній безпеці держави чи туристичних підприємств, а теоретичні аспекти безпеки туризму розглядають лише побіжно. Водночас у світовій науці є достатньо прикладів досить ґрунтовних теоретичних узагальнень щодо змісту та структури категорії «безпека туризму» [Kovari, Zimanyi 2011; Mansfeld, Pizam 2005; Moreira 2010; Мичурин 2012; Плоткина 2015 та ін.].

Аналіз досліджень та постановка завдання. Однак, незважаючи на наявність певного доробку у сучасній економічній науці, наразі не сформовані чіткі підходи до трактування безпеки туризму, її класифікації та механізмів гарантування; недооцінений також регіональний рівень дослідження. Окреслені напрямки наукових пошуків, на наш погляд, є актуальними і потребують особливої уваги з боку науковців, що і зумовило вибір теми та визначення мети і завдань дослідження.

Результати дослідження. На думку багатьох науковців, трактування безпеки туризму за останні десятиліття зазнало суттєвих змін: від більш менш пасивного фактора – до активного елемента туризму та імперативу здійснення туристичної діяльності [Kovari, Zimanyi 2011]. Як слушно зазначають Н. Корж та О. Заноско [Корж, Заноско 2011], на сучасному етапі «розвиток туризму безпосередньо залежить від забезпечення безпеки туристів, від рівня захисту їх життя, здоров'я, майна». Зрозуміло, що гарантування безпеки має базуватися на системному підході, оскільки сама категорія «безпеки туризму» є надзвичайно складною і багатоаспектною.

Думки вчених щодо структури та ключових функцій безпеки туризму як складної, відкритої та динамічної системи суттєво різняться.

Наприклад, С. Мичурін [Мичурин 2012] вважає, що дослідження проблем безпеки туризму має базуватися на розгляді туристичної діяльності як сфери взаємодії людини з потенційно небезпечним середовищем. Отже, автор акцентує на безпеці туриста як центрального елемента відповідної системи.

Водночас, Й. Мансфелд та А. Пізам [Mansfeld, Pizam 2005] розглядають проблему дещо ширше і виділяють три групи концепцій безпеки туризму:

– концепції, що стосуються генезису загроз безпеки туризму;

- концепції, що розглядають вплив загроз безпеки туризму на туристичний бізнес, туристів та населення дестинацій;
- концепції, що стосуються реакцій усіх суб'єктів туристичної діяльності на наявні і потенційні загрози безпеці туризму.

У рамках такого трактування категорії безпеки туризму системоформуючу роль відіграє поняття загрози, яка розглядається як деструктивне явище (подія), що може зумовити посилення регресивних тенденцій розвитку туристичної діяльності на усіх ієрархічних рівнях і для усіх суб'єктів. Незважаючи на дещо звужене розуміння суті досліджуваної категорії, власне такий комплексний підхід, на наш погляд, може бути покладений в основу загальної концепції, що розглядатиме безпеку туризму дуалістично – як ключову передумову розвитку туристичної діяльності і як важливий чинник функціонування регіональних суспільних систем.

Водночас, і сама безпека туризму має системоформуючий характер у туристичній діяльності, адже може розглядатися як головна споживча властивість, якою об'єктивно і реально повинна володіти туристична послуга, у той час як інші споживчі її властивості можуть реалізуватися повною мірою тільки у випадку, якщо безпека туризму буде гарантована [Корж, Заноско 2011]. Схожу думку висловлюють також А. Коварі та І. Зімані [Kovari, Zimanyi 2011], зазначаючи, зокрема, що у найближчому майбутньому питання безпеки туризму очевидно посяде належне місце у маркетингових стратегіях туристичних підприємств, більше того, стане одним із важливих факторів конкурентної боротьби.

Більшість українських вчених, що працюють у різних галузях науки, у своїх працях не наводять чіткого визначення безпеки туризму. Спроба узагальнити наявні в українському науковому дискурсі підходи до розуміння досліджуваної категорії буда здійснена, зокрема, у «Енциклопедичному словнику-довіднику з туризму». Автори цього видання трактують безпеку туризму як систему «особистої безпеки туристів, схоронність їхнього майна і незавдання шкоди навколишньому природному середовищу під час здійснення подорожей, ... один з головних критеріїв у туристському обслуговуванні, основний параметр оцінки якості категорійних туристських маршрутів» [Смолій, Цибух 2006]. У подібному напрямку узагальнює наявні у вітчизняній економічній науці підходи І. Маркіна [Маркіна 2012], на думку якої, під безпекою туризму слід розуміти «особисту безпеку туристів, збереження їх майна та ненанесення шкоди навколишньому природному середовищу при здійсненні подорожей».

Очевидно, що у наведених визначеннях знехтувана важлива риса безпеки у економічному розумінні – наявність можливостей для стратегічного розвитку (а не лише відсутність загроз). Для прикладу, на цій особливості наголошує Т. Сак [Сак 2013], визначаючи економічну безпеку держави не лише як «стан захищеності національних інтересів, але і наявність й можливість застосування інструментів впливу на економічні процеси для гарантування добробуту в довгостроковому періоді».

Більш повне визначення пропонують А. Бобкова та ін. [Бобкова, Кудреватых, Писаревский 2014], що розглядають безпеку туризму як динамічний стан захищеності сфери туризму від внутрішніх і зовнішніх загроз, що дозволяє забезпечити її надійне існування і стійкий розвиток.

З урахуванням позицій системного та синергетичного підходу та ґрунтуючись на доробку вчених-економістів у дослідженнях економічної безпеки держави та її регіонів, ми розглядаємо безпеку туризму в регіоні як

стан функціонування регіональної туристичної системи (РТС) у визначений період часу, що характеризується відсутністю загроз і таким поєднанням туристичних ресурсів та інфраструктури, яке дозволяє забезпечити стабільний розвиток конкретної РТС у майбутньому.

Базуючись на наявних у вітчизняній та зарубіжній науці підходах, пропонуємо виділяти три складові безпеки туризму: безпека туристичного бізнесу (економічна безпека туризму); безпека туристичних об'єктів (дестинацій); безпека в туризмі (безпека туристів).

Перша складова найчастіше розглядається в економічних дослідженнях на рівні галузі або конкретних туристичних підприємств. Друга складова перебуває в центрі уваги екології та географії, причому розглядається переважно деструктивний антропогенний вплив на природні туристичні ресурси і об'єкти. Третя складова є центральною у дослідженнях методики організації подорожей різних видів активного туризму і може мати певне значення також для туристичного страхування.

У сучасних економічних дослідженнях, що присвячені проблематиці безпеки в туризмі у широкому розумінні, можна виділити три напрямки – ризикологічний, кризовий та безпекознавчий.

Сутність ризикологічного напрямку полягає в аналізі ймовірності настання подій (ризиків), головним чином несприятливих, що можуть чинити деструктивний вплив на безпеку досліджуваних об'єктів, а також у обґрунтуванні шляхів мінімізації негативних наслідків ризиків, у тому числі у довгостроковій перспективі (управління ризиками). Ризикологічний підхід успішно застосовується насамперед для аналізу ризиків діяльності туристичних підприємств і має у цьому контексті добре розроблену методологічну базу.

Важливим питанням, яке обговорюється у наукових працях низки сучасних авторів є сприйняття ризиків та загроз безпеці туризму з боку туристів. Результати окремих досліджень свідчать, що у короткостроковій перспективі туристи схильні перебільшувати ступінь ризику, а у довгостроковій – сприйняття ризику стає усе більш адекватним до реальних умов [Moreira 2010].

Кризовий напрямок пов'язаний із ризикологічним і розглядає особливості гарантування безпеки досліджуваних систем в умовах критичних значень цілого комплексу ризиків, зумовлених катастрофічними подіями, наслідки яких мають значну тривалість у часі. Дослідження у рамках кризового менеджменту розглядають вплив масштабних природних, техногенних катастроф та суспільних зрушень на гарантування безпеки туризму у регіонах, державах та на світовій арені. Як і у ризикологічному підході основним завданням є мінімізація негативних наслідків ризиків, однак певна увага також присвячена проблемам оптимізації функціонування досліджуваних систем у посткризовий період та забезпечення їх сталого розвитку в майбутньому.

Безпекознавчий напрямок представлений широким колом досліджень, що спираються на методологію наукового аналізу національної безпеки держави та окремих її складових. На сучасному етапі подібні дослідження проводяться не лише на національному, а й на регіональному та галузевому рівнях. Спільною рисою їх методології є застосування системного підходу, відповідно до якого об'єкт дослідження (держава, регіон, галузь) розглядається як система, метою функціонування якої є гарантування безпеки (захист від загроз, реагування на виклики, забезпечення сталого

розвитку та ін.).

На наш погляд, саме безпекознавчий напрямок має хороші передумови для застосування і у дослідженнях безпеки туризму на регіональному рівні. Однак у цьому випадку варто наголосити на важливості прогресивного та функціонального аспектів. Прогресивний аспект вирізняє безпекознавчий підхід від інших тим, що розглядає безпеку не лише як протистояння загрозам та реагування на виклики, а й як створення можливостей для розвитку (прогресу) досліджуваних систем. Сутність функціонального аспекту полягає в аналізі не подій (ризиків, криз, катастроф), які чинять вплив на систему, а її станів, що послідовно змінюються в часі і характеризуються певним співвідношенням загроз, викликів, можливостей для розвитку. Відповідно, основні складові безпеки туризму в регіоні із точки зору безпекознавчого напрямку мають не імовірнісний, а континуальний характер.

Континуальність безпеки туризму в регіоні полягає, на наш погляд, у наявності досить стабільного зовнішнього середовища, яке, незважаючи на ймовірність настання певних подій, що значно змінюють його характеристики, все ж таки є інерційним та стійким у довгостроковій перспективі і може розглядатися як цілісний об'єкт наукових досліджень.

Слід зауважити, що досі не розроблено вичерпної класифікації безпеки туризму за багатьма ключовими ознаками. Зокрема, С. Мічурін [Мичурин 2012] пропонує диференціювати безпеку туризму на економічну, соціальну та екологічну. І. Коварі та К. Зімані [Kovari, Zimanyi 2011] у структурі безпеки туризму виділяють політичну безпеку, соціальну безпеку, безпеку здоров'я і життя туристів, безпеку персональних даних, правову безпеку туристів, споживчу безпеку, безпеку комунікації, екологічну безпеку, безпеку обслуговування, інформаційну безпеку та ін. Н. Галла [Галла 2009] серед напрямків, за якими необхідно здійснювати політику гарантування безпеки туристичного підприємства виокремлює охорону офісу і контроль доступу; технічну безпеку; пожежну безпеку; інформаційну безпеку; кадрову безпеку; безпеку туристів під час подорожі. Н. Плоткіна [Плоткина 2015] розглядає безпеку в сфері туризму як забезпечення захисту від ризиків і небезпек, що впливають на туристів, працівників туристичних підприємств, а також на підприємства туристичної інфраструктури. Таким чином, автор виділяє в категорії безпеки туризму три складові – безпеку туристів, безпеку працівників туристичних підприємств та безпеку підприємств туристичної інфраструктури.

Рисунок 1 – Класифікація безпеки туризму

Джерело: [Бобкова, Кудреватых, Писаревский 2014]

Вказані підходи, на наш погляд, є неповними, оскільки залишають поза увагою такі важливі складові безпеки туризму як безпеку туристичних дестинацій, їх населення та безпеку регіональних суспільних систем загалом.

Досить детальна класифікація безпеки туризму запропонована у праці А. Бобкової та ін. [Бобкова, Кудреватых, Писаревский 2014]. Узагальнену класифікаційну схему цих авторів представлено на рис. 1.

На наш погляд, із методичної та практичної точки зору найбільше значення має класифікація безпеки туризму за змістом, що у наведеній вище схемі охоплює кілька класифікаційних ознак. Із цієї точки зору доцільно виділяти такі види безпеки туризму як політичну, соціальну, фінансову, екологічну, інформаційну, медичну, безпеку туристичного обслуговування, безпеку туристичних споруд та обладнання, які у свою чергу поділяються на підвиди (табл. 1).

Таблиця 1 – Класифікація безпеки туризму за змістом

Види	Підвиди
Політична безпека туризму	Геополітична безпека
	Військово-політична безпека
	Політико-правова безпека
Соціальна безпека туризму	Культурна безпека
	Демографічна безпека
	Кримінальна безпека
Фінансова безпека туризму	Ринкова безпека
	Валютна безпека
Екологічна безпека туризму	Безпека екосистем у туризмі
	Безпека життєдіяльності в туризмі
	Безпека у надзвичайних ситуаціях
Інформаційна безпека туризму	Безпека персональних даних
	Безпека інформаційного середовища
Медична безпека туризму	Безпека здоров'я туристів
	Безпека медичних послуг
Безпека туристичного обслуговування	Безпека транспортних послуг
	Безпека послуг харчування
	Безпека послуг проживання
	Безпека рекреаційних занять
Безпека туристичних споруд та обладнання	Технологічна безпека
	Інженерна безпека

Джерело: розробка автора

Друге за важливістю значення має класифікація безпеки туризму за масштабом. У цьому контексті варто виділяти глобальну, макрорегіональну, національну, регіональну та локальну безпеку туризму.

Більшість сучасних досліджень безпеки туризму концентрують свою увагу власне на глобальному рівні. Водночас у рамках окремих держав та регіонів проблеми безпеки туристичної діяльності практично не розглядаються. Зрозуміло, що актуальним завданням розвитку сучасного глобального туризму є розробка відповідної стратегії, що могла би мати практичне втілення через діяльність спеціалізованих міжнародних організацій. Однак вияви окремих проблем безпеки туризму на нижчих територіальних рівнях все ще дуже диференційовані і досконало врахувати їх у глобальній стратегії не видається можливим. Більше того, саме виявлення

закономірностей на регіональному рівні проблем безпеки туризму може стати підґрунтям для відповідних стратегічних розробок у галузі безпеки туризму на світовому рівні. Зважаючи на вищевикладене, проблема безпеки туризму в регіоні є тим предметом дослідження, що може мати достатні перспективи і вагоме науково-практичне значення.

Слід наголосити, що регіональні економічні дослідження безпеки туризму, на наш погляд, не можуть обмежуватися описово-аналітичним підходом. Звісно, кожен регіон, з урахуванням специфічного набору факторів та передумов формування безпеки туризму у ньому, є унікальним і потребує особливого підходу при організації туристичних подорожей та для функціонування туристичного бізнесу загалом. Однак, враховуючи регіональні відмінності безпеки туризму навіть в окремій державі, можна, на наш погляд, виділити певні закономірності та особливості, що можуть бути підставою для розробки моделей, сценаріїв та організаційно-економічних механізмів гарантування безпеки туризму, які з певними уточненнями придатні для застосування також і в інших державах та й на глобальному рівні.

Висновки. Отже, на наш погляд, безпека туризму є універсальною категорією, що має як економічний та соціальний, так і екологічний зміст, поєднує в собі забезпечення інтересів як виробників, так і споживачів туристичних послуг, а також об'єктів, на які спрямована туристична діяльність.

Вагоме місце у сучасних концепціях безпеки туризму, на нашу думку, має посідати регіональний аспект, адже саме на регіональному рівні проблеми безпеки туризму набувають особливо чітких форм і, водночас, найбільше піддаються заходам державного регулювання та впливу соціально-економічних регуляторів.

З-поміж поширених у світовій економічній науці підходів до аналізу безпеки туризму найбільш перспективним є безпекознавчий, що має підстави для успішного застосування у дослідженнях безпеки регіональних туристичних систем.

Основним постулатом, який можемо відзначити у контексті пропонованої концепції безпеки туризму є те, що на усіх ієрархічних рівнях (від елементарного до глобального) безпека туризму підпорядковується однаковим закономірностям, а її гарантування має базуватися на тих самих принципах. Власне, виявлення таких закономірностей, встановлення принципів та розробка на їх основі організаційно-економічного механізму гарантування безпеки туризму з фокусом саме на регіональний рівень є, на наш погляд, перспективним напрямком подальших наукових досліджень.

Література

- Бобкова, А. Г. (2014). *Безопасность туризма* / А. Г. Бобкова, С. А. Кудреватых, Е. Л. Писаревский. – М. : Федеральное агентство по туризму, 272 с.
- Галла, Н. М. (2009). Основні напрямки та принципи забезпечення економічної безпеки туристичного підприємства / Н.М. Галла // *Індустрія гостинності в країнах Європи* : тези III міжнар. наук.-практ. конференції (м. Сімферополь, 4-6 грудня 2009 р.). – Сімферополь: ВіТроПринт, с. 10-13.
- Корж, Н. В. (2011). Формування системи економічної безпеки індустрії туризму як складової стійкого розвитку туризму в Україні [Електронний

- ресурс] / Н.В. Корж, О.В. Заноско // *Економіка. Управління. Інновації*, №2. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/e-journals/eui/2011_2/11knvtvy.pdf.
- Маркіна, І. А. (2012). Управління безпекою туристичного бізнесу / І. А. Маркіна // *Економіка Крима*, № 1 (38), с. 174-176.
- Мичурин, С. Б. (2012). *Безопасность в туризме : методологический и пространственный аспекты* : автореф. дисс. ... канд. геогр. наук / Мичурин С.Б.; Перм. гос. нац. исслед. ун-т. – Пермь, 22 с.
- Плоткина, Н. П. (2015). Формирование системы безопасности в туризме и прогнозирование туристских рисков [Електронний ресурс] / Н.П. Плоткина // *Проблемы устойчивого развития туризма*, №10/30. – Режим доступу : <http://tourism.esrae.ru/pdf/2015/5/19.pdf>.
- Сак, Т. В. (2013). Економічна безпека України: поняття, структура, основні тенденції / Т.В. Сак // *Інноваційна економіка : всеукр. наук.-вироб. журн.* – Тернопіль, № 6, с. 336-340.
- Смолій, В. А. (2006). *Енциклопедичний словник-довідник з туризму* / В.А. Смолій, В.І. Цибух ; за ред. В.К. Федорченко. – К. : ВД "Слово", 372 с.
- Kovari, I., & Zimanyi, K. (2011). Safety and security in the age of global tourism. *Applied Studies in Agribusiness and Commerce*, 3-4, Vol. 5, 59-61.
- Mansfeld, Y., & Pizam, A. (2005). *Tourism, security and safety. From theory to practice*. Routledge.
- Moreira, P. (2010). Stealth risks and catastrophic risks: on risk perception and crisis recovery strategies. In, *Safety and Security in Tourism Recovery Marketing after Crises*. Routledge, 15-23.
- Zheng, X. A (2005). Review of studies on safety and security in tourism in China [Електронний ресурс] / Zheng Xiang-min, Song Wei // *Tourism Science*, Vol. 5. – Режим доступу : http://en.cnki.com.cn/Journal_en/J-J153-LUYX-2005-05.htm.

References

- Bobkova, A. G., Kucheriavykh, S. A., & Pisarevskiy, E. L. (2014). *Bezopasnost turizma*. Moscow: Federal Tourism Agency.
- Galla, N. M. (2009). Osnovni napryamky ta pryntsyipy zabezpechennya ekonomichnoyi bezpeky turystychnoho pidpryyemstva. *Industriya hostynnosti v krayinakh Yevropy : tezy III mizhnar. nauk.-prakt. konferentsiyi*, 10-13.
- Korzh, N.V., & Zanosko, O. V. (2011). Formuvannya systemy ekonomichnoyi bezpeky industriyi turyzmu yak skladovoyi stiykoho rozvytku turyzmu v Ukraini. *Ekonomika. Upravlinnya. Innovatsiyi*, 2. Retrieved from http://www.nbu.gov.ua/e-journals/eui/2011_2/11knvtvy.pdf.
- Kovari, I., & Zimanyi, K. (2011). Safety and security in the age of global tourism. *Applied Studies in Agribusiness and Commerce*, 3-4, Vol. 5, 59-61.
- Mansfeld, Y., & Pizam, A. (2005). *Tourism, security and safety. From theory to practice*. Routledge.
- Markina, I. A. (2012). Upravlinnya bezpekoyu turystychnoho biznesu. *Ekonomika Kryma*, 1 (38), 174-176.
- Michurin, S. B. (2012) *Bezopasnost v turizme : metodologicheskii i prostranstvennyy aspekty*. Perm: PGNIU.
- Moreira, P. (2010). Stealth risks and catastrophic risks: on risk perception and crisis recovery strategies. In, *Safety and Security in Tourism Recovery Marketing after Crises*. Routledge, 15-23.

- Plotkina, N. P. (2015). Formirovanie sistemy bezopasnosti v turizme i prognozirovanie turistskikh riskov. *Problemy ustoychivogo razvitiya turizma*, 10/30. Retrieved from: <http://tourism.esrae.ru/pdf/2015/5/19.pdf>.
- Sak, T. V. (2013). Ekonomichna bezpeka Ukrayiny: ponyattya, struktura, osnovni tendentsiyi. *Innovatsiyna ekonomika*, 6, 336-340.
- Smoliy, V. A., & Tsybukh, V. I. (2006). *Entsyklopedychnyy slovnyk-dovidnyk z turyzmu*. Kyiv: VD "Slovo".
- Zheng, X., & Song, W. (2005). Review of studies on safety and security in tourism in China. *Tourism Science*, Vol. 5. Retrieved from: http://en.cnki.com.cn/Journal_en/J-J153-LUYX-2005-05.htm.

Data przesłania artykułu do Redakcji: 03.03.2016
Data akceptacji artykułu przez Redakcję: 09.03.2016

Thomas Mücke

TDM Systems GmbH,
Senior Business Solution Consultant
Tübingen, Germany
thomas.muecke@tdmsystems.com

SYSTEM FOR THE OPTIMIZATION OF DESIGN AND NC- PROCESSES

Abstract. The technical and commercial planning areas are today not fully connected.

Through horizontal and vertical integration of the areas we'll receive new effects in a fully integrated optimization.

The design department defines approximately 70% of the product cost [HEIMSOTH 2006]- by modern connection technology it's possible to receive in the CAD-system resource information of the production to optimize the whole process. So, it's helpful to derive preliminary cost estimation, based on 3D analytics which results based on the optimized technological data's. A manufacturable design is the basis for an optimized total process - the work plan for the ERP system can be generated already, too. It is also ensured that parts which have been designed under using analysis would be easy to produce.

Based on the 3D-CAD-models the NC program can be created via feature-oriented automated rules (dependence of the CAM programming system), so that NC programs for alternative machines can be derived. This is necessary that we obtained the higher flexibility in production and the reduction the process times.

On the base of the machine signals we send back the information's over the machine connectors (big data) in turn in the tool management. So, it's implemented a holistic approach in the field of logistics, as well as in the technical field. With PDCA (continuous improvement process) it's ensured a steady optimization.

Holistic networking enables a significantly optimized process in the construction, as well as in the production. The methodology for the optimization with data from the machine (big data) is represented.

The effects on real time data are implemented from different systems within the reporting and visualization. The decision-making process shows the importance of employees in the total chain.

The benefits based on the networking of various systems are represented on the realization of the Karlsruhe Institute of Technology (KIT) - Institute for Information Management in Engineering (IMI).

Keywords: Industrie 4.0, PDM / PLM, ERP, MES, TDM, CAD, CAM, optimization, process enhancements

Formulas: 6, fig.: 7, tabl.: 1, bibl.: 10

Introduction. Completely new effects by a horizontal and vertical integration of the areas are achieved at a holistic optimization.

The initiative by industry 4.0 promotes this integration.

These following aspects are taken into account [VDMA 2015]

– Aspect 1: horizontal integration of value creation networks, this includes linking various departments;

- Aspect 2: vertical integration, this includes the exchange of information within a factory - from the machine to the over bearing enterprise-level;
- Aspect 3: Consistency of engineering, as the life cycle of a product;
- Aspect 4: humans as a conductor in the value - due to the real time data from the machine, the humans can decide on a very effective way.

The integrations connect the different areas on a vertical and horizontal integration.

Resources on the technical and business areas can be networked, which lead to a corresponding improvement in both areas. It is represented as resources information integrated processes are optimized. Data are needed everywhere from technical and commercial point of view. The tooling costs are negligible small relative to the parts, but significant for the overall process chain.

In the graphic is shown linking the areas of ERP, PLM and MES - tool information being necessary in all areas of product lifecycle of parts.

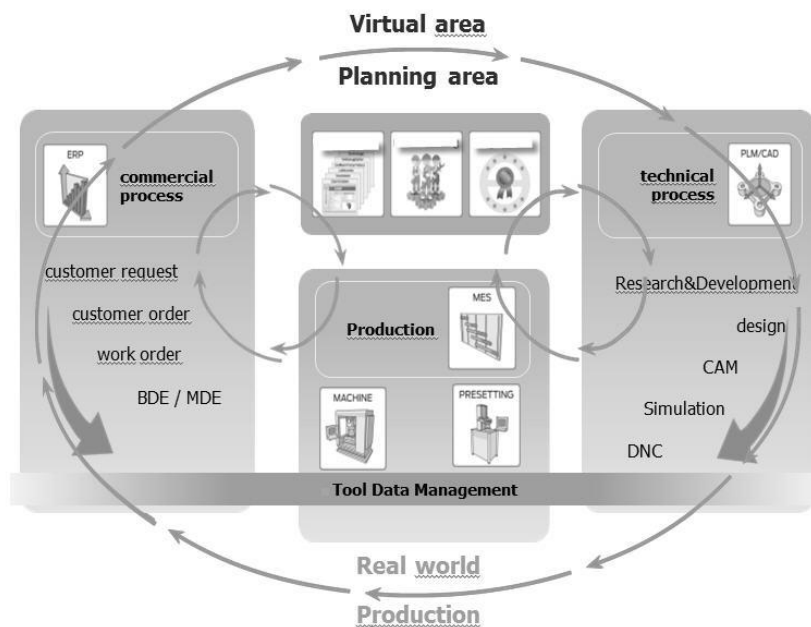

Figure 1 – Connection between different areas

Source: [Mücke 2015]

By integrating arise new effects, because in the design department will create more and more manufacturing-specific designs - new cost savings will be available in the future.

A consistent engineering doesn't exist mostly in manufacturing and machining production.

The mostly costs are defined for the most parts in the construction. The construction can't optimize today usually the parts on the basis of real time data from the machine.

Literature review and the problem statement. There are many scientific papers of famous scientist, including Petra Kersting (2012), Fritz Klocke, Erwin Kreyszig (1988), Jivka Ovtcharova (2016), August-Wilhelm Scheer (1988), Günther Schuh (2015) which are devoted theoretical and methodological foundations and practical aspects of specific solutions in the different areas. Other scientific works validated in technical or commercial parts the optimization

established through Matthias Bornhäuser (2009), Jean-Philippe Burkhalter (2010), Seref Erkayhan (2011), Reiner Heimsoth (2006), Martin Ostgathe (2012), Sebastian Schindler (2014) and others.

The following generally acknowledged and special methods in the individual areas, I describe in this article. Based on this, I draw how we connect this information, to optimize the whole process and to receive a wide cost minimum for the planning and manufacturing area.

Research results.

Optimization of individual areas

The optimization is realized at the KIT-IMI.

These are installed necessary systems and machines.

These systems are connected via integrations accordingly, so that the desired effects can be achieved. Here, the emphasis on networking. Thus, the effects can be achieved also with other machines in a production environment.

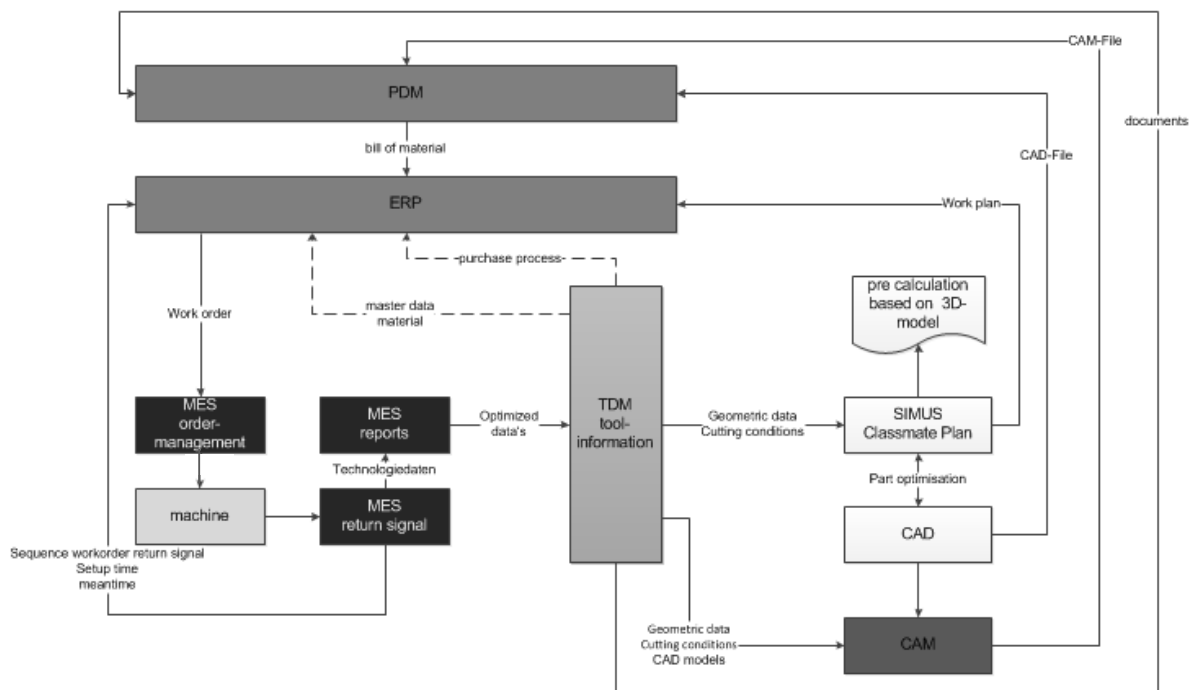

Figure 2 – Main processes - base for installation of the KIT and the optimization
Source: [Mücke 2015]

Optimization in the design department

It's an example of the Plug-In by Simus classmate plan in the CAD-system. In the first step, SIMUS check the geometry part; it's only an Analyzer Plug-In, the geometry and topology-based Tessalt information will transformed into an XML-based file. Surface finish, fits and tolerances are considered as far as possible also. The Analyzer results file is further processed by a set of rules by Simus classmate plan. The system classified parts, holes, grooves, circular parts, etc. to recognize. The system now performs a further research to determine technological processes on the basis of the internal technology database [Weisskopf 2015]. Defines the rules and regulations, so that depending on for example a prototype - or repetitive manufacturing due to lot sizes of various technological processes can be determined. For this purpose, Simus has a technology database with information of tools, machining strategies, cutting

rates, hourly rates and machine data.

The analysis results are now linked to the database information so that a technological version is determined for each geometric item.

The result of the calculation is represented depending on the size of the lot so that a cost estimate and the necessary work plan can be determined. Due to the neutral storage in the system, the effects can appear directly constructive changes. This is marked colors which constructive parts or geometric elements represent the cost drivers. To create a manufacturable design, it's important that immediately in the CAD is detected, whether the component with the existing machinery and existing tools can be manufactured.

The costs also full- and border cost considerations will be included, to can therefore just make-or-buy decisions.

The maintenance effort for the technology database is very high and the data quality affects the outcome of elemental. As a result, it makes sense to transfer this data from the machine or by TDM on the technology database by Simus or to provide. This improves the data quality reduce the effort and by the feedback from the machine the data quality steadily improved, which ultimately leads to a better calculation and estimation.

The procedure of the calculation is structured as follows:

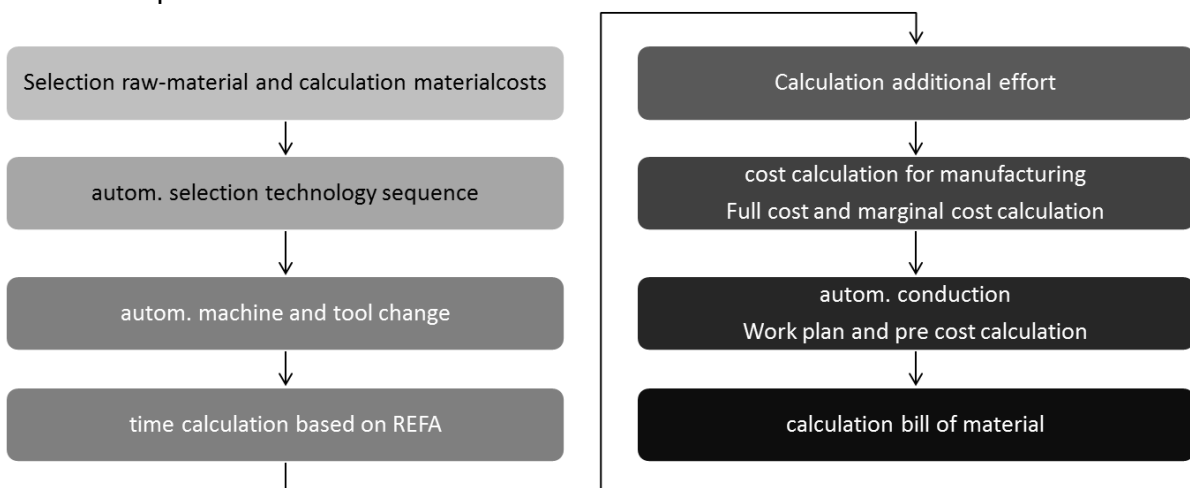

Figure 3 – Sequence of calculation steps and their results

Source: [Weisskopf 2015]

Due to the access of the CAD plug In from Simus classmate plan directly into the CAD uses of colors represented, where cost drivers are and what geometry with the existing technologies (machines / tools and defined) cannot be made. Based on the existing data, the costs for the production are determined depending on the size of the lot size.

Realization concept at the KIT-IMI

By means of realization at the KIT-IMI; TDM receives complete data from Simus classmate plan technology database as a central data bank. I.e. based on the online integration of SIMUS to TDM, Simus uses the current data. Due to the data analysis in the MES and the corresponding optimization, always the latest technology data exist on the real time data from the machine. Thus, the designer always on the current data accesses.

Simus system used methods in calculating similar calculations, such as holistic optimization. Thus, the time shares are calculated cutting volume. Method for the holistic optimization improves the metal removal rates; this does

affect Simus in turn, so that the calculation is detailed and accurate.

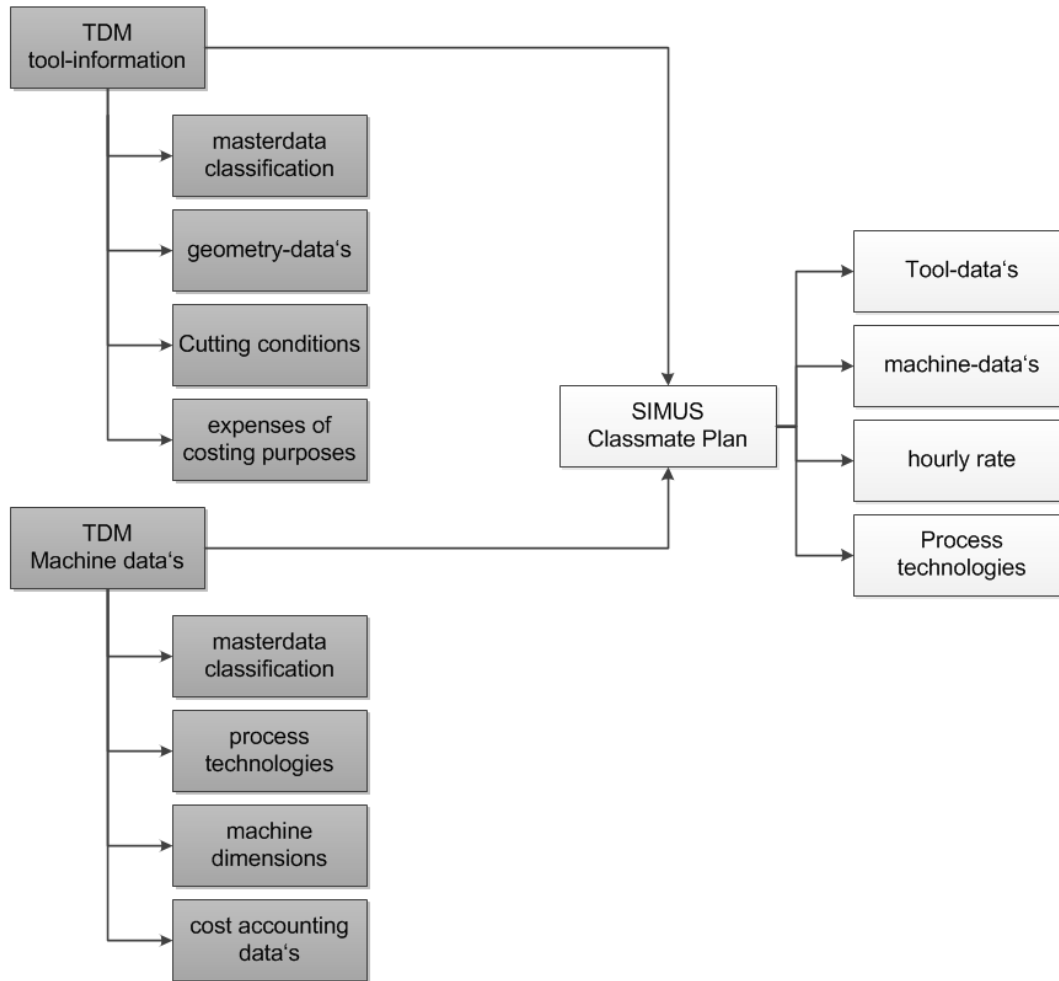

Figure 4 – Overview of workflow TDM - Simus classmate plan

Source:[Mücke 2015]

The design and NC programming on the real time data can be accessed and an improvement in the technical area is possible, a following methodology is necessary.

The key figures are determined on base of each NC operations of a component to be processed. Thus, the NC program is divided into each individual NC operation.

The following data [IMI 2016]are read from the machine:

Metadata from the machine:

- Active NC number;
- Feed speed;
- Spindle speed;
- working time;
- Overall start time and stop time;
- Start and stop time production;
- XYZ-position;
- Door open (true, false);
- Number of the current step;
- Number of steps a total;
- Current status (ready, run, abort);

- Duration of the current step in seconds;
- Current time as a UNIX timestamp;

Meta data of the energy meter. This is connected to the machine

- Energy consumption [kilowatt hours]
- Current [amperes]
- Power consumption [Watts]
- Voltage [Volt]

For the calculation of key figures, exemplary full drilling is shown; other technologies are also conceptually elaborated.

First of all, technological indicators are determined any unit conversions are not included in the article.

Optimization

Based on real time data's, the concept show's to optimize the complete process.

In this article, I describe the technology for twist drills. In the whole concept, we validated different technologies. Based on this information, we'll present in a dashboard and reporting based on Big Data Analytics the effect for the improvement process.

Cost optimized tool life

To determine the cost-optimal tool life, we need more information, taking into account quality, energy data, signals from the machine, manual entries from the worker at identical:

- Materials
- NC Operations
- Tools
- Machines
- Processing parameters

be read.

The tool life constant is determined. This is done with an exponential function [Kreyszi 1988] to determine the tool life constant k. Here, the constant with increasing data from the machine is more accurate.

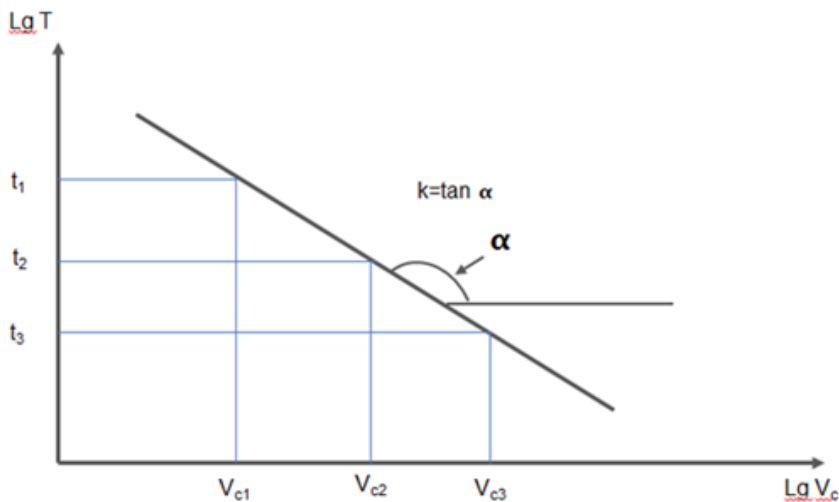

Figure 5 – Tool life and time calculation

Source: [Hoffmann Group]

The constant is determined based on the logarithmic representation of cutting speed V_c and used as time T . The service life is mainly dependent on the cutting speed.

Cost-optimal tool life

To do this, the calculated factor k is used.

It now all records are counted through the constant k, thus the determined cost-optimal life about which formula of TDM can be transferred. This is necessary because the planning systems in turn access to TDM.

Formula:

$$T_{ok} = -(k+1) * (t_w + K_{WTOP} / K_{ML}) \quad (1)$$

Formula definition including units:

- T_{ok} = cost optimal time [min]
- k = constant of the tool life straight
- t_w = time for tool change [min]
- K_{WTOP} = tool cost per cutting lifetime [€]
- K_{ML} = machinery and wage cost rate [€/ min]
- T = time per cutting [min]

Cost optimized cutting speed

More information, taking into account quality and energy data must be read to determine the cost-optimal cutting speed.

Furthermore, are taken into account including constants from material tables:

Constants of materials table

Constant $K_{c1.1}$ = value of the spec. Cutting force with the voltage cross section $A = 1 \text{ mm}^2$

Constant m = increase in value of the specific cutting force

Guideline values for spec. Cutting force $k_{c1.1}$ and constant m is indicated on the basis of the material table 1 [Hoffmann Group].

Table 1 – Excerpt from material table

Material Group		Festigkeit [N/mm ²]	material			
			No.	description	$K_{c1.1}$ [N/mm ²]	m
1.0	general steel	<500	1.0037	St 37-2	1.780	0.17
1.0	general steel	500-850	1.0050	St 50-2	1.990	0.26
			1.0060	St 60-2	2.110	0.17
			1.0070	St 70-2	2.260	0.30
2.0	Cutting steel	≤500	1.0718	9SMnPb28	1200	0.18
3.0	unalloyed tempering steel	≤700	1.0402	C 22	1800	0.16
			1.0501	C 35	1.516	0.27
3.1	unalloyed tempering steel	700-850	1.0503	C 45	1.680	0.26
			1.1191	Ck 45	2.220	0.14
3.2	unalloyed tempering steel	850-1000	1.1221	Ck 60	2.130	0.18

Source: [Hoffmann Group]

To determine of the cost-optimal cutting speed that is

- cost effective lifetime T
- ordered to tool life constant k

also taken into account.

Cost-optimal cutting speed

Based on the measured values the cost-optimal cutting speed according to [Klocke] can be calculated.

Formula:

$$V_{c\ opt} = \sqrt[k]{-(k+1) * \frac{(TW + \frac{KWT}{KML})}{CV}} \quad (2)$$

Formula definition including units:

$V_{c\ opt}$ = cost-optimal cutting speed [m/min]

TW = time retooling [mm]

K_{WT} = cost of tool / service life [€]

K_{ML} = machine costs and wage costs [€/ h]

K = tool life constant

CV = constant fictional tool life and cutting speed $v_c = 1$ m / min [min]

T = time [min]

Cost-optimal feed

First, the determination of cutting force is required for the calculation of feed.

The determination of the cutting force depends on the respective technology in NC surgery. After the determination without additional sensors is realized, the cutting force due to machine performance is calculated. The cutting force must be less than that of the spindle power or engine power.

Specific cutting force k_c ,

Formula:

$$K_c \frac{K_{c1.1}}{h^m} \quad (3)$$

Formula definition including units:

K_c = specific cutting force [N]

m = constant

$K_{c1.1}$ = value of the spec. Cutting force with the voltage cross section A 1 mm² [N/mm²]

h = voltage thickness [mm]

Determining voltage thickness h full drilling

The cutting thickness is determined by technology.

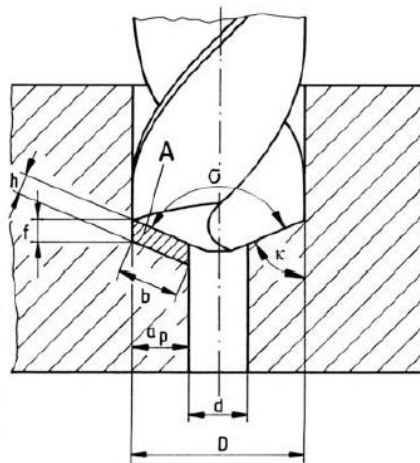

Figure 6 – Voltage cross section for drilling into the solid with twist drills
Source: [Hoffmann Group]

Formula:

$$h = f_z * a_p \quad (4)$$

Formula definition including units:

h = voltage thickness [mm]

f_z = feed per tooth [mm]

a_p = depth of cut [mm]

Cutting force in General

Formula definition including units:

F_c = cutting force [N]

b = cutting width [mm]

h = voltage thickness [mm]

k_c = spec. Cutting force [N / mm²]

The equation is in variance for the spec. applied machining processes.

Here, the cutting force is determined depending on the editing process:

Cutting force full drill:

Formula:

$$F_{cz} = \frac{D}{4} * f * k_c * f_B$$

Formula definition including units:

F_{cz} = cutting force per cutting [N]

D = bore diameter [mm]

F = feed [mm/Rev.]

K_c = specific cutting force on table and previous calculation

F_B = process factor drilling, when drilling in the full $f_B = 1$

On the basis of the power, the maximum feed rate is calculated over the performance calculation example full drilling. This is also considered the desired surface roughness of the component.

Drilling in the full with twist drills:

If $F_F \sim F_C$ is, then you can apply simplified formula following among others, Calculation according to [Hoffmann Group]

F_c = cutting force [N]

F_F = feed force [N]

Formula:

$$F_{cz} = \frac{P_c * 2 * 6000}{Z * v_c} \quad (5)$$

Formula definition including units:

F_{cz} = average force per cutting [N]

Z = number of cutting (at the drill bits $Z = 2$)

P_c = power [KW]

v_c = cutting speed [m/min]

On the basis of calculations carried on the optimum feed rate can be calculated with the feed. Here is the required roughness; machine services, etc. are considered.

Calculated formula:

$$\frac{D}{4} * f * k_c * f_B = \frac{P_c * 2 * 60000}{Z * v_c}$$

$$f = \frac{4 * P_c * 2 * 60000}{Z * v_c * k_c * f_B * D}$$

Formula: (feed for drilling)

$$f = \frac{480000 * P_c}{Z * v_c * k_c * D}$$

The feed corresponds to an optimum when the work because of the effect factor of the machine is worn out and the surface roughness is reached.

Volume removal

The metal removal rate is the key measure for productivity. A theoretical volume removal can be determined on the basis of the cost-optimal technology data.

Thus, the comparison also represented the target State

Formula:

$$Q = A * v_c * a_p * f * v_c \quad (6)$$

Formula definition including units:

Q = time span [cm³/min]

f = feed [mm/Rev.]

a_p = cut depth [mm]

a_e = cut width [mm]

Total costs

The theoretical total cost can be determined on the basis of the identified individual cost shares.

The target and actual comparison is possible; it's will be shown graphically to optimize the processing times. In turn, this has effect on the planning as well as the preliminary cost estimate. Accordingly, also the preliminary cost estimate can be determined accordingly to lower costs.

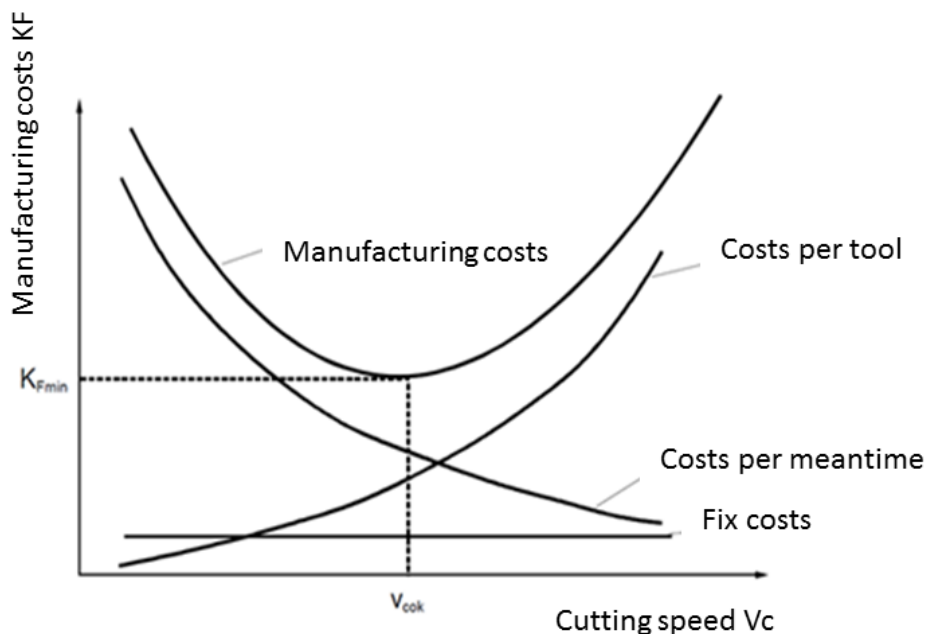

Figure 7 – Manufacturing costs in dependence from cutting speed

Source: [Klocke]

Analysis

Based on the formulas for calculating cost-optimal tool life, cutting speed, feeds, and production costs can be optimized. Here, the changes are reflected by the operator, because it improves optimizations based on the knowledge of the employee on the machine about the change of the NC program or regulation of cutting speed on the potentiometer from the machine.

Due to the data structures and the real time data can not only parts optimized; Visualization with real data are presented on the basis of Pareto-analysis, additional a technology-related optimization is possible - so we have a steady improvement process.

The technology-related optimization is the key to a steady improvement in the technical field.

This Evaluations of parts are possible; also based on the tool, the job and the NC technology. This is possible because the individual NC operations due to the uniqueness of parts across can be compared. Thus existing tools can be used more effectively the NC programs can be optimized accordingly so that continuous improvement is possible. To effectively improve the potential, Pareto-analysis is implemented.

Thus, the standard times can be optimized and based on the new standard times corresponding OEE metrics are correctly determined. After the OEE ratio is today only a nominal and actual comparison with the planned times in the ERP system, but no statement can be made to the scheduled processing time, the calculation of the OEE is not optimized, usually because the plan is not optimized.

With the connection from information different systems, we support additional the ageing process from machines. So, we include the Modifications from vibration behavior, accuracy, etc. from the machine tool.

For this optimization are implemented in the MES-system [Schliessmann 2014] following partial functions and part levels in the MES-system:

- Signal level (machine signals)
 - o Signals from the machine control system
- Login level (order messages, personal messages, film events)
 - o Time correct processing of the signal level, automatically generated messages from defined time models and manually recorded messages
- Interpretation level
 - o Logical representation of the data of the registration level, Provision of online parameters, Creating report history, generating feedback to the ERP system
- Compression level
 - o Preparation of history data, so that the calculation of key figures is lightweight and performant to interpret.

Thus, it is ensured that the real-time data are correctly mapped to the orders, as well as the latest reports about corporate planning (ERP) and the historical evaluations can be created for the downstream data flows.

Conclusions. New potentials on the basis of the technical information available on the basis of the figures. These are considered existing metrics and new evaluations.

Information from various data sources are taken into account:

- PLM System;
- ERP System;

- QA system;
- MES-System;
- CPS / machine;
- TDM System;
- Manual information by the operator.

It's important that all the necessary information is considered by different systems, because otherwise analyses and visualizations can lead to erroneous conclusions.

For example, If the feed is increased, productivity can be increased, if the quality (E.g. surface finish), but no longer achieved, the increase in productivity is not feasible. Thus, information from the above mentioned systems / processes must be considered already when this evaluation:

The parsed data and calculated, optimized technology parameters are forwarded to the TDM for the distribution of the data so that there is a holistic approach to optimization.

Based on the presented procedures and their methodology, the following effects can be achieved:

- Improved cooperation of the different areas;
- Technological design;
- Reduction of
 - o administrative effort
 - o Set-up times
 - o Lead time
 - o Capital commitment
- Increased flexibility

This ensures that the cost of a component lot size 1 and variant-rich production can be reduced. Thus, an individualization of products is possible.

Already implemented solutions indicate that increased productivity by more than 20% is possible [Ovtcharova 2016]

Due to the holistic optimization already during the construction phase the basis, to reduce the costs in the planning and production areas and to keep the site in the global business environment attractive.

Product name - supplier

CAMWorks	CAM system by Geometric Ltd.
Simus Classmate plan	CAD analysis by Simus systems GmbH
Factory Framework	MES-system by Forcam GmbH
NAV	ERP-system Microsoft Dynamics NAV by Microsoft GmbH
SolidWorks	3D CAD System by Dassault Systems
TDM	Tool Data Management solution by TDM Systems GmbH

Abbreviations

BDE	operating data acquisition
CAD	computer aided design
CAM	computer aided manufacturing
CNC	computer numerical control
DNC	direct numerical control
ERP	enterprise resource management
MDE	machine data acquisition
MES	manufacturing execution system (production system)
NC	numerical control

PDM	product data management
PPS	production and planning system
TDM	tool data management

Literature

- Heimsoth, Reiner (12'2006) ; Konzeption und Realisierung einer standort-übergreifenden Konsolidierung der Produktentwicklung durch eine konzernweite Integration verschiedener ERP-Systeme mittels PDM.
VDMA; *Umsetzungsstrategie Industrie 4.0*; Kehrberg Druck; 04'2015.
Mücke, T. (2015). *Zerspanen im modernen Produktionsprozess*; ISBN 3-9808717-9-4; 09'2015.
Weisskopf, J. (2015). *Automatische Vorkalkulation und Arbeitsplangenerierung für eigenkonstruierte Bauteile*.
IMI 2016; Projektgruppe KIT-IMI; *Virtual Reality Practical Course*; 02'2016
Kreyszig, E. (1988). *Statistische Methoden und ihre Anwendungen*; ISBN 3-525-40717-3.
Hoffmann Group; *Garant Zerspanbuch*; ISBN 3-00-016882-6; 12'2014.
Klocke, F. *Ermittlung und Optimierung wirtschaftlicher Schnittbedingungen*.
Schliessmann, A. (2014). *Industrie 4.0 in Produktion, Automatisierung und Logistik*; ISBN 978-3-658-04681-1; 02'2014.
Ovtcharova, J. (2016). *Industrie 4.0 muss zeitnah Gestalt annehmen*; *Industryarena eMagazine*; 02'2016.

*Data przesłania artykułu do Redakcji: 07.03.2016
Data akceptacji artykułu przez Redakcję: 11.03.2016*

Самородов В.Б.

д.т.н., профессор,
Национальный технический университет
«Харьковский политехнический институт»,
заведующий кафедрой автомобиле- и тракторостроения;
АО «Харьковский тракторный завод»,
заместитель директора технического
Харьков, Украина
vadimsamorodov@mail.ru

Бурлыга М.Б.

Кременчугский национальный университет имени Михаила Остроградского,
старший преподаватель кафедры «Автомобили и тракторы»
Кременчуг, Украина
burligakr@mail.ru

**ОПТИМИЗАЦИОННЫЙ АЛГОРИТМ ПРИ ОПРЕДЕЛЕНИИ
ВЗАИМОСВЯЗЕЙ МЕЖДУ ТЕХНИКО-ЭКОНОМИЧЕСКИМИ
ПОКАЗАТЕЛЯМИ МАШИНО-ТРАКТОРНОГО АГРЕГАТА С
ГИДРООБЪЕМНО-МЕХАНИЧЕСКОЙ ТРАНСМИССИЕЙ**

Аннотация. Разработана математическая модель и оптимизационный алгоритм ее реализации, позволяющий установить новые взаимосвязи крюковой нагрузки в широком диапазоне ее изменения с потерями в гидрообъемной передаче (ГОП) и в гидрообъемно-механической трансмиссии (ГОМТ) с учетом буксования колесного трактора, определить весь спектр кинематических, силовых, энергетических характеристик ГОМТ и основные технико-экономические показатели машинотракторного агрегата (МТА) в целом.

Ключевые слова: гидрообъемно-механическая трансмиссия, крюковая нагрузка, буксование, оптимизация, потери, производительность, расход топлива

Формул: 18, рис.: 1, табл.: 2, библ.: 14

Vadym Samorodov

Doctor of Science (Engineering), Professor,
National Technical University
"Kharkiv Polytechnic Institute",
Head of Department of Car and Tractor Industry;
PJSC "Kharkiv Tractor Plant",
Deputy Technical Director,
Kharkiv, Ukraine
vadimsamorodov@mail.ru

Mykhailo Burlyga

Mykhailo Ostrohradskyi Kremenchuk National University,
Senior lecturer at Automobiles and tractors Department,
Kremenchuk, Ukraine
burligakr@mail.ru

THE OPTIMIZATION ALGORITHM IN DETERMINING THE RELATIONSHIP BETWEEN TECHNICAL AND ECONOMIC INDICES OF MACHINE-TRACTOR UNIT WITH HYDROVOLUMETRIC-MECHANICAL TRANSMISSION

Abstract. There were developed the mathematical model and the optimization algorithm, allowing to establish new relationships hook load in a wide range of its change with the losses in hydrovolumetric transmission (HT) and stepless double-split hydrovolumetric-mechanical transmissions (HVMT) with regard to the slipping wheel of the tractor, to determine the entire range of kinematic, force and HVMT energy characteristics and main technical and economic indices of machine-tractor unit (MTU) as a whole.

The decision of the indicated tasks is illustrated on the example of original HVMT -1C worked out by the National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute" jointly with propulsion PJSC the "Kharkiv tractor plant" and working in composition the new tractors of XT3- 21021 and XT3-242K.

Strategically the decision of task of the real article is related to the scientific ground of development, production and exploitation double-flux stepless HVMT in the tractors of agro industrial complex of Ukraine, in particular at the Kharkiv tractor plant.

Keywords: hydrovolumetric-mechanical transmission, hook load, slipping, optimization, hook efficiency, performance, fuel consumption

Formulas: 18, fig.: 1, tabl.: 2, bibl.: 14

Вступление. Как известно, крюковая нагрузка $P_{кр}$, действующая на колесный трактор, существенно зависит от коэффициента сцепления φ с грунтом, а на последний оказывает значительное влияние эффект буксования, который характеризуется коэффициентом буксования δ . Этот коэффициент определяется фоном, влажностью, плотностью, другими характеристиками обрабатываемого грунта, геометрией и качествами резиновых шин трактора. При оснащении трактора гидрообъемно-механической трансмиссией (ГОМТ) [Александров, Самородов, Лебедев 2016; Александров, Самородов, Волонцевич. 1997; Аврамов, Самородов. 1986] – буксование δ связано с кинематикой гидрообъемной передачи (ГОП), т.е. с угловой скоростью вала гидромотора, на которую существенно влияет также давление нагрузки рабочей жидкости, определяемое крюковой нагрузкой.

Анализ исследований и постановка задачи. Проблема взаимосвязи тягово-скоростных характеристик колесных тракторов, оснащенных ГОМТ, с потерями в гидрообъемной передаче при одновременном учете буксования до сих пор ни в теории трактора [Александров, Самородов, Лебедев 2016; Александров, Самородов, Волонцевич 1997], ни в теории ГОМТ [Аврамов, Самородов 1986] не ставилась. Воспользуемся ниже при разработке алгоритма по анализу ГОМТ с учетом потерь и эффекта буксования методиками, впервые предложенными в работах [Самородов, Бурлыга 2004; Самородов, Бурлыга 2005], по определению и сравнению расчетно-теоретических потенциальных характеристик колесных тракторов со ступенчатыми механическими трансмиссиями [Самородов, Лебедев, Митропан 2004; Самородов, Островерх 2010] и с бесступенчатыми ГОМТ [Samorodov 2015; Samorodov, Bondarenko 2014]. Существенным отличием в

новом подходе при построении алгоритма в этой статье является учет потерь и зависимости КПД ГОП и ГОМТ от режима нагружения и буксования, в то время как для ступенчатых механических трансмиссий КПД трансмиссии принимался постоянным [Самородов, Лебедев, Митропан 2004; Самородов, Островерх 2010]. Действительная скорость колесного трактора с ГОМТ зависит не только от крюкового усилия и буксования, а и от объемных потерь в ГОП, которые в свою очередь определяются через крюковую нагрузку и коэффициент буксования δ , зависят конструктивных параметров ГОМТ [Самородов, Бурлыга 2004; Самородов, Бурлыга 2005].

Целями работы являются:

- разработка математической модели, описывающей взаимосвязи крюковой нагрузки с потерями в ГОП и ГОМТ, с учетом буксования колесного трактора в широком диапазоне изменения значений $R_{кр}$ в технологическом процессе вспашки на весь спектр кинематических, силовых и энергетических характеристик ГОМТ и машинотракторного агрегата (МТА) в целом;
- предложение и апробация оптимизационного алгоритма при реализации математической модели, описывающей взаимосвязи крюковой нагрузки с потерями в ГОП и ГОМТ с учетом буксования колесного трактора;
- построение алгоритма по определению основных технико-экономических характеристик трактора, оснащенного двухпоточными ГОМТ.

Решение указанных задач направлено на получение и исследование новых закономерностей взаимосвязей крюковой нагрузки с потерями в ГОП на примере ГОМТ-1С, разработанной НТУ «ХПИ» совместно с АО «ХТЗ» и работающей в составе тракторов ХТЗ-21021 и ХТЗ-242К [Самородов 2015] (рисунок 1). Устанавливаются взаимосвязи между буксованием колесного трактора и эффективной крюковой нагрузкой $R_{кр}$, теоретической v_T и действительной v скоростями трактора, перепадом давления нагрузки Δp , объемными потерями ΔQ и общими $\Delta N_{ГОП}$ потерями в ГОП, эффективным крюковым КПД $\eta_{кр}$, КПД ГОП $\eta_{ГОП}$ и ГОМТ $\eta_{ГМТ}$, производительностью S , удельным q и погектарным Q расходом топлива, отношением D и D^* производительности трактора к его стоимости C и погектарному расходу топлива Q . Такая задача в области теории трактора ставится и решается здесь впервые. Стратегически ее решение связано с научным обоснованием разработки, производства и эксплуатации двухпоточных бесступенчатых ГОМТ в тракторах агропромышленного комплекса Украины, в частности на Харьковском тракторном заводе.

а)

б)

Рисунок 1 – Трактор ХТЗ-21021 с бесступенчатой ГОМТ-1С
а) вспашка 24.07.2015 на испытаниях в «Элитном» и б) дискование
29.04.2015 в ООО «Агрофирма Репина», Харьковская область, Украина

Результаты исследования. Уравнение тягового баланса мощности колесного трактора, оснащенного ГОМТ, в технологическом режиме вспашки имеет вид:

$$[N - \Delta N_{\text{ГОП}}(B, e) - \Delta N_{\text{МЕХ}}(B, e)] \cdot (1 - \delta(B, e)) = [m \cdot g \cdot f + P_{\text{КР}}^{\text{ист}}(B, v(B, e))] \cdot v(B, e) \quad (1)$$

Здесь $N = M_{\text{д}} \omega_{\text{д}}$ – необходимая нагрузочная мощность двигателя; $\Delta N_{\text{ГОП}}(B, e)$, $\Delta N_{\text{МЕХ}}(B, e)$ – суммарные потери в ГОП и в механической части ГОМТ соответственно как функции ширины захвата плуга B и параметра регулирования e ; m – масса трактора; f^* – коэффициент сопротивления перекачиванию трактора; $g = 9,81 \text{ м/с}^2$; $P_{\text{КР}} = B \cdot h \cdot k$ – эффективная крюковая нагрузка (не учитывающая «скоростных» потерь при перевертывании грунта), равная произведению ширины захвата плуга B , глубины пахоты h и коэффициента k удельного сопротивления плуга для конкретного грунта [Горячкин 1936]; $\delta(B, e)$, $v(B, e)$ – соответственно буксование и рабочая скорость трактора, как функции ширины захвата плуга B и параметра регулирования e .

По В.П. Горячкину [Горячкин 1936], величина суммарного тягового сопротивления плуга $P_{\text{КР}}^{\text{ист}}$ при работе МТА представляет силу, необходимую для воздействия не только на постоянную массу самого плуга, но и на меняющуюся массу почвы в зависимости от скорости движения плуга. Суммарное тяговое сопротивление плуга равно:

$$P_{\text{КР}}^{\text{ист}} = f_{\text{пл}} \cdot G_{\text{пл}} + B \cdot h \cdot k \cdot \left(1 + \frac{\varepsilon_0 \cdot v(B, e)^2}{k} \right) \quad (2)$$

где $f_{\text{пл}} \cdot G_{\text{пл}}$ – суммарная сила сопротивлений трения плуга весом $G_{\text{пл}}$ о почву, $f_{\text{пл}}$ – коэффициент трения плуга о почву; ε_0 – коэффициент, учитывающий скоростные потери в формуле (2);

$v(B, e) = v_{\text{T}}(B, e)(1 - \delta) = \omega_{\text{ХГ}} r (1 - \delta)$ – действительная скорость трактора ($v_{\text{T}}(B, e)$ – теоретическая скорость без учета буксования, определяемая реальной угловой скоростью $\omega_{\text{ХГ}}$ выходного звена ГОМТ и радиусом r ведущего колеса).

Уравнение баланса мощности (1) означает, что полезная мощность двигателя за вычетом потерь в ГОП и в механической части ГОМТ с учетом потерь на буксование тратится на перекачивание трактора и тяговую крюковую мощность.

Общая крюковая нагрузка по соотношению (2) определяется коэффициентом сцепления φ :

$$P_{\text{КР}}^{\text{ист}}(B, v(B, e)) = m \cdot g \cdot \varphi = m \cdot g \cdot (\alpha - \beta \cdot e^{-\lambda \cdot \delta}), \quad (3)$$

где α , β , λ – эмпирические коэффициенты [Годлевский, Самородов 2006].

Из выражений (1-3) следует, что при повышении действительной рабочей скорости $v(B, e)$ при постоянной номинальной мощности двигателя N эффективная крюковая нагрузка $P_{\text{КР}}$ уменьшается за счет увеличения сопротивления рабочему орудью. Значит на высоких рабочих скоростях $v(B, e)$ необходимая нагрузочная мощность двигателя N должна реализовываться

плугом с меньшей шириной захвата B . Кроме этого из соотношения (1) следует, что крюковая нагрузка определяет объемные и гидромеханические потери в ГОП и ГОМТ, а следовательно, существенно влияет на КПД ГОМТ $\eta_{ТР}$ и действительную скорость движения машинотракторного агрегата $v(B, e)$. Эта же скорость $v(B, e)$ в соответствии с формулами (1)-(3) сама оказывает влияние на крюковую нагрузку $P_{КР}^{ист}$. Таким образом, эффективная крюковая мощность $N_{КР} = P_{КР} \cdot v(B, e)$ диктует режим работы ГОМТ и в частности ГОП, уровень потерь в ГОМТ и потребную нагрузочную мощность двигателя $M_{Д\omega Д}$.

Эффективный крюковой КПД машинотракторного агрегата определяется зависимостью

$$\eta_{КР} = \frac{P_{КР} \cdot v(B, e)}{M_{Д\omega Д}} = \frac{m \cdot g \cdot \varphi - f_{ПЛ} \cdot G_{ПЛ}}{M_{Д\omega Д}} \cdot \frac{v(B, e)}{1 + \frac{\varepsilon_0 \cdot v(B, e)^2}{k}} = \frac{m \cdot g \cdot (\alpha - \beta \cdot e^{-\lambda \cdot \delta}) - f_{ПЛ} \cdot G_{ПЛ}}{M_{Д\omega Д}} \cdot \frac{v(B, e)}{1 + \frac{\varepsilon_0 \cdot v(B, e)^2}{k}} \quad (4)$$

Именно в связи со сложными нелинейными закономерностями объемных и гидромеханических потерь в ГОП от режимов работы, входящих в нее гидромашин, числитель в соотношении (4) оказывает существенное влияние на знаменатель, то есть на значение момента нагрузки на двигателе $M_{Д}$. Следовательно для одной и той же схемы ГОМТ максимальный эффективный крюковой КПД машинотракторного агрегата может быть обеспечен путем оптимального выбора массы МТА, типоразмера гидромашин в составе ГОП, мощности двигателя, технологической скорости $v(B, e)$. Это отдельная важная задача, о которой здесь невозможно не упомянуть. Производительность S машинотракторного агрегата, оснащенного ГОМТ, в процессе вспашки с учетом коэффициента использования сменности $K_{см}$ [Годлевский, Самородов 2006]:

$$S = K_{см} \cdot B \cdot v(B, e) \quad (5)$$

При $K_{см} = 1$ из (5) получим производительность при идеальном 100%-м использовании времени на вспашке для трактора с ГОМТ. Увеличение производительности S машинотракторного агрегата, оснащенного ГОМТ, в процессе вспашки за счет только увеличения технологической скорости $v(B, e)$ свыше некоторого значения v^* по формуле (5) при заданной номинальной (или максимальной) мощности двигателя $N = M_{Д\omega Д}$ приводит по формуле (2) к уменьшению эффективного значения $P_{КР}$ из-за скоростных потерь и, как следствие, – к уменьшению произведения параметров B , h и k .

Удельный крюковой расход q топлива здесь предлагается отнести к мощности, развиваемой общей крюковой нагрузкой: $q = q_N \cdot N_{КР} / N$ (здесь q_N – удельный расход топлива при номинальной мощности двигателя N). С ростом $N_{КР}$ до значения номинальной мощности двигателя N естественно растет крюковой расход q до своего максимального значения q_N .

Погектарный расход топлива Q (кг/га):

$$Q = 10^{-3} \frac{q_N \cdot N}{360 \cdot B \cdot v(B, e)} = 10^{-3} \frac{q_N \cdot M_{Д\omega Д}}{360 \cdot B \cdot v(B, e)} \quad (6)$$

Здесь предлагается ввести упрощенный критерий эффективности

разных сравниваемых тракторов, учитывающий не только производительность S и стоимость C трактора, но еще и погектарный расход топлива Q . С учетом выражений (5) и (6) этот критерий имеет вид: $D^*=S/C/Q$. Значение критерия эффективности D^* возрастает с повышением производительности S и снижении среднего погектарного расхода топлива Q а также при уменьшении стоимости трактора C . Ранее был введен и использован критерий $D=S/C$ [Аврамов, Самородов 1986]. В работе [Годлевский, Самородов 2006] был введен более адекватный, по мнению авторов, развернутый критерий эффективности МТА D , включающий более точную оценку затрат C и в обязательном порядке оценку надежности МТА в целом. При этом действие критерия будет вполне обоснованным для определенного срока эксплуатации МТА (например, срока гарантии T_0 часов). Затраты C в [Годлевский, Самородов 2006] представляются в виде:

$$C = C_1 + C_2 + C_3 + C_4, \quad (7)$$

где, например, укрупненно C_1 - стоимость трактора; C_2 - стоимость технологического оборудования; C_3 - затраты на техническое обслуживание МТА на протяжении гарантийного срока; C_4 - затраты на внеплановое устранение отказов оборудования МТА, которое определяется на основании эксплуатационной статистики, как правило в отделах контроля качества предприятия производителя и в его гарантийных подразделениях.

В работе [Годлевский, Самородов 2006] вводится коэффициент надежности $K_{\text{НАД}}$ МТА, учитывающий удельную долю отказов за гарантийный срок эксплуатации по основным системам трактора. К ним относятся отказы ΔN_1 двигателя и его систем, отказы ΔN_2 коробки перемены передач, отказы ΔN_3 гидравлической системы, отказы ΔN_4 ходовой системы, отказы ΔN_5 электрооборудования, отказы ΔN_6 системы управления и т.п. Для определенности будем учитывать отказы не ниже II группы. При общем наблюдении N тракторов в эксплуатации критерий эффективности D для конкретного случая такой:

$$D = \frac{S}{C \cdot Q} \cdot K_{\text{НАД}} = \frac{S}{\left(\sum_{i=1}^4 C_i\right) \cdot Q} \cdot \prod_{j=1}^6 \left(1 - \frac{\Delta N_j}{N}\right) \quad (8)$$

В общем случае этот критерий эффективности МТА может иметь вид:

$$D = \frac{S}{\left(\sum_{i=1}^m C_i\right) \cdot Q} \cdot \prod_{j=1}^n \left(1 - \frac{\Delta N_j}{N}\right) \quad (9)$$

где m и n могут выбираться в зависимости от приоритетных факторов, учитывающих характерные затраты (m -разновидностей) и число характерных отказов (n -разновидностей) [Годлевский, Самородов 2006].

Если T_0 – количество моточасов, которые трактор должен отработать в гарантийный срок в идеальном случае без учета отказов, то реальное время T_p работы трактора с учетом отказов до истечения гарантийного срока логично связать с надежностью:

$$T_p = T_0 \cdot \prod_{j=1}^n \left(1 - \frac{\Delta N_j}{N} \right) \quad (10)$$

Тогда еще более удобным, отражающим количество обработанных гектаров на единицу затрат, является модифицированный критерий [Годлевский, Самородов 2006]:

$$D^* = \frac{S \cdot T_p}{e_H \cdot C_1 + \sum_{i=2}^m C_i + Q \cdot (S \cdot T_p) \cdot C_{1Л}} \quad (11)$$

где $e_H \cdot C_1$ – сумма амортизационных отчислений за время T_0 ; $C_{1Л}$ – стоимость 1-го литра топлива.

Как известно [Александров, Самородов, Лебедев 2016; Александров, Самородов, Волонцевич 1997; Аврамов, Самородов 1986], квазистатические характеристики ГОМТ строятся при изменении параметра e регулирования ГОП во всем скоростном диапазоне транспортного средства при заданной, как правило, максимальной или номинальной угловой скорости ω_d коленчатого вала двигателя и заданных моментах нагрузки на передних $M_{П}$ и задних M_3 ведущих колесах. В случае прямолинейного движения колесного трактора в процессе вспашки эти моменты записываются в следующем виде:

$$M_{П} = M_3 = 0,5 \cdot m \cdot g \cdot r \quad (12)$$

где общий коэффициент сопротивления движению f является суммой коэффициента сопротивления перекачиванию f и удельного сопротивления от действия плуга:

$$f = f^* + \frac{f_{ПЛ} \cdot G_{ПЛ} + B \cdot h \cdot k \cdot \left(1 + \frac{\varepsilon_0 \cdot v(B, e)^2}{k} \right)}{m \cdot g} \quad (13)$$

Запишем уравнения (1), (3) и соотношение для мощности двигателя в виде:

$$[N - \Delta N_{ГОП}(B, e) - \Delta N_{МЕХ}(B, e)] \cdot (1 - \delta(B, e)) - [G \cdot f + P_{КР}^{мст}(B, v(B, e))] \cdot v(B, e) = 0; \quad (14)$$

$$m \cdot g \cdot (\alpha - \beta \cdot e^{-\lambda \delta}) - f_{ПЛ} \cdot G_{ПЛ}(B) - B \cdot h \cdot k \cdot \left(1 + \frac{\varepsilon_0 \cdot v(B, e)^2}{k} \right) = 0; \quad (15)$$

$$M_{д\omega_d} - N = 0. \quad (16)$$

Сконструируем на базе уравнений (14)-(16) безразмерный квадратичный функционал $\Phi(e, \delta, B)$ как функцию трех основных варьируемых параметров e, δ и B :

$$\Phi(e, \delta, B) = \left\{ 1 - \frac{m \cdot g \cdot f^* \cdot v(B, e) + \left\{ f_{\text{пл}} \cdot G_{\text{пл}} + B \cdot h \cdot k \cdot \left(1 + \frac{\varepsilon_0 \cdot v(B, e)^2}{k} \right) \right\} v(B, e)}{(M_{\text{д}} \omega_{\text{д}} - \Delta N_{\text{ГОП}}(B, e) - \Delta N_{\text{МЕХ}}(B, e))(1 - \delta(B, e))} \right\}^2 + \left\{ 1 - \frac{m \cdot g(\alpha - \beta \cdot e^{-\lambda \delta})}{f_{\text{пл}} \cdot G_{\text{пл}} + B \cdot h \cdot k \left(1 + \frac{\varepsilon_0 \cdot v(B, e)^2}{k} \right)} \right\}^2 + \left(1 - \frac{N}{M_{\text{д}} \omega_{\text{д}}} \right)^2. \quad (17)$$

Очевидно, первое, второе и третье слагаемые функционала в процессе его минимизации будут отражать тот факт, что при $\Phi(e^*, \delta^*, B^*) = 0$ одновременно для тройки оптимальных параметров e^*, δ^*, B^* тождественно выполняются равенства (14)-(16). В этом случае в процессе оптимизации легко оценить, например, в процентном отношении ошибку реального значения функционала $\Phi(e, \delta, B)$ по сравнению с его теоретическим минимумом, равным нулю. Следовательно, формально ставится и решается задача условной оптимизации $\min \Phi(e, \delta, B) = \Phi(e^*, \delta^*, B^*)$ при ограничениях:

$$\begin{aligned} -1 &\leq e \leq 1; \\ 0 &\leq \delta \leq 0.35; \\ 0 &\leq B \leq B_{\text{max}} \end{aligned} \quad (18)$$

Такая оптимизационная постановка задачи отыскания взаимно однозначного соответствия между параметрами математической модели двухпоточных ГОМТ и определением основных технико-экономических показателей ГОМТ и трактора в целом оказалась очень удобной для компьютерной реализации. Поскольку для каждой ГОМТ всегда точно известно, в каких пределах изменяется параметр регулирования ГОП $e (e \in [-1, +1])$ на рабочем диапазоне в технологическом режиме вспашки, то эта особенность была учтена при программной реализации поставленной задачи условной оптимизации. Для заданного e минимум квадратичного функционала (17) достигается путем сканирования по переменным δ и B , что оказалось значительно проще, чем использование регулярных оптимизационных процедур, например методов прямого поиска Хука-Дживса, Нелдера-Мида, Пауэлла, Розенброка или других.

Таким образом, при полной или частичной загрузке двигателя определяется полный спектр кинематических, силовых и энергетических характеристик ГОМТ, включая ГОП и механическую часть трансмиссии, которому соответствует реальная скорость вспашки $v(B, e)$, соответствующая параметру регулирования ГОМТ e^* с учетом найденного коэффициента буксования δ^* и ширины захвата плуга B^* . Находится КПД ГОП $\eta_{\text{ГОП}}$ и КПД ГОМТ $\eta_{\text{ТР}}$, эффективная крюковая нагрузка $R_{\text{КР}}$ и крюковой КДП $\eta_{\text{КР}}$, общая сила тяги по двигателю $P_{\text{Т}}$, производительность трактора S , удельный q и погектарный Q расходы топлива, критерии эффективности трактора D или D^* (при заданных глубине пахоты h и коэффициенте k). Важно при этом то, что предложенная оптимизационная технология позволяет контролировать

значение коэффициента буксования δ^* -оптимального с точки зрения технико-экономических показателей и не превышающего экологического ограничения в 15%.

Результаты исследования. В работе [Самородов, Бурлыга 2004] подробно представлена математическая модель и результаты исследования кинематических, силовых и энергетических характеристик двухпоточной ГОМТ, включая ГОП и механическую часть трансмиссии для трактора – аналога ХТЗ-17121 без учета эффекта буксования. Исходные данные для трактора ХТЗ-21021 с ГОМТ-1С, которые используются в настоящей работе в численном эксперименте: масса $m=9000$ кг; двигатель Д260, номинальная мощность

$N = 147$ кВт при максимальной угловой скорости коленчатого вала $\omega_d=220$ рад/с; задний мост, включающий главную передачу и бортовой редуктор, имеет передаточное отношение $1 : 20$; радиус ведущих колес $r = 0,803$ м; ГОП на базе объемных гидромашин ГСТ-112 рабочим объемом $111 \cdot 10^{-6}$ м³, рассчитанных на максимальную мощность 135 кВт; коэффициент сопротивления перекачиванию трактора $f=0.08$, глубина пахоты $h=0.25$ м, коэффициент удельного сопротивления плуга $k=667,1$ кг/(м·с²); $\alpha = 0,7$; $\beta = 0,708$; $\lambda = 7,4$; $K_{см} = 1$ [Самородов, Бурлыга 2004; Самородов, Бурлыга 2005]. В таблице 1 для ГОМТ-1С колесного трактора ХТЗ-21021 приведены результаты реализации представленного выше оптимизационного алгоритма.

Кроме функционала $\Phi=\Phi(e, \delta, B)$ по соотношению (17) в программную реализацию алгоритма дополнительно введена контрольная функция невязки ξ , равная второму слагаемому в (17) и отвечающая минимальной квадратичной ошибке по крюковой нагрузке для выполнения уравнений (2) и (3).

Кроме того, третье слагаемое в функционале (17) – функция невязки по мощности двигателя N в квадрате – обращается в ноль при заданной максимальной эксплуатационной мощности ДВС в 147 кВт.

В таблице 1 для ширины захвата плуга $B^* = 2$ м проиллюстрирована работа предложенной оптимизационной технологии по определению основных технико-экономических характеристик бесступенчатой трансмиссии ГОМТ-1С и трактора ХТЗ-21021 на вспашке в целом.

В первом блоке таблицы 1 для параметра регулирования $e(E)$ ГОМТ-1С функционал $\Phi=\Phi(e, \delta, B)$ достигает своего минимума 0,0012-0,0013 в столбцах при буксовании на уровне 12-13 %. При этом происходит переход невязки по крюковой нагрузке $P_{кр}$ через ноль, но для данного $E=0,52$ пока еще не обращается в ноль третья функция невязки по мощности ДВС – $N_d=145,2-145,7$ кВт, что меньше 147 кВт.

В первом блоке таблицы 1 для параметра регулирования $e(E)$ ГОМТ-1С функционал $\Phi=\Phi(e, \delta, B)$ достигает своего минимума 0,0012-0,0013 в столбцах при буксовании на уровне 12-13 %. При этом происходит переход невязки по крюковой нагрузке $P_{кр}$ через ноль, но для данного $E=0,52$ пока еще не обращается в ноль третья функция невязки по мощности ДВС – $N_d=145,2-145,7$ кВт, что меньше 147 кВт.

В третьем блоке таблицы 1 для параметра регулирования $e(E)$ ГОМТ-1С функционал $\Phi=\Phi(e, \delta, B)$ достигает своего минимума 0,0012-0,0026 в столбцах при таком же буксовании 12-13 %. При этом происходит переход невязки по крюковой нагрузке $P_{кр}$ через ноль, но для данного $E=0,56$ уже не обращается в ноль третья функция невязки по мощности ДВС – $N_d=150,0-150,5$ кВт, что больше 147 кВт.

Таблица 1 - Результаты реализации оптимизационного алгоритма

E=0,52	6%	7%	8%	9%	10%	11%	12%	13%	14%
ηгоп	0,645	0,645	0,646	0,646	0,647	0,648	0,648	0,649	0,649
ηтр	0,807	0,808	0,808	0,805	0,505	0,808	0,808	0,808	0,809
Δр	22,39	22,32	22,24	22,17	22,10	22,02	21,95	21,88	21,80
Нд	145,6	148,1	147,7	147,2	146,7	146,2	145,7	145,2	144,7
ΔQ	31,5	31,4	31,3	31,2	31,1	31,0	30,9	30,3	30,7
ΔNгоп	19,8	19,7	19,6	19,5	19,4	19,3	19,2	19,1	19,0
Vт	9,35	9,39	9,39	9,19	9,19	9,40	9,40	9,40	9,41
V	8,52	8,73	8,64	5,55	5,46	8,36	8,27	8,13	8,09
Pkr	38056	37904	37752	37600	37445	37296	37144	36991	36839
ξ	1,753	1,543	1,387	1,266	1,171	1,094	1,029	0,976	0,930
S	1,76	1,75	1,72	1,71	1,69	1,68	1,66	1,63	1,62
ηкр	0,550	0,546	0,542	0,538	0,534	0,530	0,526	0,522	0,518
q	138,00	136,47	134,95	133,43	131,90	130,35	128,86	127,34	125,82
Qга	18,54	18,67	18,80	18,94	19,08	19,23	19,33	19,53	19,68
D	6,454	6,417	6,350	6,283	6,216	6,148	6,081	6,014	5,947
D*	0,350	0,344	0,338	0,332	0,326	0,320	0,314	0,308	0,302
Φ	0,1851	0,1243	0,0782	0,0447	0,0217	0,0077	0,0013	0,0012	0,0063
E=0,54	6%	7%	8%	9%	10%	11%	12%	13%	14%
ηгоп	0,653	0,654	0,654	0,655	0,655	0,656	0,656	0,657	0,658
ηтр	0,807	0,808	0,808	0,805	0,808	0,808	0,808	0,809	0,809
Δр	22,49	22,42	22,34	22,27	22,19	22,12	22,04	21,97	21,90
Нд	151,4	150,9	150,4	149,9	149,4	148,9	148,4	147,9	147,4
ΔQ	31,8	31,7	31,6	31,5	31,4	31,3	31,2	31,0	30,9
ΔNгоп	20,1	20,0	19,9	19,8	19,7	19,6	19,5	19,4	19,3
Vт	9,51	9,52	9,52	9,52	9,52	9,53	9,53	9,53	9,54
V	8,94	8,85	8,76	8,66	8,57	8,48	8,39	8,29	8,20
Pkr	38259	36105	37951	37797	37643	37489	37334	37180	37025
ξ	1,763	1,551	1,394	1,273	1,177	1,099	1,035	0,981	0,934
S	1,79	1,77	1,75	1,73	1,71	1,69	1,68	1,66	1,64
ηкр	0,547	0,544	0,540	0,536	0,532	0,528	0,524	0,520	0,516
q	138,12	136,59	135,07	133,54	132,02	130,49	128,97	127,45	125,92
Qга	18,62	18,75	18,89	19,03	19,17	19,31	19,46	19,61	19,76
D	6,573	6,505	6,437	6,370	6,302	6,234	6,165	6,097	6,029
D*	0,353	0,347	0,341	0,335	0,329	0,323	0,317	0,311	0,305
Φ	0,1884	0,1273	0,0808	0,0468	0,0233	0,0087	0,0016	0,0008	0,0053
E=0,56	6%	7%	8%	9%	10%	11%	12%	13%	14%
ηгоп	0,661	0,662	0,652	0,663	0,663	0,664	0,664	0,665	0,665
ηтр	0,807	0,808	0,808	0,808	0,808	0,808	0,808	0,809	0,809
Δр	22,59	22,52	22,44	22,37	22,29	22,22	22,14	22,06	21,99
Нд	154,1	153,6	153,1	152,6	152,1	151,5	151,0	150,5	150,0
ΔQ	32,0	31,9	31,8	31,7	31,6	31,5	31,4	31,3	31,2
ΔNгоп	20,4	20,3	20,2	20,1	20,0	19,9	19,8	19,7	19,6
Vт	9,64	9,64	9,65	9,65	9,65	9,66	9,66	9,66	9,67
V	0,98	0,97	0,80	0,70	0,69	0,59	0,50	0,41	0,31
Pkr	38462	38306	38150	37994	37838	37631	37525	37365	37212
ξ	1,772	1,559	1,402	1,280	1,153	1,105	1,040	0,986	0,939
S	1,81	1,79	1,77	1,76	1,74	1,72	1,70	1,68	1,66
ηкр	0,545	0,541	0,537	0,533	0,529	0,526	0,522	0,518	0,514
q	138,24	136,71	135,18	133,65	132,13	130,60	129,07	127,55	126,02
Qга	18,70	18,84	18,97	19,11	19,25	19,39	19,54	19,69	19,85
D	6,663	6,594	6,525	6,456	6,387	6,318	6,249	6,180	6,111
D*	0,356	0,350	0,344	0,338	0,332	0,326	0,320	0,314	0,308
Φ	0,1923	0,1309	0,084	0,0495	0,0255	0,0103	0,0026	0,0012	0,005

Источник: разработано авторами

Во втором блоке таблицы 1 для параметра регулирования $e(E)$ ГОМТ-1С функционал $\Phi = \Phi(e^*, \delta^*, B^*)$ достигает своего минимума 0,0008-0,0016 в столбцах при буксовании на уровне 12-13 %. При этом происходит переход невязки по крюковой нагрузке $P_{кр}$ через ноль, и для данного $E=0,54$ обращается в ноль (почти в ноль) третья функция невязки по мощности ДВС – $N_d=147,9-148,4$ кВт, что отличается от заданных 147 кВт не более, чем на 0,95%. Ясно, что более мелким шагом по параметру регулирования e можно добиться более высокой точности при реализации приведенного оптимизационного алгоритма.

Таблица 2 - Взаимосвязи между буксованием (%) и параметрами МТА

	12 %	13 %	15 %	16 %	19 %	20 %
$\eta_{гоп}$	0,656	0,657	0,539	0,540	0,340	0,341
$\eta_{тр}$	0,808	0,809	0,799	0,799	0,783	0,783
Δp	22,04	21,97	24,49	24,41	27,01	26,90
N_d	148,4	147,9	148,0	147,5	147,1	146,6
ΔQ	31,2	31,0	33,8	33,7	42,2	42,0
$\Delta N_{гоп}$	19,5	19,4	21,3	21,2	24,0	23,9
V_T	9,53	9,53	8,44	8,44	7,53	7,53
V	8,39	8,29	7,17	7,09	6,09	5,99
$P_{кр}$	37334	37180	42366	42202	46312	46696
ξ	1,035	0,981	1,028	0,989	1,007	0,972
S	1,68	1,66	1,72	1,70	1,69	1,68
$\eta_{кр}$	0,524	0,520	0,539	0,534	0,537	0,530
q	128,97	127,45	125,45	123,84	118,70	116,69
$Q_{га}$	19,46	19,61	18,92	19,07	18,98	19,21
D	6,165	6,097	6,325	6,253	6,270	6,168
D^*	0,317	0,311	0,334	0,328	0,330	0,321
Φ	0,0016	0,0008	0,0012	0,0005	0,0005	0,0012
	$B=2 \text{ м}$	$E=0,54$	$B=2,4 \text{ м}$	$E=0,39$	$B=2,8 \text{ м}$	$E=0,27$

Источник: разработано авторами

Как видно из таблицы 2 каждая пара столбцов соответствует конкретному тяговому режиму вспашки и отвечает минимальному значению $\Phi = \Phi(e^*, \delta^*, B^*)$ и $\xi = \xi(e^*, \delta^*, B^*)$ для разных значений E, B и δ при N близком к 147 кВт. Таким образом предложенный алгоритм позволяет установить новые взаимосвязи крюковой нагрузки в широком диапазоне ее изменения с потерями в ГОП и ГОМТ-1С с учетом буксования колесного трактора в технологическом процессе вспашки (и любой другой операции), определить весь спектр кинематических, силовых, энергетических характеристик ГОМТ и основные технико-экономические показатели машинотракторного агрегата в целом, оптимизировать ширину захвата плуга по критерию максимального крюкового КПД $\eta_{кр}$, КПД ГОМТ $\eta_{тр}$, по максимуму значения производительности S , минимуму погектарного расхода топлива Q , по максимуму отношений D и D^* производительности трактора к его стоимости C и погектарному расходу топлива Q .

Так из таблицы 2 следует, что максимальные значения КПД ГОМТ $\eta_{тр}$, производительности S трактора, крюкового КПД $\eta_{кр}$, отношений D и D^* и минимальные значения суммарных потерь $\Delta N_{гоп}$ в ГОП и погектарного расхода топлива Q при минимуме функционалов $\Phi = \Phi(e^*, \delta^*, B^*)$ и $\xi =$

$\xi(e^*, \delta^*, B^*)$, соответствуют единственному, наиболее рациональному тяговому режиму трактора с ГОМТ-1С, при $B=2,4$ м, $e=0,39$, $V= 7,09-7,17$ км/ч, крюковой нагрузке $P_{кр}=42202$ Н и буксовании $\delta = 15-16$ %. Обратим внимание на то, что эти значения буксования ($\delta = 15\%$) являются ограничением экологического характера при обработке почвы колесными тракторами [Alexandrov, Samorodov 1992; Самородов, Лебедев, Митропан 2004].

Выводы.

1. Впервые разработана математическая модель и реализующий ее оптимизационный алгоритм, позволяющие установить новые взаимосвязи крюковой нагрузки в широком диапазоне ее изменения с потерями в ГОП и ГОМТ с учетом буксования колесного трактора, определить весь спектр кинематических, силовых, энергетических характеристик ГОМТ и основные технико-экономические показатели машинотракторного агрегата в целом, оптимизировать ширину захвата плуга по критерию максимального крюкового КПД $\eta_{кр}$, КПД ГОМТ $\eta_{тр}$, по максимуму производительности S , минимуму погектарного расхода топлива Q , по максимуму критериев эффективности D и D^* МТА с ГОМТ.

2. Разные альтернативные конструкции ГОМТ объективно могут быть сравнимы на основе введенного комплекса технико-экономических характеристик машинотракторного агрегата в процессе численного эксперимента. В результате такого сравнения еще на этапе проектирования появляется обоснованная оценка наилучшего схемного решения ГОМТ.

3. Важнейшей особенностью разработанного алгоритма является возможность в процессе численного эксперимента проводить сравнение эффективности совершенно одинаковых колесных тракторов, в составе которых работают как ступенчатые механические трансмиссии, так и бесступенчатые ГОМТ.

4. Обеспечивается возможность определения оптимального сочетания массы и мощности двигателя трактора по указанным выше критериям и экологическим ограничениям как для ступенчатых механических, так и для бесступенчатых гидрообъемно-механических трансмиссий, что важно при проектировании перспективных колесных и гусеничных тракторов.

Литература

- Александров, Е. Е., Самородов, В. Б., Лебедев, А. Т., и др. (2001). *Динамика транспортно-тяговых колесных и гусеничных машин*. Харьков: ХГАДТУ.
- Александров, Е. Е., Самородов, В. Б., Волонцевич, Д. О. (1997). *Колесные и гусеничные машины высокой проходимости. В 10-ти томах. Том 3: Бесступенчатые трансмиссии: расчет и основы конструирования*: Харьков: ХГПУ.
- Аврамов, В. П., Самородов, В. Б. (1986). *Гидрообъемные передачи в гидрообъемных трансмиссиях транспортных машин*. Учеб. пособие. Харьков: ХПИ.
- Годлевский, М. Д., Самородов, В. В. (2006). / Развитие методики по определению основных технико-экономических показателей колесного трактора с бесступенчатой трансмиссией. - *Восточно-Европейский журнал передовых технологий*, 6, 27 – 30.
- Горячкин, В. П. (1936). *Рациональная формула силы тяги плугов. Теория, конструкция и производство сельскохозяйственных машин*. Собрание сочинений., т. IV. Сельхозгиз.

- Самородов, В. Б., Бурлыга, М. Б. (2004). Результаты численного эксперимента по анализу основных параметров гидрообъемно-механической трансмиссии колесного трактора-аналога ХТЗ-17121. *Вісник НТУ «ХПІ» "Автомобіле- і тракторобудування"*, 16, 63–70.
- Самородов, В. Б., Бурлыга, М. Б. (2005). Моделирование взаимосвязей крюковой нагрузки с потерями в гидрообъемно-механической трансмиссии и буксованием колесного трактора. *Автомобильный транспорт. Сб. науч. тр., ХНАДУ*, 16, 166-170.
- Самородов, В. Б., Лебедев, А. Т., Митропан, Д. М. и др. (2004). Рациональное агрегатирование тракторов на вспашке. *Тракторы и сельскохозяйственные машин*, 11, 19-22.
- Самородов, В. Б., Островерх, А. О. (2010). Разделение потерь мощности и кпд тракторов на тяговых сельскохозяйственных технологиях. *Вісник НТУ "ХПІ" "Автомобіле- та тракторобудування"*, 1, 15-21.
- Самородов, В. Б. (2015). Харьковский трактор с бесступенчатой трансмиссией. *AgroToday-ХТЗ*, 2, 14 – 15.
- Alexandrov, Ye. Ye., Samorodov, V. B. (1992). *The ecological aspect of automatization of transport facilities transmissions*. "ENVIRO – 2000", New Delhi.
- Samorodov, V. B. (1991). *The experience of mathematical modeling and transmission projecting for transport*. – In book "TARGET 2000" 5th International Congress and Exhibition, New Delhi.
- Samorodov, V. B. (2015). Parametrical Synthesis of Hydrovolumetric-Mechanical Transmissions Aor Vehicles According to The Criterion of Maximum Efficiency. *Współpraca Europejska*, 1, 66-74.
- Samorodov, V. B., Bondarenko, A. I. (2014). Synthesis of Hydrostatic Mechanical Transmission of Wheeled Tractors for Agricultural Purposes. - *Eastern European Scientific Journal: Düsseldorf (Germany): Auris Verlag*, 6, 280 – 284.

References

- Aleksandrov, E. E., Samorodov, V. B., & Lebedev, A. T., i dr. (2001). *Dinamika transportno-tiagovykh kolesnykh i gusenichnykh mashin*. Kharkov: KhGADTU.
- Alexandrov, Ye. Ye., Samorodov, V. B. (1992). *The ecological aspect of automatization of transport facilities transmissions*. "ENVIRO – 2000", New Delhi.
- Aleksandrov, E. E., Samorodov, V. B., & Volontsevich, D. O. (1997). *Kolesnye i gusenichnye mashiny vysokoi prokhodimosti. V 10-ti tomakh. Tom 3: Besstupenchatye transmissii: raschet i osnovy konstruirovaniia*: Kharkov: KhGPU.
- Avramov, V. P., & Samorodov, V. B. (1986). *Gidroobiomnyje peredachi v gidroobiomnykh transmissiiakh transportnykh mashyn*. Ucheb. posobie. National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute".
- Godlevskii, M. D., & Samorodov, B. V. (2006). Razvitie metodiki po opredeleniiu osnovnykh tekhniko-ekonomicheskikh pokazatelei kolesnogo traktora s besstupenchatoi transmissiei. - *Vostochno-Evropeiskii zhurnal peredovykh tekhnologii*, 6, 27 – 30.
- Goriachkin, V. P. (1936). *Ratsionalnaia formula sily tiagi plugov. Teoriia, konstruktsiia i proizvodstvo selskokhoziaistvennykh mashin*. Sobranie sochinenii., t. IV. Selkhozgiz.

- Samorodov, V. B. (2015). Kharkovskij traktor s besstupenchatoi transmissiei *AgroToday-KhTZ*, 2, 14 – 15.
- Samorodov, V. B. (2015). Parametrical Synthesis of Hydrovolumetric-Mechanical Transmissions Aor Vehicles According to The Criterion of Maximum Efficiency. *Współpraca Europejska*, 1, 66-74.
- Samorodov, V. B. (1991). *The experience of mathematical modeling and transmission projecting for transport.* – In book "TARGET 2000" 5th International Congress and Exhibition, New Delhi.
- Samorodov, V. B., Bondarenko, A. I. (2014). Synthesis of Hydrostatic Mechanical Transmission of Wheeled Tractors for Agricultural Purposes. - *Eastern European Scientific Journal: Düsseldorf (Germany): Auris Verlag*, 6, 280 – 284.
- Samorodov, V. B., & Burlyga, M. B. (2005). Modelirovanie vzaimosviazej kriukovoi nagruzki s poteriami v gidroobiomno-mekhanicheskoy transmissii i buksovaniem kolesnogo traktora. *Avtomobilnyj transport. Sb. nauch. tr., KhNADU*, 16, 166-170.
- Samorodov, V. B., & Burlyga, M. B. (2004). Rezultaty chislenogo eksperimenta po analizu osnovnykh parametrov gidroobiomno-mekhanicheskoy transmissii kolesnogo traktora-analoga KhTZ-17121. *Visnik National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute", "Avtomobile- i traktorobuduvannia"*, 16, 63–70.
- Samorodov, V. B., Lebediev, A. T., & Mitropan, D. M. i dr. (2004). Ratsionalnoie agregatirovanie traktorov na vspashke. *Traktory i selskokhoziaistvennyye mashyn*, 11, 19-22.
- Samorodov, V. B., & Ostroverkh, A.O. (2010). Razdelenie poter moshchnosti i kpd traktorov na tiagovykh selskokhoziaistvennykh tekhnologiiakh. *Visnik National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute", "Avtomobile- ta traktorobuduvannia"*, 1, 15-21.

*Data przesłania artykułu do Redakcji: 18.03.2016
Data akceptacji artykułu przez Redakcję: 22.03.2016*

Бондаренко Ю.С.

Сумський державний університет,
аспірантка кафедри журналістики та філології
Суми, Україна
pretty82@yahoo.com

ТИПОЛОГІЯ АЛЬТЕРНАТИВНОЇ ПРЕСИ НІМЕЧЧИНИ

Анотація. У статті розглядається типологія альтернативної преси Німеччини в історичному розрізі – від виникнення в 70-х рр. ХХ ст. до сьогодення. Розмаїття її типів зумовлене багатьма факторами та поступальним розвитком суспільства. Альтернативна преса відрізняється від інших видів мас-медіа тим, що надає читачеві можливість вибору серед різних точок зору на ті чи інші суспільно важливі події, явища, ситуації, а також – специфікою висвітлення актуальних питань. Альтернативна преса не лише інтерпретує події та проблеми, дає їм оцінку, а й сама фактично стає учасником подій і підштовхує читача до активних дій чи, щонайменше, до формування особистісної позиції. Крім того, у статті визначені специфічні особливості альтернативних інформаційних Інтернет-джерел та встановлено їх взаємозв'язок із друкованими альтернативними періодичними виданнями.

Ключові слова: традиційна преса, альтернативна преса, типологія, класифікація, контргромадськість, періодичність преси
Формул: 0, рис.: 0, табл.: 0, бібл.: 14

Yulia Bondarenko

Sumy State University,
PhD student at Department of Journalism and Philology
Sumy, Ukraine
pretty82@yahoo.com

THE TYPOLOGY OF THE ALTERNATIVE PRESS OF GERMANY

Abstract. The typology of the alternative media of Germany in the historical context from its origin in the 70-ies of the XXth century and to the present times is under the investigation in this article.

A variety of types of alternative media in Germany is caused by many factors - historical, political, economic, cultural - and by the progressive development of society as well. Alternative media differ from other types of media in that way, that they are chosen by reader himself, what means that the interest and demand of the audience match the specifics of the topical issues. The alternative press not just interprets events and problems and gives them an assessment, but in fact it becomes a member of the events itself and encourages the reader to act, or at least to form a personal point of view.

Specific features of online alternative sources of information are introduced and their connection to alternative print periodicals is found.

Keywords: traditional press, alternative press, typology, classification, counterpublic, periodicity of press
Formulas: 0, fig.: 0, tabl.: 0, bibl.: 14

Вступ. Зародження альтернативної преси Німеччини припадає на 70-ті роки ХХ століття. Саме в цей період позапарламентська опозиція зазнає

поразки, соціалістична спілка німецьких студентів припиняє своє існування, а дрібні комуністичні угруповання перебувають в пошуках «революційних суб'єктів». Усе це сприяло перемозі соціал-демократичної партії Німеччини та підйому економіки порівняно з 50-ми роками. Відмова від традиційної «лівої» політики стала причиною появи радикальних контр-культурних проєктів. Активно починають публікувати новини-табу, тобто інформацію, від висвітлення якої відмовлялася традиційна преса [Hüttner, Leidinger, Oy 2011, с. 59]. У суспільно-політичному житті країни почали з'являтися об'єднані рухи опору (альтернативні рухи), які активно виступали, наприклад, проти використання атомної енергетики [Weichle 1987, с. 81]. Як відомо, кульмінацією альтернативного руху став TUNIX-Конгрес, що посприяв створенню першої альтернативної газети Німеччини «Die TAZ» («Ді ТАЦ») як рупора ідей певної читацької аудиторії, так званої, контргромадськості [Beuwl, Wolfgang, Brombach, Hartmut 1982, с. 63].

Актуальність дослідження та постановка завдання. Широка диференціація типологічної та тематичної палітри альтернативної преси, представленої друкованими медіа та Інтернет-виданнями, обумовлює багатогранність інформаційного простору Німеччини, що породжує певне коло проблем, які є поки що недостатньо вивченими. Саме їм і присвячена наша стаття, що зумовлює її актуальність. Зокрема важливим є дослідження факторів, тенденцій розвитку й типологічних особливостей альтернативної преси Німеччини.

У науковій літературі знаходимо небагато досліджень, присвячених висвітленню особливостей функціонування преси Німеччини. До розгляду теоретико-прикладних аспектів медіа в системі урядової комунікації Німеччини зверталася В. Буренко. Використання мовних ресурсів для створення мовної експресії в заголовках на матеріалі німецькомовної преси розглядала К. Мустафаєва. Особливості мови німецьких медіа вивчала А. Фрумкіна. Економічна проблематика на сторінках преси ФРН розкрита в наукових розвідках В. Мальцевої. А от проблема вивчення типології альтернативної преси Німеччини є новою в українській комунікативістиці й потребує ґрунтовного вивчення.

Мета статті полягає у визначенні проблем еволюції та трансформації типів альтернативної преси Німеччини, з'ясуванні факторів, що вплинули на них, причому з урахуванням історичної перспективи, політичних, економічних та культурних реалій.

Об'єкт дослідження – альтернативна преса Німеччини як якісно новий сегмент ЗМІ.

Предмет – типологія альтернативної преси Німеччини, особливості її формування та розвитку.

Методи дослідження: порівняльно-історичний, описовий.

Результати дослідження. В українській комунікативістиці найбільш поширеною є типологічна класифікація сучасної преси, запропонована В. Московцевою [Московцева 2002, с. 44]. Дослідниця називає за методом відображення дійсності інформаційні, аналітичні, художньо-публіцистичні жанри; за функціональним призначенням – політичні, суспільно-політичні, наукові та науково-просвітницькі, розважальні, спеціальні видання. А останні, тобто спеціальні, поділяє на підгрупи: жіночі та чоловічі, ділові, галузеві та професійні, етнічні; релігійні, рекламні тощо. За віком читачів В. Московцева виділяє дитячі, молодіжні, для осіб зрілого віку та літніх людей, сімейні; за територією розповсюдження – транснаціональні, центральні або

всеукраїнські, регіональні (обласні, міські, районні, зональні, локальні або багатотиражні). За періодичністю дослідниця називає ранкові та вечірні, щоденні, щотижневі, щомісячні та видання, які виходять зі спеціальної нагоди. А за редакційно-видавничою концепцією виокремлює урядові або регіональні урядові, незалежні, в яких засновником виступає редакційний колектив, партійні та громадських організацій, корпоративні, що видаються пресовими групами або фірмами та підприємствами.

Преса Німеччини, як уже зазначалося, поділяється на традиційну та альтернативну. Типологія традиційної німецької преси має дещо схожу на українську класифікаційну систему [Weichler 1987, с. 40]. За періодичністю виходу вони поділяються на щотижневі, щомісячні й такі, що виходять двічі на місяць, 3–5 разів на рік, піврічники. За видом розповсюдження виділяються абонементні та видання, що поширюються вроздріб і на вулицях. За територією розповсюдження – локальні, регіональні, надрегіональні. За тематикою – економічні, природничі, антифашистські, антимілітаристські, соціальні, музичні та культурні, правові, феміністичні, гендерні, історичні, освітні, політичні, наукові, спеціальні видання для молоді та дітей. За гендерним принципом та віком читацької аудиторії – чоловічі, жіночі, дитячі, молодіжні, для літніх та людей зрілого віку, сімейні.

Типологічна характеристика альтернативної преси Німеччини є дещо вужчою за традиційну [Gillmor 2006, с. 141]. За деякими підходами типологія традиційної та альтернативної преси співпадає – наприклад, за періодичністю та територією розповсюдження. Однак спостерігається й розбіжність – наприклад, за читацькою аудиторією. Для альтернативної преси найбільш затребуваною аудиторією стала контр-громадськість (Gegenöffentlichkeit). Варто наголосити, що існує альтернативна преса і для представників субкультур (гомосексуалістів, безробітних, феміністок, антирасистів, безхатченків), а також для тих, хто підтримував різні соціальні, альтернативні, студентські рухи. Таким чином, альтернативні медіа утворюють «важливий об'єднуючий елемент альтернативної громадськості» [Weichler 1987, с. 140].

Розлогу класифікацію типів альтернативної преси за концепцією редакційної політики та особливостей функціонування запропонували Б. Хюттнер та К. Нітц [Hooffacker 2009, с. 37]. До альтернативної преси віднесли саме газети, журнали та листівки з чітко визначеним тиражем. Серед альтернативних газет та журналів дослідники виокремили газети ініціатив, щоденні газети й газети та журнали висвітлення думок, газети й журнали членів асоціацій, партійні газети; серед листівок – народні та сценічні; серед журналів – міські ілюстровані, професійні (фахові) та наукові журнали.

Розглянемо найбільш поширені.

Газети ініціативи насамперед покликані сприяти об'єднанню ініціативних громадян, носять характер форуму, де домінує дилетантська журналістика або, як її ще називають, «журналістика вільного часу». На обговорення виносяться передусім проблеми вузької спеціалізації. Періодичність виходу є нерегулярною, а наклад – невеликий. На думку О. Ярена, «газетами ініціатив можна вважати ті місцеві газети, що видаються місцевою громадською ініціативною групою, мають спільні інтереси (наприклад, виступають проти побудови нової магістралі) із метою активізувати увагу громадян та закликати їх до заходів протесту» [Jarren 1981, с. 97]. Вони видаються, редагуються й фінансуються ініціативними

групами та адресовані вузькому колу політично-соціальних активних читачів певної території розповсюдження. В основі роботи редакційного колективу на першому плані знаходиться не стільки професіоналізм журналістів, скільки актуальна проблема. Такі газети виходять не регулярно, а за необхідністю. Оскільки вони є невід'ємною складовою політичної боротьби, їх вихід коригується певними політичними подіями. Тематика газет ініціативних груп торкається сфери життя та праці, оздоровлення, соціальних проблем, а саме тих аспектів, яких зазвичай не розглядає традиційна місцева преса, приховала або не віднесла до актуальних [Jenkins 2006, с. 223]. Як правило, у газетах ініціативних груп висвітлюються недовготривалі проблеми чи проекти.

Класичним прикладом альтернативної щоденної газети Німеччини є «Die TAZ» («Ді ТАЦ»). Видається з квітня 1979 р. в Берліні і є лідером серед надрегіональних альтернативних газет. Варто наголосити, що названа газета має характерну для традиційної преси структуру [Flieger 1992, с. 122]. Її зв'язок із щоденною надрегіональною альтернативною пресою – наприклад, із газетами «Junge Welt» («Юнге Вельт») (Берлін) і «Neues Deutschland» (ND) («Ноес Дойчланд») (Берлін) – існує вже понад 50 років. Вони вважалися головними носіями альтернативної інформації в НДР, до нинішнього часу їх структура та оформлення витримані у загальнонаціональних традиціях. Кількість читачів ND, наприклад, становить більше, ніж три чверті населення всіх федеральних земель Німеччини.

Газети й журнали висвітлення думок – короткотривалі видання з конкретно політичною належністю, але з різною періодичністю виходу. Це вочевидь ліво-радикальна преса. Серед ранніх (за часом) – надрегіональні щомісячні газети «Analyse und Kritik» («Аналюзе унд критик») (Гамбург), «Sozialistische Zeitung – SoZ» («Зоціалістіше Цайтунг – СоЦ») (Кельн) та газети, що виходили двічі на місяць: «Das Blättchen» («Дас Блетхен») (Берлін) або «Ossietzky» («Оссіцкій») (ГанOVER). Серез заснованих у наш час – щотижнева газета «der Freitag» («дер Фрайтаг») (Берлін) і газета «Arranca!» («Арранка») (Берлін), яка виходить із 1993 року з періодичністю тричі на рік, а ще журнали – «Phase 2» («Фазе 2») (з 2001 року, Лейпціг) та «Marx 21» («Маркс 21») (з 2007 року, Берлін), які виходять чотири рази на рік.

Газети й журнали членів асоціацій видаються неурядовими організаціями, фінансуються і контролюються ними. Реципієнтами є і фахівці, і широка громадськість. Здебільшого в назву таких періодичних видань входять поняття «третього світу», навколишнього середовища, сільського господарства й культури. Зокрема це надрегіональні журнали, які виходять двічі на місяць: «bioland» («біолянд») (Майнц), «Bionachrichten» («Біонахріхтен») (Пассау) та один раз на півроку «KultuRRevolution» («Культурреволюцьон») (Ессен).

Партійні газети видаються та контролюються партіями, представленими в Бундестазі. Це надрегіональні щомісячні журнали «Blätter für deutsche und internationale Politik» («Блеттер фюр дойче унд нацонале Політік») (Берлін) та «Mitteilungen der Kommunistischen Plattform der Partei DIE LINKE» («Міттайлюнген дер Коммуністішен Платформ дер Партай ДІ ЛІНКЕ») (Берлін).

Одним із найпоширеніших типів альтернативної преси Німеччини є народні листівки. Їх тематика ширша від газет ініціатив, вони мають більшу територію розповсюдження й орієнтовані на різну аудиторію. Як правило,

видаються автономними редакційними колективами, видавництва яких здебільшого розташовані в університетських містах. Класичним прикладом народних листівок є «Kölner Volksblatt» («Кельнер Фольксблатт»), «Ruhr-Volksblatt» («Рур-Фольксблатт») (Оберхаузен), «Klenks» («Кленкс») (Аахен), «Dortmunder Volksblatt» («Дортмундер Фольксблатт»), «Wat töppt» («Ват тепт») (Вуперталь). Назви більшості з них вказують на мету видання. Наприклад, «Bürgerinitiativen informiert» («Бюргер ініціативен інформірт»), «Zeitung für Initiativgruppen» («Цайтунг фюр ініціатівгрупен»). Народні листівки називають також «пресою рухів, пресою реакції мас» [Büteführ 1995, с. 28]. Їх основна мета – доступно інформувати про локальні політичні процеси та події. Редактор «Kölner Volksblatt» («Кельнер Фольксблатт») у 1977 році зазначає: «Першочерговим завданням нашої листівки є донесення до людей того, що насправді відбувається в місті. Ми з'ясували, що існує безліч речей, які повністю приховуються від мас. За допомогою нашої листівки ми зробили ці приховані факти й події транспарентними, на що отримали безліч реакцій від читачів, які навіть не підозрювали про ці події. Нам вдалося підібрати прості приклади, зрозумілі кожному читачеві» [Jarren 1981, с. 71]. Фактично такі слова характеризують діяльність усіх редакційних колективів, які видають альтернативні листівки. Їх кількість ніхто не фіксує. Звернімо увагу, у 1981 році, за словами К. Вайхлера, їх нараховували 100 видань, водночас О. Ярен називає 65–180 [Jarren 1981, с. 72].

Сценічні листівки розраховані на студентів та представників різних субкультур. Яскравими зразками таких видань можна вважати «Pflasterstrand» («Пфластерштранд») (Франкфурт, 1976–1990) і «Blatt» («Блатт») (Мюнхен, 1973–1984), «Info-BUG» («Інфо-БАГ»), «Radikal» («Радікаль») (Берлін), «Große Freiheit» («Гроссе Фрайхайт») (Гамбург) – рупор партії Лівих. Контент сценічних листівок нагадує дискусію, спрямовану на ту читацьку аудиторію – «сцену», яка відчувається «чужою» в традиційному суспільстві, а саме на прихильників стихійних виступів лівих екстремістів [Flieger 1992, с. 128]. Основна мета таких листівок – об'єднати проекти Лівих і стати трибуною їх альтернативних ідей. У центрі сценічної листівки – не просто новина, а її суб'єктивне бачення та тлумачення, особиста політична оцінка, яка призводить до дискусії. Тематика цих дебатів різна. «Держава – насилля – протидія, супротив – це три ключові елементи тематики сценічних листівок» [Jarren 1981, с. 72]. Основні тематичні блоки, презентовані в сценічних листівках, стосуються проблем держави, поліції, репресії. Варто наголосити, що теми культури та мистецтва залишаються поза увагою таких альтернативних медіа. Варто зазначити, що в 1982 році нараховувалось до 10 000 читачів сценічних листівок.

Міські ілюстровані журнали орієнтовані на аудиторію великих міст. Мають професійне редакційне оформлення, основна їх мета – вивести великі видавництва на місцевий ринок преси за рахунок постійного збільшення тиражу видань. Класичним прикладом такого журналу є надрегіональний журнал «Zitty» («Цітті»), заснований в Берліні ще 1977 року, відтак функціонує вже майже сорок років.

Витоки німецьких професійних (фахових) журналів сягають кінця 70-х – початку 80-х років ХХ ст. Вони висвітлюють замовчувані альтернативні проблеми, тобто визначають перспективи розвитку різних сфер професійної діяльності [Stamm 1988, с. 96]. Попри те, що в Німеччині існує низка незалежних видань, інколи професійні видання є результатом спільної діяльності декількох видавництв. Прикладами таких є надрегіональні

журнали: «CLIO» («КЛІО») (Берлін), присвячений здоров'ю жінок, виходить раз на півроку; «Contraste» («Контрасте») (Хайдельберг), має економічну тематику, щомісячний; журнал «Dr. Med. Mabuse» («Др. Мед. Мабузе») (Франкфурт), присвячений медичній тематиці, виходить двічі на місяць; «Express» («Експрес») (Франкфурт), торкається проблем профспілкових організацій, щомісячний; «Forum Recht» («Форум Рехт») (Мюнстер), присвячений юридичній тематиці, виходить чотири рази на рік

Наукові журнали видаються з ініціативи лівоорієнтованого видавництва. З 1968 року прикладами є такі надрегіональні журнали: «Das Argument» («Дас Аргумент») (Карлсруе), з філософських та соціальних наук, виходить двічі на місяць; «Forum Wissenschaft» («Форум Віссеншафт») (Бонн) і «Kritische Justiz» («Крітіше юстиц») (Баден-Баден), наукова тематика, виходять чотири рази на рік; «Jahrbuch für Forschungen zur Geschichte der Arbeiterbewegung» («Ярбух фюр Форшунген цур Гешіхте дер Арбайтербеvegун») (Берлін), торкається історичних аспектів, виходить три рази на рік.

На початку 80-х років ХХ ст. робоча група AGAP, фіксує такі типи альтернативної преси Німеччини: газети у сфері довкілля, фахові газети, жіночі газети, молодіжні газети, газети про культуру та літературу, газети маргінальних груп, газети гомосексуалістів, газети самопомочі, міські газети й журнали [Oy 2001, с. 201]. Названі типи не завершують типологічну характеристику німецької альтернативної преси.

Надалі спостерігається динамічне зростання переліку типів альтернативних видань. У 1983 році додаються такі: газети проти війни, про охорону навколишнього середовища, екстремістські газети, ліво-ліберальні газети, журнали з виховання, освіти й соціальної педагогіки, журнали з літератури, мистецтва, музики та інші [Arbeitsgruppe Alternativpresse: Riesengroßes Verzeichnis aller Alternativzeitungen, с. 47–53].

У 90-х роках технічний прогрес, соціальні та культурні й політично-економічні рухи формують нові норми, цінності та інтереси, що підштовхнуло альтернативну пресу до розширення тематики та розвитку нового формату. Відтак із кінця 90-х років починають функціонувати нові типи альтернативних медіа, розвиток яких стимулюють цифрові медіа-технології: діалог комп'ютера з користувачем, право на вільне використання інформації та її поширення. З'являються альтернативні інформаційні джерела, альтернативні служби новин, інтернет-платформи публікацій та обговорень.

Як відомо, альтернативні інформаційні джерела – це медіа, які збирають і представляють незалежну інформацію у вільний доступ, довгостроково її зберігають (наприклад, незалежна онлайн-енциклопедія Вікіпедія (Wikipedia)).

Альтернативні служби новин – це медіа, які спільно збирають, готують та надають у вільний доступ незалежну інформацію за короткі проміжки часу (наприклад інформаційні- та пресагенції Вікін'юз або Вікілікс (Wikinews, Wikileaks)).

Інтернет-платформи публікацій та обговорень – це медіа, які слугують для публікації контраверсійної інформації, а також є основою для проведення обговорення та активності в мережі (наприклад, Індімедіа чи Мейлінглістен, Неттайм (Indymedia, Mailinglisten, Nettime)).

Проте необхідно підкреслити, що нові технології донині нічого не змінили в базових економічних аспектах, а останні дають можливість існуючим медіа-концернам утримувати свої лідируючі позиції на ринку. З

точки зору уваги аудиторії, електронні альтернативні медіа до сьогодення не приносять нічого, окрім так званої «ніші життя» [Hüttner, Leidinger, Oy 2011, с. 41].

Зрозуміло, що Інтернет зменшує роль друкованих медіа. Тож основним завданням друкованих альтернативних медіа є оновлення в аспекті висвітлення реальних подій. На думку Б. Хюттнера, вони «повинні виступати в якості благонадійного контролера, достовірного селектора інформації та ініціатора дискусії» [Hüttner, Leidinger, Oy 2011, с. 73]. З початком XXI ст. Інтернет нерідко відносять до технології, що звільняє користувачів від так званого «пасивного реципієнтства» та надає можливість наповнювати медіа бажаним змістом. Завдяки мережі споживачі перемістилися з периферії в безпосередній центр медіа-ландшафту [Weichler, Kurt 1987, с. 146], знову здобули контроль над висвітленням подій, чого й добивалися завжди друковані альтернативні медіа. На початку XXI ст. вони існують паралельно з Інтернет-ресурсами й невпинно розвиваються.

Висновки. Таким чином, розмаїття типів альтернативної преси Німеччини зумовлене багатьма факторами – історичними, політичними, економічними, культурними – та поступальним розвитком суспільства. Альтернативна преса відрізняється від інших видів мас-медіа тим, що надає читачеві можливість вибору серед різних точок зору на ті чи інші суспільно важливі події, явища, ситуації, а також – специфікою висвітлення актуальних питань. Альтернативна преса не лише інтерпретує події та проблеми, дає їм оцінку, а й сама фактично стає учасником подій і підштовхує читача до активних дій чи, щонайменше, до формування особистісної позиції. Отже, альтернативні медіа мають значний вплив на німецьке суспільство й водночас розвиваються разом із ним. Тож констатуємо, що з початком ери електронних медіа, які знаходяться у вільному доступі, друковані видання не лише не зникають, а й розвиваються у новому альтернативному веб-форматі.

Література

- Arbeitsgruppe Alternativpresse (AgAp): Riesengroßes Verzeichnis aller Alternativzeitungen.* – Bonn: 1981, 1982, 1983, AGAP/ID, 1980. – S. 78.
- Beywl, Wolfgang, Brombach, Hartmut. (1982). Kritische Anmerkungen zur Theorie der Alternativpresse, in: Publizistik. Vierteljahreshefte für Kommunikationsforschung. – Hamburg, 4, s. 570.
- Büteführ, Nadja. (1995). *Zwischen Anspruch und Kommerz: Lokale Alternativpresse 1970 – 1993. Systematische Herleitung und empirische Überprüfung.* – Münster/New York, s. 553.
- Eurich, Claus. (1980). *Kommunikative Partizipation und partizipative Kommunikationsforschung.* – Frankfurt a.M, s. 420.
- Flieger, Wolfgang (1992). *Die taz. Vom Alternativblatt zur linken Tageszeitung.* – München, s. 338.
- Gillmor, Dan (2006). *We the media. Grassroots journalism by the people, for the people.* – Sebastopol, CA: O`Reilly Media, s. 283.
- Hooffacker, G. (2009). «Bürgermedien. Neue Medien. Medienalternativen. 10 Jahre Alternativer Medienpreis». – München: Verl. Hooffacker G, s. 156.
- Hüttner, Bernd/Leidinger, Christiane/ Oy (Hrsg.), Gottfried. (2011). *Printmedien, Freie Radios, Archive&Verlage in der BRD, Österreich und der Schweiz.* – Neu-Ulm, s. 279.
- Jarren, Otfried. (1981). *Zum Verhältnis von Fachinformation und Massenkommunikation bei der inhaltlichen Ausgestaltung von 'Neuen*

- Medien'*. – Berlin: Kabelkommunikation, s. 121.
- Jenkins, Henry (2006). *Convergence culture*. – New York/London: New York University Press, s. 308.
- Oy, Gottfried. (2001). *Die Gemeinschaft der Lüge. Medien- und Öffentlichkeitskritik sozialer Bewegungen in der Bundesrepublik*. – Münster, s. 292.
- Stamm, Karl-Heinz. (1988). *Alternative Öffentlichkeit. Die Erfahrungsproduktion neuer sozialer Bewegungen*. – Frankfurt am Main, New York, s. 302.
- Weichler, Kurt. (1987). *Die anderen Medien. Theorie und Praxis alternativer Kommunikation*. – Berlin, s. 601.
- Московцева, В. В. (2002). *Типологія друкованих засобів масової інформації : навч.-метод. посіб. із дисц. спец. «Газетна журналістика» / В. В. Московцева*. – Запоріжжя : ЗДУ, 44 с.

References

- Arbeitsgruppe Alternativpresse (AgAp): Riesengroßes Verzeichnis aller Alternativzeitungen*. – Bonn: 1981, 1982, 1983, AGAP/ID, 1980. – S. 78.
- Beywl, Wolfgang, Brombach, Hartmut. (1982). Kritische Anmerkungen zur Theorie der Alternativpresse, in: *Publizistik. Vierteljahreshefte für Kommunikationsforschung*. – Hamburg, 4, s. 570.
- Büteführ, Nadja. (1995). *Zwischen Anspruch und Kommerz: Lokale Alternativpresse 1970 – 1993. Systematische Herleitung und empirische Überprüfung*. – Münster/New York, s. 553.
- Eurich, Claus. (1980). *Kommunikative Partizipation und partizipative Kommunikationsforschung*. – Frankfurt a.M, s. 420.
- Flieger, Wolfgang (1992). *Die taz. Vom Alternativblatt zur linken Tageszeitung*. – München, s. 338.
- Gillmor Dan (2006). *We the media. Grassroots journalism by the people, for the people*. – Sebastopol, CA: O`Reilly Media, s. 283.
- Hooffacker, G. (2009). «Bürgermedien. Neue Medien. Medienalternativen. 10 Jahre Alternativer Medienpreis». – München: Verl. Hooffacker G, s. 156.
- Hüttner, Bernd/Leidinger, Christiane/ Oy (Hrsg.), Gottfried. (2011). *Printmedien, Freie Radios, Archive&Verlage in der BRD, Österreich und der Schweiz*. – Neu-Ulm, s. 279.
- Jarren, Otfried. (1981). *Zum Verhältnis von Fachinformation und Massenkommunikation bei der inhaltlichen Ausgestaltung von 'Neuen Medien'*. – Berlin: Kabelkommunikation, s. 121.
- Jenkins, Henry (2006). *Convergence culture*. – New York/London: New York University Press, s. 308.
- Moskovzeva, V. V. (2002). *Typologia drukovanyh zasobiv masovoi informazii: navch.-metod. posib. iz dysz. spez. «gazetna zhurnalistyka» / V.V. Moskovzeva* – Zaporizhzhya: ZDU, 44 s.
- Oy, Gottfried. (2001). *Die Gemeinschaft der Lüge. Medien- und Öffentlichkeitskritik sozialer Bewegungen in der Bundesrepublik*. – Münster, s. 292.
- Stamm, Karl-Heinz. (1988). *Alternative Öffentlichkeit. Die Erfahrungsproduktion neuer sozialer Bewegungen*. – Frankfurt am Main, New York, s. 302.
- Weichler, Kurt. (1987). *Die anderen Medien. Theorie und Praxis alternativer Kommunikation*. – Berlin, s. 601.

*Data przesłania artykułu do Redakcji: 29.02.2016
Data akceptacji artykułu przez Redakcję: 01.03.2016*

Олійник Ю.І.

Національний Інститут стратегічних досліджень,
відділ проблем зовнішньої політики та міжнародної безпеки,
аспірант
Київ, Україна
yuraoliynyk@ukr.net

СПЕЦИФІКА МОДЕРНІЗАЦІЇ В АФРИЦІ

Анотація. Стаття розглядає особливості модернізації в країнах Тропічної та Південної Африки, їх своєрідність та залежність від історичних, соціокультурних умов. Дослідження виявляє залежність між типом колонізації та державним досвідом в минулому та шляхами модернізації. Робиться прогноз ймовірних інтеграційних та дезинтеграційних процесів у суспільстві.

Ключові слова: модернізація, колоніалізм, трайбалізм, креолізація, ідентичність, сепаратизм, етнічність
Формул: 0, рис.: 0, табл.: 0, бібл.: 19

Yuriy Oliynyk

The National Institute for Strategic Studies,
Department of Foreign Policy and International Security,
PhD student
Kyiv, Ukraine
yuraoliynyk@ukr.net

THE SPECIFICITY OF MODERNIZATION IN AFRICA

Abstract. In the paper it is developed new vision on the ways of modernization and it's central problem - national building. It is very difficult problem without normal solution, which influences for stability and economical progress. The author considers the features of the modernization in the region of Tropical and South Africa, their originality and dependence from historical, social and cultural conditions. The article reveals the parallels between postcolonial processes in other regions (especially Latin America). Study finds some correlations between the type of colonization and state experience in the past and the ways of modernization. In conclusion we could predict the tendency of social changes in the region, firstly depended from ethnical and religious diversity.

Keywords: modernization, colonization, tribalism, creols, identity, ethnicity, creolization, separatism
Formulas: 0, fig.: 0, tabl.: 0, bibl.: 19

Вступ. В регіоні Південної та Тропічної Африки зберігаються найбільш архаїчні соціальні відносини, і модерний перехід (зміна суспільства в умовах індустріалізації та розкладу традиційного укладу) лише проходить перші стадії трансформації. Ми можемо трактувати явище як процес формування модерних націй – соціокультурних спільнот індустріальної доби, що тяжіють до політичного самовизначення. Тенденції свідчать про його наростання та велику ймовірність радикального переформатування територіально-політичної конфігурації регіону.

Аналіз досліджень та постановка завдання. Проблеми модернізації та етнічності розглядалися у загальносвітовому контексті такими дослідниками як Дж. Армстронг [Armstrong 1982], Г.Конн [Kohn 1962], Г. Сетон-Ватсон [Seton-Watson 1977], А. Епштейн [Epstein 1978].

На суто регіональних особливостях концентруються місцеві дослідники - як К. Олайоде [Olayode 2010], Б. Еямба [Eyamba 1976], А. Мбембе [Mbembe 1992], В. Мудімбе [Mudimbe 1988], Д. Масоло [Masolo 1994].

Розглядаючи африканську історію, від самого початку контакту з новітньою цивілізацією Заходу вбачається поєднання як конструктивних, так і негативних елементів. Низка дослідників саме з європейською работоргівлею пов'язують занепад держав Центральної Африки, особливо в басейні Конго та на Гвінейському узбережжі. З іншого боку, діяльність голландських колоністів на території Південноафриканської республіки стала викликом, який стимулював прогрес місцевих народів – як економіко-технічний, так і суспільно-політичний (посилення “чіфдомів” – вождівств та їхніх союзів, найкращий приклад чого – держава Зулу за правління Чаки у 19 ст.). Колоніальний період сприяв насадженню більш розвинутих економічних відносин, що потребували розвитку інфраструктури та налагодження контактів між сусідськими громадами. Таким чином, зароджується або посилюється (в місцях з давньою державотворчою традицією) етнічна ідентичність, спільна для багатьох сільських громад одного регіону.

Більшість західних дослідників розглядають ці процеси як прояв модернізації, зокрема Г. Конн, Е. Сміт [Smith 1983]. В більшості моделей Модерн так чи інакше включає демократію в політичній системі та вільний ринок в економічній (див. А. Епштейна). Однак декілька десятиліть ліберально-соціалістичної моделі у Європі (що ґрунтується на парадигмі прогресу, свободи особистості та справедливого розподілу економічних благ), не дають підстави говорити про її універсальність, з огляду на відмінний характер модернізації в багатьох регіонах світу.

Метою роботи є аналіз моделей формування модерних націй в субсахарській Африці та порівняльна оцінка їхніх перспектив у порівнянні з досвідом Латинської Америки

Результати дослідження. Варто порівняти африканські моделі з іншими постколоніальними регіонами. Особливий шлях модернізації пройшли і суспільства в Латинській Америці. Для них характерна перманентна політична нестабільність, спалахи класових конфліктів та селянських воєн. Проте кордони держав мінімально переключувались, а сепаратистські рухи користуються підтримкою в небагатьох районах (Юкатан, гірські райони), де селянське населення зі збереженою ідентичністю доколумбових етносів домінує, будучи економічно досить автономізованим. Ідентифікація етносів у більш розвинутих і змішаних регіонах залишається на побутово-культурному рівні, будучи інтегрованою до політичної нації.

За низкою досліджень (зокрема Е. Сміта), мультирасові держави з великими відсотком доколумбових етносів та регіональною різноманітністю (на зразок Бразилії чи Мексики) схильні до дезінтеграції у довгостроковій перспективі. Однак її ознак не спостерігається протягом 200 років незалежності, що вказує на успішність проектів політичних націй, оскільки протягом тривалого часу відсутні ознаки масштабного розпаду. Африка – регіон, де ідентифікація за ознакою громадянської приналежності не спрацьовує, і окремі етноси тяжіють до створення гомогенних державних

утворень [Smith 1983]. Слід визначити відмінність цих двох моделей – латиноамериканської (стабільної політичної нації) та африканської (тяжіння до розпаду на етнічні компоненти).

По-перше, африканські соціуми зіткнулись з класичним модерном кін. 19 – поч. 20 ст., тоді як латиноамериканські формувались у складі Іспанської та Португальської держав, що поєднували ознаки ранньої модернізації зі збереженням феодальних суспільних відносин, які проектувались на завойовані території. Місцеві еліти інтегрувались у іспанську аристократію, а більшість населення кваліфікувалась як залежні селяни-пеони, що входили у квазіфеодальні відносини як з колоніальною адміністрацією, так і великими землевласниками [Cole 1985]. Ці засади залишаються впливовим фактором внутрішньомультираї політики і дотепер – попри низку успішних революцій, латифундисти зберігають значний вплив на суспільне життя (на противагу іншим суспільствам “вторинної модернізації” – Росії та Китаю, країнам колишнього соціалістичного блоку). В основному новопосталі держави наслідували провінційний поділ частин колишніх віце-королівств, об’єднаних на основі як політичної, так і господарсько-торгівельної спільності. Таким чином, для формування політичної нації важливу роль грає поки невизначений фактор – тривале співіснування у одній політико-адміністративній системі, єдність при слабо модернізованому устрою, або поєднання згаданих факторів у певній пропорції.

Останнього не було в Африці. До колонізації архаїчні держави були винятками на фоні додержавних соціумів, концентруючись на території Великого Судану. Але навіть вони не стали окремими провінціями в межах європейських імперій. Увійшовши до складу більших територіально-адміністративних утворень, вони не стали ядром модерних ідентичностей, а місцем найбільших сепараційних рухів (або столичним регіоном, що управляє периферійними районами). У першому випадку особливо зростає автономізм у випадку поєднання з економічними факторами. Характерні приклади – індустрийний район на півдні ДР Конго, нафтоносні землі Дельти Нігеру та Біафри в Нігерії [Olayode], Ква-зулу в Південноафриканській республіці [Mathieson 1998]. У ряді з них спільна етнічна ідентичність проявляється через історичну спадщину з ранньодержавними утвореннями та лініями племінних вождів, що дотичні до останніх. В інших випадках державність існувала в надто давніх, легендарних періодах. Однак економічна самодостатність стає приводом для реанімації історичної спадщини. Інші регіони відіграють роль вторинної автономізації, під час наростання внутрішніх конфліктів (зумовлених активністю першої хвилі автономізації) запозичуючи ідеологію відцентрових тенденцій [Asiwaju 1985].

Навідміну від латиноамериканських суспільств, в Африці не існує гомогенних типів соціальної ієрархії та відповідних класових конфліктів, і рівень усвідомлення своїх інтересів обмежується окремими районами та не поширюється на групи іншого етнокультурного походження. Соціалістичні експерименти були викликані досить своєрідним копіюванням зовнішнього досвіду та грою на геополітичних протиріччях Заходу і СРСР, а не визріванням внутрішньополітичних факторів. Характерний приклад – побудова “уджамаа” – африканського соціалізму в Танзанії за режиму Джуліуса Ньерере. Ця ідеологія характерна оперттям на традиційні сімейно-громадські уявлення та ідеалістичні засновки пріоритету морального над матеріальним [Ibhawoh, Dibua 2003]. Навіть у державах з найдовшою прорадянською орієнтацією успішні в середньостроковій перспективі

експерименти переглядалися. Винятки викликані напруженням між колоніальними елітами та місцевими народами (боротьба з європейськими фермерами у Зімбабве) і виливаються в окремі акти боротьби за матеріальні ресурси.

З іншого боку, території найбільшого розвитку марксистських експериментів – Ангола та Мозамбік – унікальні в регіоні області “довгої” колонізації з 16 ст., що наслідувала архаїчну державність (принаймні на узбережжі). Інший приклад – порівняльний результат марксистських експериментів у Ефіопії з її традиційної державністю, яка залишилась стабільною попри економічну та гуманітарну катастрофу, та Сомалі, яке в результаті Огаденської війни з Ефіопією набуло ознак так званої “failed state” (зовнішня війна переросла у внутрішній конфлікт президента Сомалі проти опозиційних кланів хавія, маджертайн (з групи дарод) та ісаак).

Таким чином, слід детальніше проаналізувати етнополітичні відносини в Анголі та Мозамбіку, та виявити суттєві фактори, що можуть вирізняти їх. По-перше, областю довгострокової колонізації (починаючи з 16 ст.) було узбережжя цих країн, насамперед арабські торгівельні факторії на узбережжі Індійського океану та ранньодержавні утворення Анголи та Конго на узбережжі Атлантики. Внутрішні регіони, що тривалий час експортували рабів [Lovejoy 2012], освоювались досить пізно, починаючи з 1880-х, корелюючи хронологічно з активністю інших європейських метрополій. Найбільш розвинуті приморські райони, центри торгово-економічного життя, вирізнялись на фоні регіону глибокою вкоріненістю в домодерну державність (особливо у випадку арабських міст-держав на території Мозамбіку). Водночас ці райони виступали в ролі ретрансляторів основних політичних ідей та осередком розвитку національної інтелігенції, структуруючи зони вторинної колонізації.

У Мозамбіку найбільш чисельний етнос – макуа-ломе з півночі країни, складає більше 50 % (носії мови – 41 % населення країни, решта португаломовні). Південь держави заселяють тсонга (25%, з них мовців – 19%), малаві (13 %, 10 % мовців). На північному сході – маконде, яо та дрібніші групи. На центральному заході – шона (6%, мову знають 8 % з близькими племенами). Вкидається в очі, що низка прикордонних етносів проживає в сусідніх державах – шона домінують в Зімбабве; малаві , тсонга та інші етноси з долини Замбезі переважають в Малаві. Більшість тсонга проживають в ПАР (також прикордоння Свaziленду, Зімбабве). По суті, макуа мають виступати державотворчим етносом – однак португальська залишається єдиною офіційною мовою, очевидно заради запобігання лінгвістичної конфліктності.

Провідні етноси, що населяють Анголу – овімбунду (37 % населення країни), мбунду (25 %), ньанека, лучазі, лозі (на межі з Замбією та Намібією), чокве, лунда. Ці етноси, окрім проживання на компактній території та достатній гомогеності своїх областей, напряду походять від населення доколоніальних протодержав, історична пам’ять про що відновлюється. Наприклад, мбунду проживали в державі Ндонго (від династії якої - Ангола – походить назва країни), а споріднені народи лунда та чокве брали участь у політичному утворенні Лунда.

Національний Фронт Визволення Анголи (ФНЛА) – рух, від якого у 1966 відколотась УНІТА (створена вихідцями з етносу овімбунду), утворювався спершу як об’єднання народу баконго (13 % населення країни), що проживає у провінції Віже на півночі країни, тоді як основна маса етносу – громадяни

сусідніх Конго і ДР Конго. На цій території колись процвітала протодержава Конго. В результаті програшу в громадянській війні (1976) багато прихильників емігрує в закордонні землі баконго. З 1992 і досі вони як легальна політична партія утримують контроль над Віже. Від початку діяльності обговорювалась потреба відновлення «королівства Конго», завойованого у кін. 19 ст. колонізаторами.

Таким чином, компактна територія баконго перетинає кілька кордонів, знаходячись на перетині Анголи, Конго і ДР Конго. Попри невелику площу на фоні великих держав регіону, землі баконго охоплюють ключові для геополітичного впливу точки океанського узбережжя. Особливо це актуально для ДР Конго – друга за розмірами держава континенту виходить до океану у вузькій горловині, заселеній баконго, що контролюють столицю ДР Конго – Кіншасу. Це район гирла річки Конго, що залишається головною транспортною та економічною магістралю країни (річковий транспорт в басейні цієї ріки – каркас торгівельних зв'язків у зоні тропічних лісів). На даний момент головний масив цього етносу зацікавлений передусім збереженням внутрішньої стабільності у ДР Конго, однак після дезінтеграції країни слід очікувати ірредентистських заходів для контролю всієї етнічної території.

Попри чисельність та історичний досвід етносів чокве та лунда, а також чисельних мбунду, ці етноси не створили окремих стабільних полюсів впливу під час громадянських воєн, орієнтуючись на МПЛА [Rothchild 1997], що відстоювала позиції рівноваги в мультиетнічному суспільстві. Однак антиколоніальна боротьба починалась у 1960-х з ФНЛА, в якому після відколу УНІТА з лідерством омівбунду однозначно домінують баконго. Омівбунду за сучасними історичними даними не мали державотворчого досвіду, але стали окремим полюсом внутрішнього впливу (яким намагались певний час бути і баконго, що програли внаслідок менших людських ресурсів), спираючись на 37 % населення Анголи. З іншого боку, попри історичну бездержавність омівбунду входили у центр первинної португальської колонізації з 16 ст., та з точки зору економічного впливу та приморського геостратегічного розташування поділяють провідну роль у країні поряд з столичним регіоном Луанди – центром мбунду. Народи колишньої Лунди (лунда та чокве) охоплюють стратегічний район гірничорудної промисловості, впливаючи на процеси у сусідньому ДР Конго (частково заселені цими етносами прикордонні райони Катанги). Однак вони не створили окремого полюсу у процесі громадянських воєн. До речі, середньовічна держава Конго (землі баконго) теж входила у первинну зону португальської колонізації.

Таким чином, в політичній боротьбі часів боротьби за незалежність та громадянських воєн провідними залишались етноси, що мали давні держави та пережили домодерну форму колонізації. У земель Лунди не відчувалось іншого фактору (колонізація з кін. 19 ст.), а південні приморські землі на кордоні з Намібією не мали середньовічних держав, хоча і освоювались португальцями з 16-17 ст.

Найвпливовіша партія Анголи – МПЛА донині залишається правлячою, зберігаючи абсолютну більшість у парламенті (191 депутат з 220). Вона веде політику дистанціювання від етнічної проблематики – навіть незмінний президент Ж. Е. душ Сантуш за походженням син мігрантів з Сан-Томе-і-Прінсіпі.

Загалом з 2002 р. зберігається стабільність у формі автократії

(фактично монопольна влада одної партії та її лідера). Головна причина – високі доходи від видобутку нафти. Однак доходи розподіляються надто непропорційно, занадто багато коштів акумулюються в столиці Луанді (що активно розбудовується), куди мігрує все більше збіднілих провінціалів – при цьому наростає соціальне розшарування між столицею та збіднілими провінціями. Накопичення доходів від природних ресурсів у одних руках сприяє творенню контреліт, обділених доходами, що спиратимуться на існуючі протиріччя. Таким чином, в Анголі важко говорити про кінцеву стабілізацію, це швидше період більш інертного розвитку національних ідентичностей.

Таким чином, знаходить підтвердження висловлена раніше теза щодо важливості домодерного колонізаційного досвіду. Як в Анголі, так і Мозамбіку найбільш активними стають етноси, що входили у ранньосередньовічні держави, а згодом – у португальську колоніальну імперію з 16 ст. На території Мозамбіку цей фактор більш розширений у слабшому вимірі, оскільки внутрішні незалежні території перебували під активним культурно-економічним впливом мусульманської торгівлі на основі арабських полісів узбережжя Індійського океану [Zaheer 2000]. Однак на відміну від Латинської Америки, описаний історичний досвід не сприяв формуванню політичних націй. Причиною відмінних наслідків схожих умов можуть виступати або специфічні риси регіону (в тому числі всієї Тропічної Африки як цивілізаційної зони), так і більш суб'єктивні фактори – рівень асиміляції етнічних культур, на який впливав рівень креолізації еліт.

Відомо, що до 18 ст. іспанський уряд в Америці обмежував монополію місцевої еліти європейського походження (креолів) на владу та торговельну ініціативу. Одним з інструментів столичної політики були особливі відносини з індіанськими племенами, підтримка їхньої самобутності. Автохтонні колективи продовжували вести традиційний спосіб життя, віддаючи певний відсоток додаткового продукту (як у вигляді товарів, так і обмеженої кількості робочої сили для копалень чи військ), спілкуючись з колоніальним урядом за посередництва племінної еліти (лише вона активно інкорпоровалась в колоніальну аристократію). Натомість після війн за незалежність креольській еліті вдалось значною мірою реінтегрувати місцеві домодерні етноси в політичну націю. В Португальській Африці інтереси метрополії були схожими (менша чисельність креолів компенсувалась розпалюванням протиріч між різними племенами), а місцеві народи на момент боротьби за незалежність вже розпочали модернізацію, хоча і у ролі периферії світової індустріальної системи.

Таким чином, до кін. 19 ст. португальська влада обмежувала формування єдиної ідентичності. У 20 ст. фіксуються непоодинокі спроби посилити демографічну присутність європейців на континенті, що не дають бажаного ефекту. Натомість представники ментально ізольованих етнічних груп вимушені мігрувати до великих міст, залучаються до розбудови промисловості. Зіткнення з "великим світом" та поширення освіти прискорює формування національних інтелігенцій, що шукають підґрунтя в окремих етнічних культурах.

Фактор, який дисонує з запропонованим вище механізмом – рівень модернізації Латинської Америки на поч. 19 ст., яка мала б слідувати за утворенням незалежних державних утворень. Але факти свідчать про запізнілість становлення індустрії – аж до поч. 20 ст. регіон залишається сировинним придатком, де зберігаються квазіфеодальні відносини на зразок

пеонажу [Dore 2006]. Креольські еліти затримували індустріалізацію, водночас сприявши насадженню єдиної ідентичності. Але не в усіх районах ці заходи спрацювали. Щодо Африки – то момент однозначно пропущений.

Висновки. Отже, розглянуті приклади свідчать, що головним фактором інтеграції різних етносів у політичну спільноту з спільною культурною ідентичністю з необхідністю повинен бути рівень розвитку етносів, що не досяг індустріалізації та урбанізації. Це не завжди стосується меншин, що дисперсно розсіяні на широкій території, однак переважно підтверджується щодо спільнот, що домінують на певній визначеній території, хоча вони не завжди достатньо потужні в демографічному та економічному плані, щоб претендувати на здійснення сепаративних проектів (землі індіанських народів в Латинській Америці – Юкатан, Амазонія). Підкріплює цей висновок і історія Європи та Азії (навіть достатньо представлені дисперсні меншини не асимілюються, а стають фактором конфліктів, в тому числі етнічних чисток).

Очевидно - найбільші шанси для гомогенізації населення у найбільш відсталих країн – на зразок Сомалі, де співіснують племінні групи одної етномовної культури. Більшість території континенту так чи інакше задіяна до світової індустріальної системи, зростає відсоток зайнятих у гірничорудній галузі та інших видах промисловості, поширюється грамотність. В той же час слабкість урядів не дає можливості контролювати кордони на рівні, достатньому для збереження максимально закритого суспільства на зразок Північної Кореї (навіть потужна Нігерія нездатна самостійно запобігти проникненню через державні кордони бойовиків ісламістського угруповання Боко Харам), населенню якого можливо насадити певні суспільно-політичні ідеї. З огляду на історію останніх десятиліть та поточні тенденції, у першій половині 21 ст. слід очікувати виключно дезінтеграції чи значного ослаблення держав регіону (як формального через різні форми федералізації, так і фактичного).

Дезінтеграція схильна проявлятися насамперед в найбільш розвинутих регіонах, що мають достатнє економічне підґрунтя для сепаратизму, як і більший відсоток політично ангажованого населення з модерною етнічною ідентифікацією. Варто розглянути, чи дійсно головні етнічні (в тому числі замасковані) конфлікти регіону географічно накладаються на карту найбільших модернізаційних вузлів суспільства.

У згаданих випадках Анголи та Мозамбіку наше припущення підтверджується – головними суб'єктами політичного протистояння були сили, що спирались на найбільш розвинуті приокеанські території. У ДР Конго центром сепаратизму була індустріальна провінція Катанги, а потім прилеглий до району Великих Озер регіон, що займає виняткове у світі становище завдяки видобутку рідкоземельних металів. Однак цей видобуток (напівкустарними методами) під контролем окремих озброєних груп не можна вважати індустріальним. Також сумніви виникають щодо ідентифікації нафтоносних районів, у яких порівняно невеликий відсоток зайнятий у видобутку нафти. Проте в цих районах, зокрема у Дельті Нігеру, сепаратизм найменш модерний і є проявом трайбалістських рухів. Вони використовуються сільською елітою для перехоплення контролю над прибутками від продажу та транзиту вуглеводнів.

Література \ References

Armstrong, J. (1982). *Nations before Nationalism*. - Chapel Hill: University of North Carolina Press.

- Asiwaju, A. I. (1985). *Partitioned Africans: Ethnic Relations across Africa's International Boundaries, 1884–1984*. - London: C. Hurst and Company.
- Bokamba, E. (1976). Authenticity and the Choice of a National Language, the Case of Zaire // *Studies in the Linguistic Sciences*.
- Cole, Jeffery, A. (1985). *The Potosí Mita, 1573-1700: Compulsory Indian Labor in the Andes*. - Stanford: Stanford University Press.
- Dore, E. (2006). *Myth of modernity: Peonage and Patriarchy in Nicaragua*. - Duke University Press.
- Epstein, A-L. (1978). *Ethnos and Identity*. London: Tavistock Publications.
- Ibhawoh, B. & Dibua, J. I. (2003). Deconstructing Ujamaa: The Legacy of Julius Nyerere in the Quest for Social and Economic Development // *African Journal of Political Science*. - Vol. 8, No. 1, p. 59–83.
- Kehinde OLAYODE Self-Determination, Ethno-Nationalism and Conflicts in Nigeria* // Department of International Relations, Obafemi Awolowo University, Ile-Ife.
- Kohn, H. (1962). *The Age of Nationalism*. - New York.
- Lovejoy, P. E. (2012). *Transformations in Slavery, 3rd edition*. - Cambridge University Press.
- Masolo, D. A. (1994). *African Philosophy in Search of Identity*. - Bloomington (IN): Indiana University Press.
- Mathieson, S. & Atwel, D. (1998). *Between Ethnicity and Nationhood: Shaka Day and the Struggle over Zuluness in post-Apartheid South Africa* // *Multicultural States: Rethinking Difference and Identity* edited. - Routledge, UK.
- Mbembe, A. (1992). *Provisional Notes on the Postcolony* // Africa.
- Mudimbe, V. Y. (1988). *The Invention of Africa: Gnosis, Philosophy, and the Order of Knowledge*. - Bloomington (IN): Indiana University Press, p. 24.
- Olayode, K. *Self-Determination, Ethno-Nationalism and Conflicts in Nigeria* // Department of International Relations, Obafemi Awolowo University, Ile-Ife.
- Rothchild, Donald, S. (1997). *Managing Ethnic Conflict in Africa: Pressures and Incentives for Cooperation*. - Brookings Institution Press, p. 115–116.
- Seton-Watson, H. (1977). *Nations and States. An Enquiry into the Origins of Nations and the Politics of Nationalism*. - Boulder: Westview Press.
- Smith, A. (1983). *State and Nation in the Third World. The Western State and African Nationalism*. -Brighton.
- Zahoor, Akram. (2000). *Muslim History: 570-1950 C.E*. - Gaithersburg, MD: AZP (ZMD Corporation), p. 79.

Data przesłania artykułu do Redakcji: 24.02.2016
Data akceptacji artykułu przez Redakcję: 04.03.2016

Ganna Sukharevska

Taras Shevchenko National University of Kyiv,
PhD student
Kyiv, Ukraine
info.sann@gmail.com

PROMOTION OF LUXURY CLOTHING BRANDS IN UKRAINE

Abstract. This article provides a comprehensive analysis of current factors that determine the development vectors of the Ukrainian luxury market segment, and the effects of the global economic crisis on the dynamics of the operation of the latter. The author focuses on the complex social, political and economic conditions in Ukraine, which put into question the existence of the luxury market as a phenomenon, and proposes to develop a new hybrid model of luxury clothes promotion through traditional and innovative communication tools, taking into account the results of a sociological survey among experts of industry and consumers.

Keywords: promotion, the luxury market, the global economic crisis, branding, communications, public relations, the luxury clothing

Формул: 0, рис.: 0, табл.: 0, бібл.: 11

Introduction. This article is dedicated to the investigation of promotion of luxury clothing brands in Ukraine according to contemporary social, economic, and political conditions. Thus, the aim of the article is to research the main possible ways of such promotion. This goal can be detailed in several tasks: 1) investigate current conditions in the country; 2) observe the financial crisis impact on the luxury sphere; 3) construct actual and efficient model of clothing luxury brands promotion in Ukraine.

Literature review and the problem statement. Unfortunately, such object as a luxury market and its compounds are poorly investigated by local scientists. At the same time, there are plenty of books and articles dedicated to this problem all over the world. There are many well-known researchers of luxury as a phenomenon, luxury marketing, and luxury brands etc. Among them we can find G. Atwal [Atwal 2014], R. Chadha, P. Husband [Chadha, Husband 2010], M. Chevalier, G. Mazzalovo [Chevalier, Mazzalovo 2012], M. Ricca, R. Robins [Ricca, Robins 2012].

"It is imposible to speak of luxury without providing a definition for this concept. Many experts discuss the meaning of this word and cannot agree on a final definition accepted by everybody" [Chevalier, Gutsatz 2012].

Generally, luxury can be defined as "great comfort, especially as provided by expensive and beautiful things", "something expensive that is pleasant to have but is not necessary" [Luxury. Cambridge dictionaries online], or as "an indulgence in something that provides pleasure, satisfaction, or ease" [Luxury. Merriam-webster dictionaries], or as "an inessential, desirable item which is expensive or difficult to obtain" [Luxury. Oxford dictionaries].

A luxury brand has roots in culture, history and geography. Unlike an average brand, it cannot be found, but is built gradually, merging reputation and sophisticated followers over time. A brand is luxurious "when it is perceived as such" [Kapferer, Bastien 2009].

According to L. Scholz "The changing concept of the luxury in the course of the years illustrates that luxury is not an absolute but a subjective as well as a

relative term...Its perception is closely related – in fact is a function of the prevailing social and economic living conditions. To get a grip on the notion of the luxury it is therefore necessary not only to select a given point in time but also to choose a definite socio-economic context as a point for departure of the analysis” [Scholz 2014].

Research results. Thus, on the one hand, current social context (economic, political, and cultural factors), and on the other hand - the historical traditions of the brand genesis and consumer habits, developed for a particular luxury brand have a decisive impact on the trends of luxury branding.

Analysing the domestic luxury market segment, we have to take into account not only the specific changes brought about by the global economic crisis, but also take into account the complex social and political conditions in the country, primarily conducting by ATO.

The key objective of this article is to develop an authoring model of luxury clothing promotion in modern Ukraine, taking into account the maximum number of factors that influence on the development of luxury segment, and basic principles of its deployment. Therefore, we consider it is necessary, firstly, to illustrate the current state of the luxury market in Ukraine, identify trends and key characteristics of its development at its historical juncture. Secondly, it is necessary to justify the need to develop a new model of luxury clothing branding in Ukraine including the difficult social and political conditions, and information based on the results obtained with the course of two types of questionnaires (consumers and experts).

We believe in consistency of subject field limits to develop authoring model of luxury clothing brands promotion as consideration the whole spectrum of luxury brands and products in Ukraine is too broad and vague, and in general, can apply for a separate scientific study. We stopped at the clothing segment because it is one of the most popular among domestic consumers (confirmed by the results of sociological research).

Thus, the global economic crisis, oddly enough, not critically affected the luxury segment of the market status in Ukraine. Miserable state of the Ukrainian economy had virtually no impact on plans to expand the domestic market and winning international luxury brands. In 2009 mono boutiques Chanel and Loro Piana were opened in Kyiv, which belong to a category of absolute luxury - the most expensive in the luxury segment. Also in early 2009 a jewellery shop of famous brand Tiffany and a Noblesse quarter were opened in Kiev, selling expensive and very expensive brands of the Swiss watches and accessories. And despite the fact that the domestic market before the emergence of these stores had almost 70% of the world's manufacturers of brand luxury goods represented. This fiscal immunity of the Ukrainian segment of luxury experts explain as potential clients' invulnerability to economic shocks.

Specialists of international company Bain & Company, providing consulting services in the field of strategic management for the first time in six years of researches predicted decline in global sales of luxury goods through the global economic crisis, but not in Ukraine. Experts expected that Ukraine would be among the only European markets where sales would be likely to remain in 2010 at the level of 2009 and would reach 400 million euros. And by 2011, according to experts Bain & Company, the Ukrainian luxury segment was to grow by at least 10%.

People potentially wishing to join a luxury segment even for a lot of money in Ukraine were enough in crisis times. The Polish magazine Wprost by the end of

2009 determined out of one hundred wealthiest people in Central and Eastern Europe 23 were Ukrainians. More rich people were counted only in Russia - 35. How many millionaires in Ukraine only Tax Administration can guess. Experts believe there are much more real millionaires and billionaires in Ukraine than journalists found. But if the state treasury suffers from this difference, the domestic luxury segment benefits. The number of rich people continues growing all over the world. "The number of billionaires had risen dramatically in the preceding years, and their individual wealth continued to grow relatively to that of the rest society" [Tungate 2009].

Expensive car, famous brand clothes, and precious watches are inherent attributes of the success in the Ukrainian understanding. It so happened that partners need to give expensive and exclusive gifts to each other. Otherwise, he can be called unsuccessful. And even worse, businessmen may not want to conduct business with him.

However, despite of very encouraging forecasts of consulting company Bain & Company, we have slightly different results. According to consulting company LUXOR Management, luxury market in Ukraine was estimated in 500-600 million dollars per year (2008). The figure is quite rough, because there are mostly private companies in the market which do not disclose their financial results. For comparison: luxury-market in Russia is estimated in 9-12 billion dollars per year. Once the crisis has made its adjustments, the volume of the Ukrainian market declined by 30-40% (the Russian luxury market suffered less - 15-20%). Thus, with the advent of the current crisis the Ukrainian luxury market in terms of money fell to about 350 million dollars per year. The crisis cut off from the national group of luxury such consumers as top managers, many representatives of show business and other customers with unstable income. The basic "skeleton" of consumers is owners of large companies who reduced costs not only because of their affairs state, but under pressure of the psychological factor. Even those who keep money are in no hurry to buy luxury goods.

Development and stability of luxury market depends not only on the availability of money in the elite. Market is influenced by such characteristics as the level of consumption culture and attitudes in society. Thus, if the luxury things are nowhere to "walk", the consumer market will grow much more slowly during the crisis and show less resistance. In Ukraine compared with European countries are held few secular parties (in particular, due to political instability), where one could flaunt his luxury items. Moreover, the mood in society is not conducive to the acquisition of luxury goods. Today, many people do not want to "feast" and they have no a desire to spend money.

Market participants say that the greatest decline in sales occurred in the segment of products with maximum value, real estate, yachts, and cars (70%). The least affected segment is perfumes, alcohol, food and clothing. In this case, traders noted demand moving from more expensive to cheaper commodity groups within luxury.

With the completion of pre-crisis euphoria the psychology of the luxury market customer has changed. We cannot say that people have become more frugal, but they stopped wasting money, their spending is not frivolous anymore. Today's customer is no longer inclined to "collect" expensive things. As a result new competition that lasts for 5-7 years, stopped at manufacturers level who have postponed the planned launch, focusing on the basic of the most successful brands.

However, 2010 proved to be beneficial for Swiss watch manufacturers. As

Customs report in 2010 the volume of importation of Swiss watches in Ukraine increased. As for popular brands in Ukraine, the marketing company UMG made popular watches rating. The main evaluation criteria were: quality, uniqueness of the brand, the importance of brands in certain circles.

Here are the top 10 brands of watches:

1. Rolex
2. Breguet
3. Patek Phillippe
4. Omega
5. IWC
6. Rado
7. Longines
8. Zenith
9. Vacheron Constantin
10. Ulysse Nardin

With relatively steady recovery of interest on the original products, manufacturers are increasingly concerned about the issue of increasing number of fakes on the market that has appeared recently. The fact is that the most branded factories, saving resources, produce original products in China. Clearly, brand products are licensed, but the Chinese sometimes ignore the rules of the game and re-sell the same products at prices ten times lower than the licensed product. In addition, according to some data there is illegal production of copies of luxury brands of watches in Ukraine, thus, the reputation of the original manufacturers and their profits suffer.

That is why manufacturers have created a special Office for Supervision of pirated copies. In particular, only in 2008 the world seized about 100 thousand units of illiquid products. Inspectors found illegal selling over the Internet, to buy a copy of a luxury watch is not so simple now, every day hundreds of bids on Internet auction sites are closed, and holders of Audermars Piquet organized hunting on the Internet sites, though sellers can be caught only after the sales.

A socio-political events in Ukraine (Revolution of Dignity, ATO, etc.) in 2014, made apparent that the segment of luxury unequivocally decreased. Market analysts note subsidence of luxury market segment due to changes in the structure of buyers cost, buyers' moving abroad, reorientation on purchases abroad. Experts say that such a complex situation on the luxury market has not been for the last 15 years. Firstly, it is politically unpopular to buy such expensive things. Secondly, a lot of customers of those goods left the country. Thirdly, this category of buyers does not "jump" from Louis Vuitton to cheaper brands; they simply began to buy abroad.

As we can see from all mentioned above, the global economic crisis somewhat weakened the domestic luxury market, but it preserved the positive trends (opening new mono boutiques, the introduction of new international luxury brands of a high-level, etc.). But the social and political events of the past two years have affected it critically. It is clear that under such conditions the old model of luxury-branding, operating in Ukraine before, or actual communication technologies used today by foreign producers and retailers on their luxury markets are ineffective. That is why we are justifying the urgent need to develop new model of atypical promotion of luxury brands on the example of clothing sector. Effective promotion needs correct branding strategy.

Primarily, we will describe and analyse the results of sociological research (the Ukrainian consumers' and experts' questionnaires), and basing on these

surveys, as well as consideration of national social context and global trends we will develop a unique model of luxury clothes promotion in our country that can help withstand retail and refrain luxury brand in the challenging Ukrainian realities.

Results of surveys are objective, as they were implemented on the basis of statistical requirements (surveys were conducted among 50 experts and 400 customers). Sociological sample included such indicators as sex, age, financial incomes, and social status. The results are representative and reflect the characteristics of parent population.

Let us start with a description and evaluation of the results of the expert survey. The first block of questions concerned the identification of the overall picture of the luxury market current state in Ukraine and the second unit was to clarify the position of experts on communication and technological tools of luxury effective branding.

Among the seven categories of goods (cosmetics and perfumes, clothing and footwear, food and drinks, antiques, jewellery and watches, automobiles, artwork) experts considered the three leading positions - clothing and footwear, cosmetics and perfume, and jewellery and watches, with such percentage - 63%, 30% and 7% respectively. Among the six options experts identified the purchase of luxury goods by using the following wording: lifestyle (55%); necessity, due to belonging to a wealthy class (35%); way of expression (8%); wasting (2%).

The last definition is of interest because, usually people belonging to the world of luxury are committed themselves as supporters of the latter, but the definition of luxury goods purchases as waste indicates reassess the role of luxury in life, in my opinion, it is happening due to difficult social and political circumstances in Ukraine. Answering on the question whether the financial and / or political instability in Ukraine influences on purchasing power of consumers market experts expressed a clear consensus (67% of respondents answered "Yes, very much"). Also, most experts believe that the luxury brand - is synonymous of high quality goods (92%) and domestic consumers are, in their opinion, or overly demanding (64%) or fairly demanding (36%), which suggests growth of expectations due to socio-political instability in the country. Among luxury brands of clothing according to experts confidently leading are Chanel (42%), Christian Dior (39%) and Louis Vuitton (19%) (the Ukrainian consumers despite of some changes in their composition remain committed to the classics).

The most effective media in luxury brands clothes promoting experts recognized actually unanimously specialized magazines (95%); the remaining preferred the Internet (5%). The fact that none of the respondents chose the TV or radio serves as proof of the correctness of our thoughts about their low efficiency. The percentage of interest among media leaders is very interesting because of such weighty advantage for magazines, it can be explained by the fact that a large number of experts were from the field of glossy magazines, so they answered subjectively, to emphasize the importance of their own kind of media. Voices for the Internet tools indicate awareness of local experts in global trends and awareness of the importance of the latter in promoting luxury goods.

As for the proposed forms of luxury presentation in magazines (articles, interviews, and advertising layout) votes were actually evenly divided - 35%, 34% and 31% respectively. We tend to think that among experts from the field of gloss preference was given to the first two forms, while the third option is chosen, mostly by professionals from the field of sales, as for them visualization is usually more important than the text, because it contains ready elitist image,

which "is read" with all the details within seconds and does not require significant time spent on reading and analysing information. But the editors and journalists of glossy magazines as "pen artists" rather give votes for the supply of text advertising. Lip in response to the most effective media was confirmed with a duplicate question, which required detailed answers (What is the role of the Internet in promoting luxury brands of clothing?). Here, virtually all experts demonstrated possession of relevant information on the international luxury brands use of social networking as means to draw attention to their products, noted the prospects of this channel of communication in the future, few respondents specified that the Internet means never replace traditional luxury boutiques, despite of this we tend to see in such interviewed persons those involved in retail. After all, the question did not concern sales via the Internet, but only promoting, but "sellers" immediately sensed danger and immediately decided to warn it.

Opinions on luxury clothing sales channels also were split. 74% of the experts believe in leadership of the traditional luxury boutiques, while the other gives votes for online order and personal delivery (26%). This is a significant indicator that confirms the need to use the Internet resources as means not only of informing, but also as a sales channels. This idea is proved by answers on the question about the factors that affect sales of luxury clothes, 32% of respondents were in favour of the brand name; 46% - advertising strategy; the rest (22%) called the seller as an embodiment of the brand and the best mediator between the owner and the consumer (probably this opinion belongs to sellers).

Unfortunately, whether due to lack of time or because of reluctance to deeply analyse the problem, open-ended question about the best strategy to promote luxury clothing remained almost not opened. Most respondents wrote 3 to 5 sentences, noting the current difficult state of the luxury market in Ukraine, the need to revive this market segment, as well as changes in the domestic consumer suite (political elite does not want to openly demonstrate their wealth, and buys luxury goods mainly overseas business elite numerically reduced because of a change of residence, new young players that mostly represent the realm of information technology and have substantial cash assets), that today in difficult times for Ukraine to acquire and demonstrate luxury is no longer a trend, the need to "walk" at least for but rather along with global trends of luxury brands promoting.

Survey among consumers also provides lots of useful information for our study. Customers of luxury brands have confirmed that among the variety of luxury goods they buy mostly clothing and footwear (56%), cosmetics and fragrances (26%), jewellery and watches (18%). Also, consumers reported that the majority buys luxury goods several times a week (64%), minority - every day (12%) and the rest (24%) - once a month. This information indicates that today the Ukrainian luxury market segment has 76% of regular customers and 24% - unstable (consumers of premium segment who sometimes like pampering with luxury things).

Also consumers of luxury admitted that 62% of the consumption of luxury brands is a way of life, for 22% it is a manifestation of good taste, and for 16% - a way of self-expression. Buyers of luxury informed us that the financial and political instability does not significantly affect their purchase of luxury - 43%, no effect - 46%, and significant impact - 11%. Chanel (45%), Christian Dior (34%) and Louis Vuitton (21%) are the most favourite brands of respondents. In the

description of luxurious things most consumers prefer adjectives "elitist" (27%), "expensive" (26%), "refined" (25%), "status" (22%). Most respondents often discuss the purchase of luxury with friends - 72%, often - 23%, and only occasionally resort to such discussions 5%. Most of the solutions on the luxury acquisition customers do affected by brand name (42%), exclusive product - 24%, the latest acquisitions of friends - 20%, high price - 14%. Interesting and surprisingly honest were answers on the way consumers purchase luxury clothing. It turns out that today the Ukrainians prefer traditional boutiques in 46% of cases, 41% buy luxury clothes in show-rooms, and the remaining 13% make an order online. The latter figure is quite high, which testifies to the Internet resources.

About 45% of luxury consumers like to learn on novelties from the gloss (21% - experts articles, 49% - interviews with stars, 30% - advertising layouts), and the remaining 55% - from the Internet sites (33%) and social networks (67%). This is a very strong performance of the Internet resources that talk about the need to maximize their potential for spreading information among luxury consumers. 73% of respondents will to use apps on smartphones on fashion and luxury topics.

Thus, the current target audience of luxury brands of clothing in Ukraine is quite different. Here we find the traditional category of political and business elites, but today their share has decreased (the first group is unwilling to once again attract the attention of the media and the public on precious things in difficult period for the country, the second group gives preference to foreign luxury markets), representatives of medium businesses from IT segment, realm of sales and services, etc., representatives of show business, "golden youth", representatives of the premium segment, which occasionally purchase luxury items. When developing a strategy to promote luxury clothing brands in Ukraine we should take into account the specific target audience, the global economic crisis, the socio-political instability, and innovative communication technology in luxury-branding.

I propose to develop a hybrid model of luxury clothes promotion in Ukraine based both on traditional media in communication with present and potential customers (as the target audience is changing and will vary over the next 5 -7 years under the impact of economic fluctuations, social and political disturbances), as well as innovative online resources. Our surveys conducting among local experts and luxury consumers, confirm the readiness of the Ukrainian market for improving communication tools with information achievements. They, in my opinion, will not just improve the situation on the luxury market, and due to innovative appeal will not allow this segment to disappear as a phenomenon (today it declined 2.5 times compared to pre-crisis state).

So, traditional media are interesting for us, as always, with glossy magazines. Moreover, the advertising layouts that demonstrate integrated brand image should go to the vanguard. Media content in articles and interviews should give new incentives to domestic elite. Emphasis must be done not only on the elitist character of luxury brands, but should emphasize their functionality and uniqueness of option (i.e., exclusive thing that could be developed according to customer needs). On the other hand, we should strongly enhance the social role of wealthy class, remaining in Ukraine, even in times of economic stagnation and unfavourable business socio-political conditions this class pay taxes on businesses in the domestic budget, so it makes buying valuables in the Ukrainian

luxury boutiques, therefore, supports the national economy.

The role of television as a means of communication with the wealthy class is now extremely low, large business people do not have time to watch TV content, there is no guarantee that watching golf tournament, they will fall on the ad unit; youth (25-34 years) prefers online resources in its search for any information, including that related to luxury brands; "Golden youth" also floods spaces of Instagram and other social networks ("word of mouth" among this age group increasingly moved into the electronic space). Radio also became only means of communication with the mass consumer.

Conclusions. Thus, among the PR-tools social networking and social services take leading role. However, their actual problem is in the quality of content (luxury producers have to realize that for them the Internet is not a way to save money but the opportunity to be in the eyes of today's modern consumers). Domestic boutique in Ukraine should not just have a website (the latter should be interactive, easy in use, but to speak the language of luxury (literally and figuratively), it is necessary to conduct cooperation with local stars of show business, "socialite" and so on allocating nice promo on their Facebook pages or blogs that encourage followers subconsciously absorb information, then analyse and apply to these luxury brands themselves. Besides YouTube and other video sharing can be good platforms for relaying the latest innovative among luxury brands, history and traditions of the brand, old collections catwalks, making process of unique products and so on. Today, people get used to receive information fast, and in the luxury segment there is lack of non-traditional channels to deliver such information.

Among the means of PR an effective instrument in local realities is organizing special private events (primarily charity). The social significance and generosity of wealthy class are manifested by raising funds on acute social problems. Similar events today should not be the elite way to meet pride; it is an opportunity to stress their national identity and consciousness, willingness to help fellow citizens in difficult times. There are always enough social problems, but now because of ATO in Ukraine there are very many handicapped soldiers who need high-quality dentures, many families and children left without fathers-caregivers, unfortunately, the state cannot take on all financial obligations for complex problems solving. That is why it is necessary to focus attention of wealthy class on these issues and as a result receive tiered benefits.

Thus, the current hybrid promoting model of luxury brands clothing in Ukraine is a set of communication tools (traditional and innovative), which allows, on the one hand, to restore and enhance the interest of national wealthy class to luxury products, and on the other hand, makes this class socially significant both in its self-perception in particular, and in the perception of civil society as a whole.

The modern world boasts with speed and variability. Effective communication in promoting luxury brands 10 years ago may not be relevant today, because technology changes, and in turn it changes consumers. The manufacturer and retailer have to go a step ahead of the community, providing its needs; today luxury-branding has to catch up with the community that is rapidly developing with the new Internet resources. The domestic luxury market in difficult economic and socio-political circumstances is forced to fight for life and create a new culture within the constructive dialogue with the conscious and advanced consumers.

References

- Atwal G. (2014) *Luxury Brands in Emerging Markets*. Springer, 214.
- Chadha R., Husband P. (2010). *Cult of the Luxury Brand: Inside Asia's Love Affair with Luxury*. Nicholas Brealey Publishing 320.
- Chevalier M., Mazzalovo G. (2012). *Luxury Brand Management: A World of Privilege*. John Wiley & Sons, 320.
- Chevalier M., Gutsatz M. (2012). *Luxury Retail Management: How the World's Top Brands Provide Quality Product and Service Support*. John Wiley & Sons, 384.
- Kapferer, J. N., & Bastien, V. (2009). *The specificity of luxury management: Turning marketing upside down*. *Journal of Brand Management*, 16(5-6), 311.
- Ricca M., Robins R. (2012). *Meta-Luxury: Brands and the Culture of Excellence*. Palgrave Macmillan, 208.
- Scholz L. (2014). *Brand Management and Marketing of Luxury Goods*. Anchor Academic Publishing, 92.
- Tungate M. (2009). *Luxury World: The Past, Present and Future of Luxury Brands*. Kogan Page Publishers, 272.
- Luxury*. Cambridge dictionaries online. Retrieved from <http://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/luxury>
- Luxury*. Merriam-webster dictionaries. Retrieved from <http://www.merriam-webster.com/dictionary/luxury>
- Luxury*. Oxford dictionaries. Retrieved from <http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/luxury>

Data przesłania artykułu do Redakcji: 14.03.2016
Data akceptacji artykułu przez Redakcję: 25.03.2016

Portable leafy functional diagnostics laboratory «PF-014»

The principle of operation of the device:

- The device is designed for measuring of the spectral coefficient of aqueous solutions directional transmission to determine the causes of lack of nutrition in the plant and develop recommendations for its feeding.
- On the ground of the measurements done recommendations for fertilizing a soil substrate on which crops are grown are made.
- The measuring effect of the device is based on the change of optical density of physical solutions under the light influence combined with chemicals (N, P, K, S, Ca, Mg, Cu, B, Zn, Mn, Fe, Mo, Co, J).
- The level of training is not essential for analysis.
- The duration of the research is 30-40 min. in place of growing crops without visiting specialized laboratories.

The portable laboratory allows:

- to determine the actual contents of elements in plants;
- to compare data of the contents of the plant with needs and allows to conclude about the excess or shortage of each element.

The principle of operation of the portable laboratory is based on:

- Chemical Law – Robert Hill Reaction – the photochemical reaction of chloroplasts extracted from plant during lighting reflects specularly the reaction of chloroplasts in natural photosynthesis;
- Physical Law – Beer–Lambert–Bouguer law – increasing of photochemical activity of chloroplasts is characterized by increased allocation of free oxygen. Its color dye chemical change causes the optical density of the solution to be measured.

Contacts on purchase of a portable laboratory:

+48-720-874-159

agro@clmconsulting.pl

Przenośne laboratorium liściowej funkcjonalnej diagnostyki «PF-014»

Zasada działania urządzenia:

- Urządzenie przeznaczone jest do pomiaru współczynnika spektralnego kierunkowej transmisji wodnych roztworów w celu określenia przyczyn braku energii rośliny i opracowania zaleceń dotyczących jej żywienia.
- Na podstawie pomiarów dostaje się zalecenia dotyczące nawożenia substratu glebowego, na którym rosną rośliny.
- Efekt pomiarowy urządzenia opiera się na zmianie gęstości optycznej roztworów fizycznych pod wpływem światła w połączeniu z substancjami chemicznymi (N, P, K, S, Ca, Mg, Cu, B, Zn, Mn, Fe, Mo, Co, J).
- Poziom szkolenia specjalista nie jest konieczny do analizy.
- Czas trwania badania - 30-40 minut na miejscu uprawy roślin bez konieczności odwiedzania specjalistycznych laboratoriów.

Przenośne laboratorium pozwala:

- Określić rzeczywistą zawartość elementów w roślinie.
- Porównać zawartość elementów w roślinie z jej optymalnym zapotrzebowaniem, czyli wyznaczyć nadwyżkę lub deficyt każdego z elementów.

Zasada działania laboratorium przenośnego opiera się na:

- Prawo chemiczne – Reakcja Roberta Hilla – reakcja fotochemiczna wydzielonych z rośliny chloroplastów podczas naświetlania odzwierciedla reakcję chloroplastów w czasie naturalnej fotosyntezy.
- Prawo fizyczne – prawo Beera-Lamberta-Bouguera – zwiększona aktywność fotochemiczna chloroplastów charakteryzuje się zwiększeniem wydzielania wolnego tlenu. Zmiana koloru dodanych barwników chemicznych odzwierciedla zmianę optycznej gęstości mierzonego roztworu.

Kontakt w sprawie zakupu przenośnego laboratorium:

+48-720-874-159

agro@clmconsulting.pl